

Dialogus in epistolam D. Pauli ad Romanos

<https://hdl.handle.net/1874/428831>

DIALOGVS
IN EPISTOLAM
D. PAULI AD
ROMANOS,

ANTONIO CORRANO HISP.
HISP. IN ACADEMIA OXONIEN-
si Professore, Theologo,
autore.

FRANCOFVRTI,
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA
Nicolai Bassæi.

cl. 13. LXXXVII.

DIALOGVS
IN EPISTOLAM
D. PAULI AD
ROMANOS.

ANTONIO CORNELIO MESTRE
MAGISTRO ACADEMIE OXFONIENSIS
PUBLICE PRÆFATO

FRANCISCO
DE OXFONIA TYPOGRAPHIA
MICHAELIS
MDCCXXIII

ARGVMENTVM GE-
NERALE IN OMNES EPI-
stolas Apostolicas.

SPIRITVS sanctus ita tem-
peravit Epistolas Apostolicas,
vt singula suum ab alijs diuer-
sum tractent argumentum.

Nam ad Romanos, Catechesin Christia-
nam absoluit.

Duae ad Corinthios, difficultates Ecclesia-
sticas explanant.

Vna ad Galatas, controuersia Mosi & Chri-
sti, iustitiariorum, & Christi fidelium dirimit.

Ad Ephesios, regnū Christi vberius explicat,
quemadmodum & ad Colossenses & ad Philip-
penses scripta.

Duae ad Thessalonicenses, Antichristum &
nouissimum diem cum resurrectionis mysterio,
quaeq; huic spectant, describit.

Argumentum

Due ad Timotheū, & vna ad Titum, veteri Pastoris & Episcopi munus graphicè depingunt.

Vna ad Philemonem, misericordiae & Christianae charitatis argumenta delineat.

Ad Hebraeos missa, Christum de Mosi umbris & Prophetarum oraculis illustrat.

Iacobus, errorē ex Paulinae Doctrina praepostera intelligētia profectum corrigit; docetq̄ fidem saluificam, viuam & fructuosam esse debere.

Petrus, tractat Christi regnū, crucisq̄ mysterium, sed suo stylo & charismate; idem dicens quod Paulus; sed non eodem modo; vt consentire eos cognoscas, non conspirare.

Ioannes, amicitia & vnitatē nostricū Deo per Christum docet: hinc charitatem & bona operacū Iacobo vrget.

Iudas, Apostasia pericula aperit, Petri suffragator, metum etiam Dei contra nouitios doceri volens, non gratiā tantummodo & misericordiam; ne in carnalem libertatem transeat diuinae clementiae praedicatio.

Apocalypsis, futura nouissimi temporis mysteria pandit.

Hinc

Generale.

*Hinc manifestè liquet; nihil absolutius ha-
beri aut legi posse nouo Testamento. Docet e-
nim scienda, & præcauet noxia: prophetans et-
iam futura bona & mala.*

A 3

ARGV.

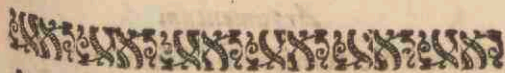

General

Einmündigkeit, die in der
für die letzten Testamente, die
ausfinden, die in der
den Jahren 1770.

1770

ARGUMENTVM

EPISTOLAE PAULI APO-

stoli, ad Romanos, ex libris Atha-

nasij Episcopi Alexan-

drini.

PAULI vocantur Epistolae, propterea quòd eas ille scripsit. Et per has, cum eos quos viderat ac docuerat, admonet & corrigit, tum quos non viderat, instruere conatus ea docere, quemadmodum scire possunt, qui in eas incidunt. Hanc autem Romanis è Corintho scripsit, cum eos nòdum quidem vidisset, audiuisset verò de illorum fide, cuperetque videre eos. Et initio quidem laudat illorum fidem, quam videbat passim annunciari. Deinde significat saepenumero propositum sibi fuisse, veniendi ad eos, propter desiderium quò erga eos affectus erat, haftenus verò non licuisse. Cæterùm docendi modo Epistolam contexit, de vocatione gentiũ, & quòd

Argumentum

circumcisio temporaria fuerit, iam verò
cessauerit, quòd per Christum solutum sit
delictum Adæ, quòd vmbra legis transie-
rit. Vocationem itaque Gentium, conse-
quenter recto ordine factam esse, ad hunc
modum probat. Ostendit vniuersis homi-
nibus insitam esse legem, & quosuis citra
doctrinam (legis) naturali iudicio ex ipsa
rerum conditione Deum cognoscere pos-
se. Quapropter & meritò gentes priore
loco accusat, quòd cum ipsis cognitionē
sui Deus ex operibus mundi patefecerit, &
simul sempiternam potentiam suam, quæ
Verbū ipsius est, in quo & per quod omnia
fecit, ostenderit, ipsi non cognouerunt ex
creaturis Deum esse talium opificem, sed
magis operibus illius diuinitatem adscri-
bentes, creaturas potiùs adorarunt quàm
creatorem. Accusat autem & Iudæos, vt
qui legem non seruarint, imò per trāsgres-
sionem legis Deum magis dehonestarint.
Atq; ita vtramq; partē tam Iudæos quàm
gentes arguit, & sub iniquitate transgres-
sionis concludit, vt ostendat omnes pares
esse factos inter se, ex æquo reos, & redem-
ptionis

Epistola ad Romanos.

ptionis egētes. Deinde meritò & gentium factam esse vocationē ex eo declarat, quòd gratia & redemptio æqualiter contingere & Iudæis & Gentibus, vocatione verò gentium facta, necessariò cessasse circumcissionem & legis vmbra. Nam Abraham, inquit, non in circumcissione, sed ante circumcissionem iustificatus, nominatus est Abraham, quoniam futurum erat, vt fieret pater multarum Gentium, secundum fidem, quæ erat in præputio. Circumcissionem autem postquam iustificatus erat, accepit in carne, vt signum esset posteris ex ipso, secundum carnem nascituris; quòd desitura esset circumcisio, quando Gentes fierent filij Abrahæ, inciperentque viuere secundum fidem Abrahæ, in qua ille cum adhuc esset in præputio iustificatus est. Etenim horum gratiâ, cum antea dictus esset Abram, vocatus est Abraham. Erat autem necessarium, vt veniētibus rebus præsignatis, desineret signum. Quapropter si qui cogunt Gentes circuncidi, iidem tollant & nomen Abraham, & vocēt eum Abram. Si verò Abraham vocatus est à Deo,

Argumentum

non oportet Gentes circuncidi, imò ne Iu-
dæi quidem secundum carnem ampliùs
circuncidendi sunt, vt firmum sit nomen
Abrahæ, voceturq; pater multarum Gen-
tium; ferendum enim posthac non est, vt
quisquam circuncidatur, cum sufficiat fi-
des Abrahæ, nec opus sit vlla legis vmbra.
Non enim iustificatur quisquã ex talibus,
sed ex fide, quemadmodum & Abraham.
Postquam ista ad hunc modum probauit,
iterum ostendit, quòd nec Israëli, nec Gen-
tibus alia possit ratione redemptio & gra-
tia obtingere, nisi primum illud & vetu-
stum peccatum, quod per Adam in omnes
mortales peruenit, soluatur: deleri autem
per alium non posse, nisi per filium Dei,
per quem & ab initio maledictio facta sit.
Neq; enim possibile erat, vt alius delictum
hoc solueret. Deinde scribit quòd nullo a-
lio pacto factũ sit, quàm vt corpore assum-
pto filius Dei fieret homo, vt corpus hoc,
inquam, iisdem nobiscum passionibus ob-
noxium esset, pro omnibus offerret & o-
mnes à morte liberaret. Et quemadmo-
dum per vnum hominem peccatum in-
mun-

Epistola ad Romanos.

mundum ingressum est, ita & per vnum hominem ad omnes mortales gratia perveniret. Deinceps verò tanquam bonus œconomus Iudæos consolatur, quòd legis transgressores futuri nō sint, si in Christum credant; his verò qui ex gentibus crediderant, edicit, ne contra Israëlem inflentur, sed cognoscant se, veluti ramos radici; ita Iudæis esse insertos. His absolutis sermones hortatorios ad docendum bonos mores subtextit, atque ita epistolam finit.

DIALO-

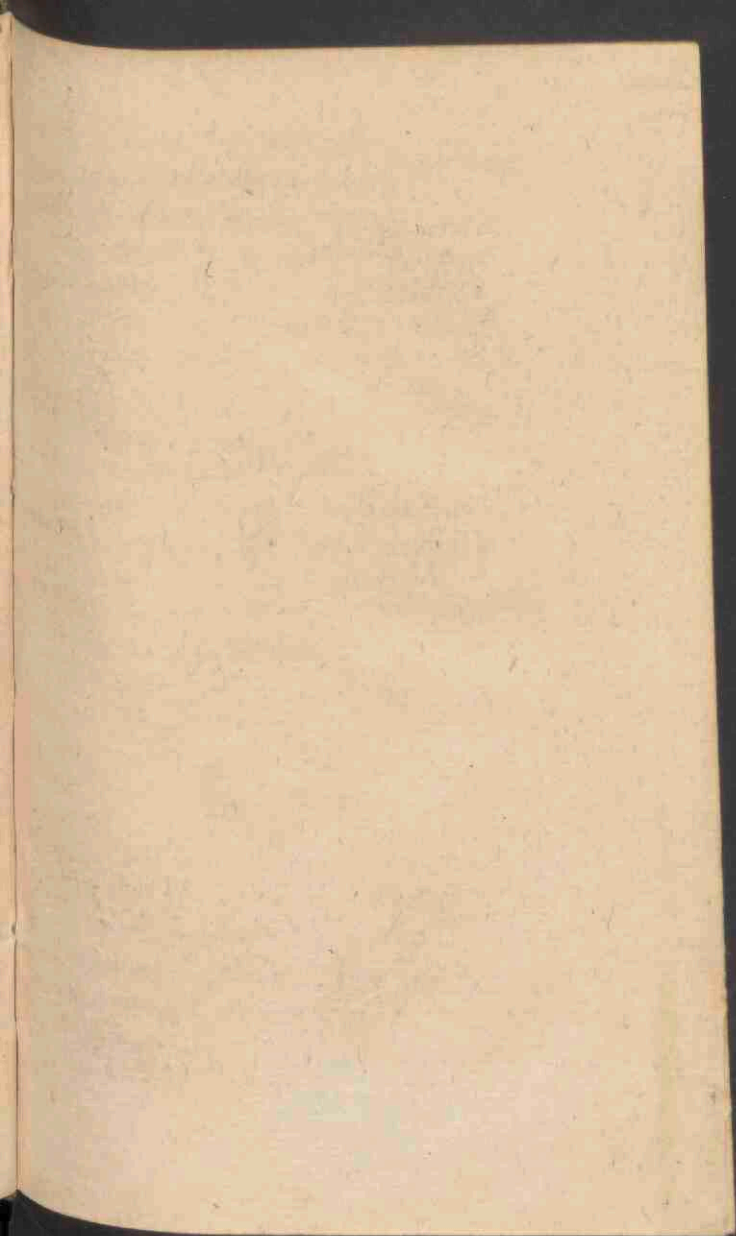

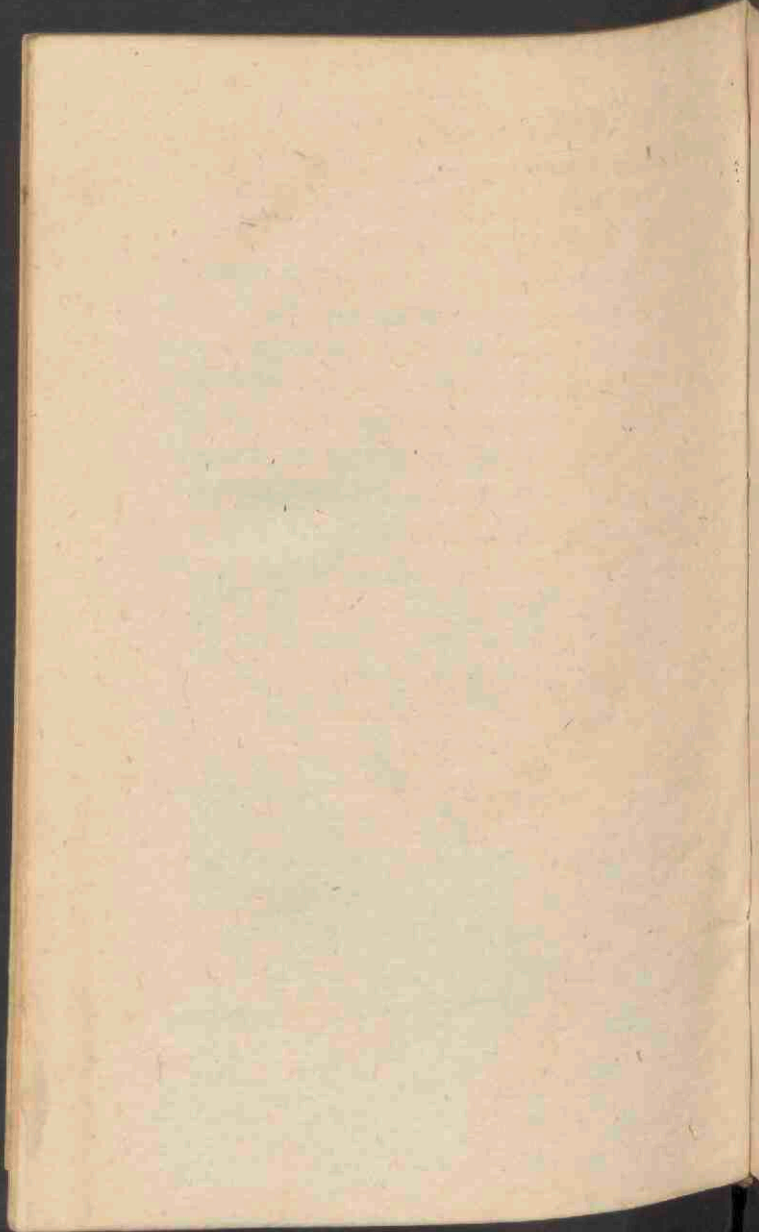
Epistola ad Romanos.

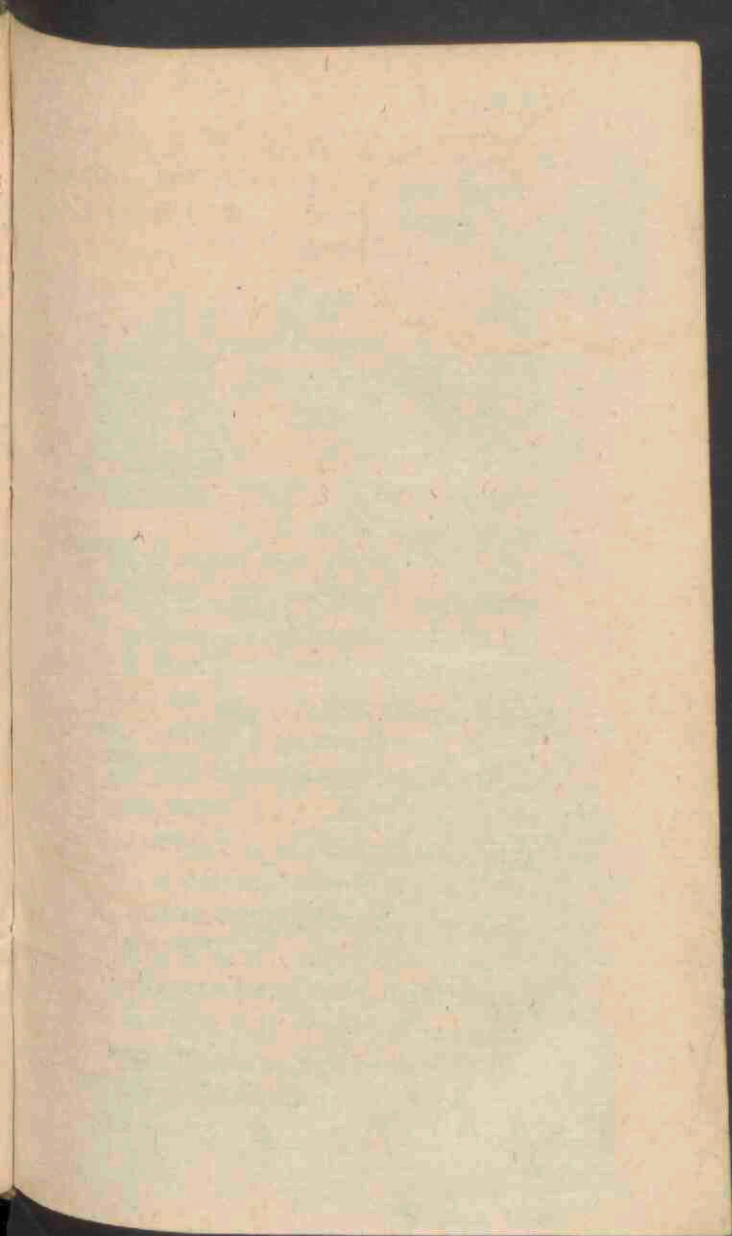
multum ingratum est, in se per unum
dominicum ad omnes mentales gratia per
lectur. Deinde vero inquam bonus
coronatus habet consolatione quod deus
tangit etiam in se in Christum
etiam; his vero quae gratia et habet
etiam, ne contra hanc in iustitia
etiam, etiam in se, etiam in iustitia
etiam, etiam in se, etiam in iustitia
etiam, etiam in se, etiam in iustitia
etiam, etiam in se, etiam in iustitia

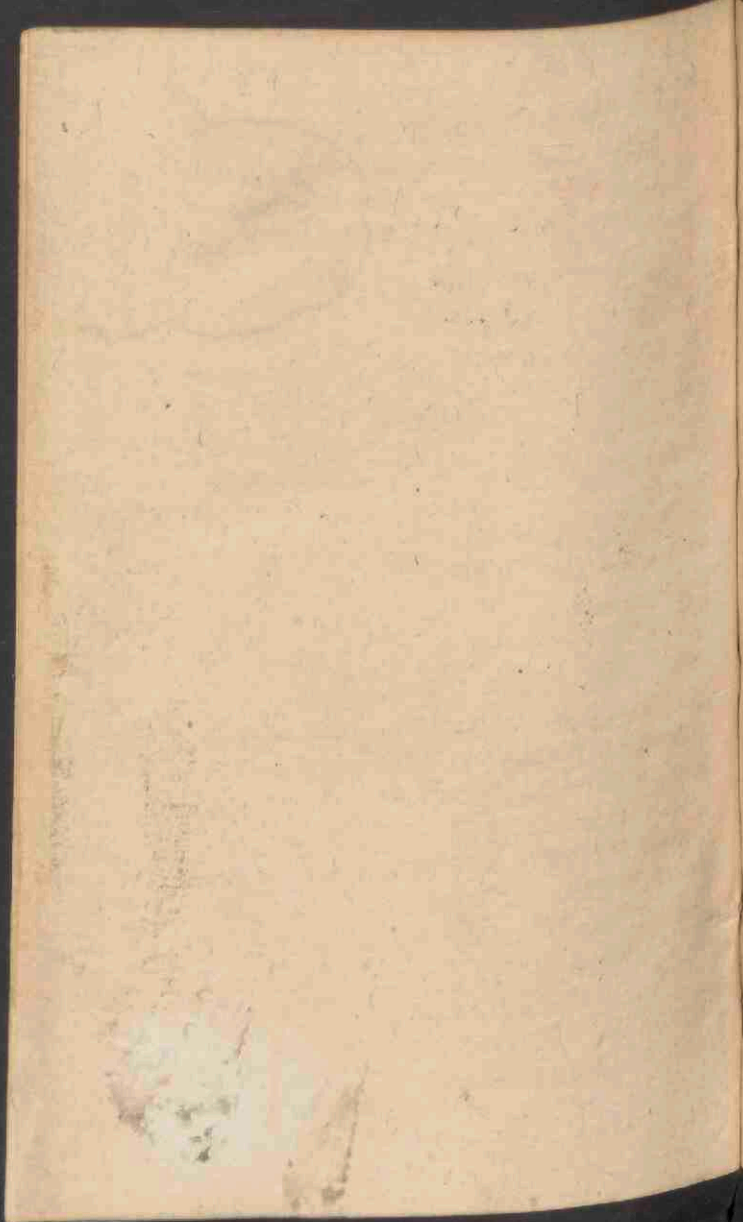
DIALO.

HONORATISSIMO
VIRO, DOMINO CHRISTO-
PHORO HATTONO, *Summo Angliae*

Cancellario, &c. Domino mihi multis
nominibus obseruando.

VM HISCE DIE-
bus è Germania accepif-
sem quendam dialogum
in Epistolam Apostoli
Pauli ad Romanos, olim
à me conscriptum, nunc
verò amicorum operâ

iterum typis expressum, suis tamen præfa-
tionibus atque appendicibus mutilatum:
capi de *προσφωνήσας*, vel (vt vocant) dedicati-
one huius libelli cogitare. Et quemadmo-
dum solent ex hac vita discessuri, testa-
mentum condere; ac, si ære alieno grauati
sint, ad dissoluenda nomina, supellectilem
etiam suam distribuere: sic mihi iam bis
sena lustra peragenti, ac de vltimo discessu
cogitanti, identidem eorum nomina oc-
currunt, qui sua beneuolentiâ, nonnun-
quam etiam, & beneficiâ meam pere-
grinationem veræ Religionis, atque sine-
ræ pietatis ergò susceptam adiuuarunt;
deque mea chartacea supellectile fidissi-
mis creditoribus committenda commo-
ne-

nefaciunt. In quorum Catalogo, cum
tuæ dignitatis nomen imprimis occurre-
ret (vir honoratissime) officij mei, atque
eius hominis, qui ingratus nullo modo vi-
deri velit, esse duxi: qualicunque publico
monumento, animi mei erga te gratitudi-
nem presentibus, atque posteris, in huius
dialogi præfatione testari. Porro cum de
præfationis argumento cogitarem, statum
rerum præsentium perpenderem, muneris
deniq; (ad quod nuperrimè euectus es)
amplitudinem, & ad res componendas oc-
casionem, adeoq; authoritatem confide-
rarem: mihi in mentem venit, quasi in bre-
ui quadam tabella nostræ Europæ partis
statum describere, tuosque oculos ad quo-
rundam miserorum calamitates intuen-
das, animum ad subleuandas allicere. Hæc
dum meditor, deque coloribus, quibus or-
naret, ac splendidior tabella mea pro-
diret, quique sine assentationis, vel odij
nota, rem quasi spirantem representa-
ret, nonnihil sollicitus cogito: en tibi,
casu quodam, vel (vti ego interpretor) di-
uinâ prouidentiâ venit mihi in mentem
excellens cuiusdam pictoris, historici,
certè quidem prudentissimi, & in rebus ge-
ren-

exitium. Nec minus præmia delatorum
inuisa, quàm scelera: cum alij sacerdotia,
& consulatus, ut spolia adepti, procuratio-
nes alij, & interiorem potentiã auferrent,
ferrent cuncta. Odio, & terrore corrupti
in dominos serui, in patronos liberti, &
quibus deerat inimicus, per amicos op-
pressi. Non tamen adeò virtutum sterile
sæculum, ut non & bona exempla prodi-
derit. Comitata profugos liberos matres:
sequitur maritos in exilia coniuges: pro-
pinqui audentes, constantes generi: contu-
max etiam aduersus tormenta seruorum
fides: supremæ clarorum virorum necessi-
tates. Ipsa necessitas fortiter tolerata, &
laudatis antiquorum mortibus pares exi-
tus. Quod quæso potest (vir honoratissi-
me) monumentum afferi aliud, in quo
hinc vitia, illinc, virtutes huius nostri sæ-
culi tam graphicè depingi videantur? E-
nimvero, si mutatis locorum nominibus,
liberè liberet nostram Europam suis colo-
ribus depictam ex aduerso componere:
aut ego prorsus hallucinor, aut Taciti ad-
umbratio ab Europæis miseris ac cala-
mitatibus, non admodum dissideret. Quid
si, relictò Ethnico scriptore, ex sacris vo-
luminibus similia regnorum & ecclesia-
rum

rum simulachra depromantur? Quid Ie-
saias tempore Ozia regis publicè clamat? Iesay. 1.
Heu gentem improbam? (inquit) popu-
lum vitijs onustum, stirpem maleficam,
natos perditos, qui Iehouam deseruerunt.
Sanctum Israelitarum despicati sunt: retrò
recesserunt. Quà iam in parte feriamini,
si delinquere perrexeritis? Totum caput
ægrum est, totum corpus languidum, à
pedis vestigio ad caput, nihil est in eo sa-
num: vulnera, vomica, vlceraq; purulenta,
non malagmate curata, non fascijs obliga-
ta, non sunt oleis mitigata. Terra vestra va-
sta est, vrbes igne crematae, agrum vestrum
in conspectu vestro comedunt alij, eoque
hostiliter depopulato, restat puella Syon,
vt casa in vinea, vt tugurium in cucumera-
rio, vt vrbs obsessa. Quod nisi Iehoua ar-
nipotens reliquias nobis reliquias fecisset:
essemus panè vt Sodoma: essemus (in-
quit) Gomorrhæ similes. Eius autem col-
lega & vates Osea, an non eandem occinit
cantilenam, ostensis illius regni flagitijs?
Audite (inquit) Iehouæ verba, Israelitæ.
Nā Iehouæ lis est cum terræ incolis. Quo-
niam nulla fides, nulla pietas, nulla Dei
cognitio est in terrâ. Peierare, mentiri,
occidere, adulterare: profligati sunt, san-
guinem-

Osea. 4.

guinemque contingit sanguis, atque cæ-
des perpetuantur. Ideoque luget terra, pe-
restribus bestijs, auibusque aëreis, confectis
etiam piscibus aquatilibus. Et ne prolixi-
or sim in huiusmodi descriptionibus reci-
tandis; vnus Apostolus Paulus tribus pri-
mis capitibus Epistolæ, quã ad Romanos
misit, tantum tamque admirabilem artifi-
cem in depingenda sui temporis facie præ-
stitit, vt nihil possimus amplius desidera-
re. Neque à me insectationis causâ, sed
commiserationis affectu hæc recitantur:
atque discupio vt Christiani principes, ac
proceres de remedio cogitare relictis bel-
lis ciuilibus dignarentur. Interim in hoc
meo spontaneo exilio, rerumque statu in-
commodissimo, præter vota, & preces, ni-
hil consilij habeo: & si quid habeam, vt
sunt exulceratissima nostra tempora, vix
in medium afferre ausim. Illud igitur,
quod liberè nunc possum, oro (vir hono-
ratissime) & Christi seruatoris nostri no-
mine tuam D. obtestor; vt oblatis occasio-
nibus, eo animo sis comparatus ad affli-
ctorum calamitates subleuandas; vt non
modò in iuredicundo, tuam æquitatem il-
lis ostendas; verum etiam in publicis dif-
fidijs,

fidijs, ac simulatibus componendis, amicitissque conciliandis, tuam singularem humanitatem, atque raram prudentiam patefacias. Porro quod ad hanc meam lucubratiunculam spectat, quia in vestro templo Londinensi, (vbi legibus municipalibus regni operam dabas cum aliis generosis, quibus tum temporis sacros libros in vestro cætu interpretabar) est elaborata; ad vestrum rursus patrocinium reuertitur, & quod omnibus in genere fuit olim communicatum, nunc tuæ D. duplici nomine dedicandum existimaui. Primo, vt generosi vestri templi, vagantem sine patrono, sed fortassis non sine lectoribus in Germania libellum, iure postliminij tua authoritate eum sibi possint vendicare: altero, quia huius nostræ Academiæ hoc tēpore ea animi alacritate protectionem, patrocinium, adeoque regimen ita suscepisti; vt non modò totum corpus Academicum; pietatis augmentum, bonarum literarum progressus, pacem atque tranquillitatem exspectet: verùm etiam singula membra tuam benevolentiam, atque fauorem in honestis suis conatibus promouendis sibi polliceantur. Deum igitur

clementissimum precor, vt honoratissi-
mæ tue dignitati adsit, saluberrima con-
silia suggerat, & ad Christi regnum pro-
mouendum, tua vota omnia, atque co-
natus dirigere dignetur. Oxon. *Calend.*
Octobr.

Tuæ Dignitatis Studiosissimus,

ANT. CORRANVS

Hispalensis.

LECTORI CANDIDO
ATQVE AB OMNI PAR-
TIVM STUDIO ALIENO
MENTEM CHRISTO
DIGNAM.

*E paginas albas hic relin-
queret typographus, visum
est, Christianæ Lector, paucis
attingere, quæ ad huius E-
pistolæ Paulinæ intelligenti-
am conducere videntur, ut*

*si libros aliorum ad manum non habéas, bre-
uiore hæ notæ, possint tibi esse adiumento. Ac
in primis, quod ad huius Epistolæ autorem
spectat, vel (correctius dicam,) scriptorem
(Etenim Spiritu Sancto dictante, hæc scripsit
Paulus) verè Divina, est eius prudentia: mi-
ro enim consilio singularis artifex in hac Epi-
stola sermonem temperat inter Iudeos & gentes,
dum studet, omnes omnibus modis ad Christum
pellicere: neque vult, si fieri possit, quemquam
omnino mortalium perire suo duci, cui milita-
bat. Itaque nunc hos obiurgat, nunc illos:
nunc rursus erigit, ac subleuat. Gentium su-
percilium deprimit, ostendens, nihil illis pro-
fuisse neque naturæ legem, neque philosophi-
am, (cuius professione tumebant,) quò minus*

in omne scelerum dedecus prolaberentur.
Rursum Iudeorum arrogantiam coercet; qui
legis fiduciã perdidissent id, quod erat totius
legis caput, fidem in Christum Iesum: docens
legis ceremonias antiquatas esse, iam coruscantem
Christi Evangelio, quem legis umbra delin-
niant. Porro, veros esse filios Abraha, qui
fidem Abraha referrent: verè Iudeos esse, qui
Christum Mesciam profiterentur: verè cir-
cumcisos, qui mentem haberent à fœdis cupi-
ditatibus repurgatam: veram iustitiam ac
perfectam salutem citra legis auxilia, per E-
uangelium: ac solam fidem in Christo, confer-
ri ex aequo omnibus: licet ea salus peculiari-
ter olim esset promissa Iudeis: sed ita his pro-
missa, ut Propheta non tacuerint, fore, ut illis
reijcientibus, ad gentes prædicatio Christi pro-
pagaretur. Per legem Mosaicam, veram iusti-
tiam nulli contingere, sed per fidem; idq; docet
tum exemplo Abraha, tum varijs ipsius legis
testimonijs. Et ad eum modum detractò v-
triusq; superciliò, adempta utriusq; fiduciã sui,
omnes aequat in negotio fidei Evangelica: ita
gratulans saluti gentium, ut suae gentis cacita-
tem, paterno deploret affectu, licet illam ubi-
que pertinacissimè infensam experiretur; at-
que id per se durum ita mitigat, ut dicat, nec
omnes excacatos, & fore, ut aliquando re-
suscitet

ſpificat Iudæorum natio, fide gentium prouo-
cata. Atque hic obiter varia, multiplexq; do-
ctrina de præſinitis ſiue prædeſtinatis, de voca-
tis, de gratia & merito, de libero arbitrio, de
diuino conſilio nobis inſcrutabili, de lege natu-
ra, de lege Moyſi, de lege peccati. Varij item
allegoriarum fontes, dum duos facit Adamos;
alterum, quò naſcimur iuxta carnem morta-
les; alterum quò renaſcimur, immortales fu-
turi. Duos homines, internum & externum;
internum ſpiritui & rationi parentem; exter-
num cupiditati & affectibus obnoxium; quo-
rum priorem aliquando ſpiritum appellat; po-
ſterioſerem, interdum corpus ſiue membra,
interdum carnem, aliquoties legem pec-
cati vocat. Duplicem mortem, corporis &
animi: & tertiam, quâ morimur pecca-
to & peccandi affectibus. Triplicem item, vi-
tam, quâ viuimus anima, quâ corpore & quâ
iuſtitia & peccato. Duplicem ſeruitutem, aut
libertatem, qua viciffim, vel innocentia ſerui-
mus, emancipati à peccatis: vel peccatis obſe-
quimur, liberi à iuſtitia. Duplicem Iudaïſmum:
duplicem circumciſionem: geminos poſteros
Abrahæ: duas partes legis Moſaica, carnalem,
veluti corpus, ſpiritualem, veluti animam le-
gis. Duplicem baptiſmum, quo primùm ablu-
mur a peccatis præſinitis, ſacro lauacro: & quò
Chriſto

Christo commorimur, abdicatis mundi affectibus. Duplicem sepulturam: corporalem, quâ triduo sepultus est Christus, & spiritua- lem, qua nos semoti à mundi vitijs, requiesci- mus in illo. Duplicem resurrectionem, alte- ram, quæ præcessit in Christo, in nobis sequi- turam; alteram, quâ nos à peccatis pristinis re- diuui, progredimur à virtute ad virtutem; hac parte, quoad licet futuram immortalita- tem meditantes. Duplicem iustitiam, Dei, & hominum. Duplex iudicium, Dei & ho- minum. Duplicem laudem sine gloriam apud Deum, & apud homines. His dissertis, tran- sit ad locum moralem: in primis adhortans ad mutuam concordiam, exemplò membro- rum corporis. Et quoniam pax constare non potest, ubi fastus est, aut liuor, obsecrat, ut ob- sequiis mutuis, mutuuum amorem alant, foue- antq;: Romanos, ut Iudæorum infirmitatem ex diutina legis assuetudine relictam ferant. Contra, Iudæos, ne gentibus in Euangelij con- sortium ascitis inuideant, sed eorum fidem ac libertatem potius emulentur; & quum idem sit omnium Deus, idem Christus, eadem gra- tia, idem premium, omnes in unum corpus co- alescant, neque quisquam sibi arroget quic- quam: sed si qua dote præcellat aliquis, eam ad fratris opem accommodet.

Hæc & similia eruditi interpretes annota-
runt, ut huius celeberrimæ Epistolæ difficulta-
tes vel auferrent, vel saltem redderent minus
salebrosas & obscuras. Nam, quod nonnulli
non tam impudenter quàm impiè blaeterant,
hanc Pauli Epistolâ, plus habere difficultatis,
quàm utilitatis; nefas est dictu, vel cogitatu.
Porro quod ad meum dialogum spectat; eo cer-
tè consilio, hanc expositionis formam sum se-
cutus, ut confusior sermonis ordo, identidem
etiam hyperbaticis hiulca oratio, anantapodo-
ta nonnunquam inabsoluta, ea quâ potui in-
dustria, aliquatenus emolirentur. Nam, quod
ad res ipsas pertinet, orthodoxos interpretes
sum secutus. Nostri verò temporis controuersi-
as, alijs meis tractatibus ventilandas reliqui.
Habeo enim paratum opusculum, de ratione
conciliandi controuersias nostri temporis, quæ
Christianas Ecclesias vexant, atque discer-
punt. Cum illud opusculum in lucem prodia-
rit, facile intelliges, Christianæ lector, quid sen-
tiam de Theologicis certaminibus, quæ hoc
tempore, in scholis vigent, & qualis sit mea
sententia, de illis questionibus, quæ me mode-
ratore in cætu, cui præfui per septennium, fue-
runt disputata.

Nunc verò, quia prior ille Dialogus, (quò
iunioribus, huius Academiæ Oxoniensis, tam-
quàm

quam Christianam Catechesim, hanc Aposto-
li Pauli ad Romanos Epistolam explanabam,
mihi visus est breuior, ne dicam, ieiunior, ut
tanta rei dignitati respondeat; facile permisi,
hanc secundam lucubratiunculam longiorem
atque copiosiore, iterum typis mandari: non
modo ut iuuentuti sacrarum literarum studio-
se aliquid adiumenti afferat, sed etiam, ut
absentibus meas opiniones de Christiana do-
ctrina ostendam; meamq; innocentiam contra
sycophantarum morsus; ac male feriatorum
hominum clancularios rumores posteritati pa-
tesfaciam. Sunt enim hodie ingenia, quibus,
Latinus Menander iniustus quicquam esse
negat, quae nisi quod ipsi faciant rectum nihil
esse arbitrentur. Ego verò quum quæstiuncu-
lis proponendis, atque dissoluendis minimè
delecter, multoq; minùs bellicis expeditioni-
bus sim idoneus, utpote meticulosus natura,
iam sexagenarius, & ad pacis potius quàm cer-
taminū ac præliorum rationes propensior, mea
solitudine, atque literarum solatiō contentus,
huiuscemodi lucubratiunculis meum sponta-
neum exilium lenio, ac meorum aduersario-
rum insectationes, (veluti clauo, uti dicitur,
clauum pellens) rerum sacrarum medita-
tionibus, eorum calumnias ex animo abole-
re satago. Verum de his alias tempestiuus, &
fortassis

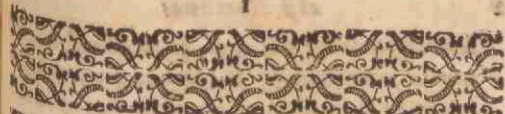
*fortassis copiosius. Nunc pie lector, si libes,
 paraphrasim illam nostram in Ecclesiastem
 Solomonis, cum hoc dialogo poteris coniungere,
 atque Deum clementissimum mecum
 precari; ut sua Ecclesia miscrea-
 tur, temporaque pacatiora
 nobis concedere
 dignetur.*

V A L E.

Errata negligentia Typographi
 commissa sic corrigantur.

Pag.	Lin.	Errat.	Correct.
1.	22.	Audire.	Adire.
11.	1.	exterioris.	exteris.
13.	6.	mirabiliter.	miserabiliter.
16.	7.	traditatem.	tarditatem.
23.	16.	illis.	illi.
37.	10.	fit.	fic.
40.	2.	effecta.	efficta.
31.	16.	Præhulistis &.	Præhulistis tur- pitudini &.
39.	28.	subduxit.	seduxit.
90.	24.	crescendo.	crescendi.
91.	15.	Adde.	Adeò.
Ibid.	17.	peccasti?	peccati.
92.	27.	faciant.	faciunt.
129.	22.	Collantes.	collocantes.
Ibid.	23.	Offendunt lapidem.	offendunt in lapidem.
142.	14.	hæredum.	harendum.
160.	15.	nempe esse.	nempe mini- strum esse.
161.	2.	qui.	quia.

i

DIALOGVS,

QVO EPISTOLA BEATI PAULI AD ROMANOS FA-

miliariter explicatur. Huius persone seu interlocutores sunt Paulus, & vnusquispiam Romanorum ciuium, qui Apostolum in custodia inuistit Romæ, Act. 28. Illi

interroganti ipse respondet Paulus suis
ferè verbis paraphrasticos
explanatis.

ROMANVS. PAVLVS.

R. VANQVAM mihi iucundus est hic tuus in urbem aduentus, Paule charissime; tamen multò iucundior futurus erat, si te his solutum vinculis aspicerem.

P. Non paruum hoc nomine tibi habeo gratiam, vir honestissime. Sed ipsa quidem mea vincula voluptatem tibi detrahere, aut diluere non debent, quòd ea certa sint mei officij, siue vocationis testimonia, & quasi quædam tesseræ. Sed quid causæ est, quòd me audire non dedignatus sis?

R. Nil aliud certè, nisi studium quoddam incredibi-

A le intel-

le intelligenda Epistola illius, quam ad nostros ciues non ita pridem misisti. Horum quamuis plurimi in vnam Christianam Ecclesiam coaluerint, nescio tamen, quo modo pars eorum singularem ex ea capiunt voluptatem; pars verò peruicacia, ne dicam an ignorantia, aut simulatione quadam callida, oculis, auribusq; illam auersantur. Itaque oro, atque obsecro; vt, si tibi quid superest à rebus tuis ocij, diligentius omnes eius locos inter nos excutiamus; ita vt hoc vero exemplari adhibito (quod mihi Romana lingua parauit) mihi interroganti, qua subdifficilia videbuntur, tua responsione reddas quàm facilima.

P. An est quod mihi contingat hac exercitatione gratus aut iucundius? cùm totus ad munus meum gnauiter, ac strenuè exequendum incumbam? Quare vnde voles sumito interrogandi initium, & ad omnia ordine, ac dilucidè, vt potero, Latinè respondebo. Laudo etiam tuam diligentiam, & industriam in paranda hac versione; quae me Romanè Romano loquentem facis.

R. Ab ipsa igitur Epistole inscriptione exordiamur. Quid hic doces?

17.9.1. P. Et me illum esse Paulum profiteor, olim
 Gal. 1. 13. Euangelio Christi, Christianisque omni-
 17.13.20 bus infestissimum; & nunc ipsius Iesu Christi seruum; nec id solum, sed etiam quod prestatius est, ascitum, electum ac euocatum, vt ipsius essem Apostolus, id est, vel orator, velle-

vellegatus, vel interpres; non quidem ad humana negocia tractanda, sed ad diuulgandum, ac promulgandum Euangelium, siue felicem atque salutarem à Deo opt. max. nuntium: quod ipsum eò dico, vt ne quis me putet temerè in hanc legationem atque functionem irrupisse, quum hanc mihi prouinciam diuinitùs fuisse impostam omnibus & verè & ingenuè profitear.

R. Rectè. Sed quid hoc est Euangelij, aut nuntij auspiciati; quum à multis nouitatis cuiusdã insimuletur?

P. Tantum abest, vt Euangelium in rebus nouis numerandum videatur, vt verè sit diuinarum, ante omnem memoriam, promissionum exhibitio, perfectio ac consummatio.

R. Quos habes illarum testes ac interpretes?

P. Ipsos Domini Prophetas, quibus merito fides est adhibèda; quum & plurimi extiterint, & veritatis assertores sint certissimi.

R. Quibus autem literarum monumentis, vel è quibus archiuis hæc promissiones vobis prodita fuerunt?

P. Sacrosanctis scripturis, quas Dominus suis patefecit, vt de sua voluntate certam omnes animis suis persuasionem ac fiduciam conciperent.

R. Quodnam autem est huius Euangelij subiectum, quòdue argumentum?

3. P. De filio Dei, qui factus est de semine Dauidis, quod ad carnem pertinet, ac filius Dei simul declaratus est summa cum potentia per Spiritum sanctificantem.

R. *Vnde verò hac effulsit filij Dei diuinitas, quòve etiam modo?*

- P. Ex ipsa mortuorum ab inferis excitatione seu resurrectione Iesu Christi Domini nostri.

R. *Hic agnosco miram persone Iesu Christi seruatoris nostri descriptionem, qui & verus homo & verus Dei filius dicitur. Iam narra quaeso, quis te ad hoc Euan-gelij promulgandi munus ascriuit?*

5. P. Is ipse Christus, seruator noster, cuius beneficentiâ hanc Apostolicam functionem adeptus fui.

R. *Quis, quaeso, est huius functionis scopus?*

6. P. Ut omnes omnium terrarum nationes sese summittant ac morem gerant fidei; quam in eiusdem Domini nostri nomine passim prædicamus. In quem etiam numerum ac cœtum vos quoq; Romani cooptati estis, & à Iesu Christo conuocati. Itaque vobis omnibus, qui Romæ degitis, quiq; & Deo charissimi estis, & ad pietatem sanctitatemque colendam delecti, pacem atque felicitatē perpetuam exopto; ac precor ab ipso Deo Patre nostro cœlesti, & à Domino Iesu Christo eius vnigenito filio.

EXORDIUM EPISTOLÆ.

R. Hactenus explicasti Epistolæ tuæ inscriptionem, in qua nobis ostendisti, quis sis, quibus scribas, quid denique velis docere; nempe Euangelium de filio Dei. Restat vt ad Epistolæ corpus veniamus, & ante omnia, si libet, vniuersa Epistolæ statum, ac methodum paucis proponere, vt tanto facilius rem omnem animo, ac memoria complecti possim.

P. Summatim vt dicam, totius Epistolæ hic scopus est, vt omnibus mortalibus promiscue ostendam duo Religionis Christianæ præcipua capita: fidei nempe doctrinam, ac bonorum operum ex ipsa fide procedentium necessitatem; quoniam ad hæc duo facile referti possunt, quæcunque sacris literis prodita sunt. Et quidem non incirè mihi videtur edoctus, qui veram ratione didicerit tum bene credendi, tum bene agendi.

Quam ordine isthæ tractas?

P. Priore loco quid credendum sit, doceo: posteriore, quibus actionibus demonstranda sit atque exercenda pietas. Opera enim quæ bona dicuntur, veræ fidei expertia si sint; quamuis in specie quidem vulgò præclara & laudabilia videantur; nil tamen nisi fucam & euandidum splendorem præferunt. Deus autem intimorum sensuum scrutator ea pro ridiculo habet, atque facile

cilè fastidit; utpote ex fide minimè prodeuntia. Atque hæc sunt totius doctrinæ Christianæ, veræque Theologiæ præcipua ac summaria capita: Lex videlicet & Evangelium.

R. *Quam fidei explicanda methodum prosequeris?*

P. Hanc ipsam dichotomiam; ut duobus quasi locis eam distinguam. Horum alter viam indicat, qua homines sibi malè conscij & Deo infesti possint tamen eius gratiam ac benevolétiam, quasi postliminio, recuperare ac resarcire. Quem locum, si placet, de iustificatione appellemus. Deinde doceo, omne genus hominum, hoc in ipso reconciliationis ac Diuinæ gratiæ beneficio, sine discrimine, posse perfrui ipsius fidei vi, quam ipse Dominus per Spiritum suum & prædicationem Evangelij gratis impertitur mortalibus, siue ij Gentiles, siue Iudæi sint. Quem de diuina Electione, seu gentium vocatione tractatum vocemus.

R. *Non mediocriter mihi arridet ista docendi ratio. Itaque exoptandum esset, ut omnes veræ Religionis professores, reiectis tot tantisque curiosarum questionum inuolucris & ambagibus, ac potissimum tot hominum sigmentis, inuentisq; omne suum studium ad has res tam necessarias conferrent. Sed iam ad exordium primi tractatus accedamus.*

P. In hoc initio gratias ago Deo meo per 2.
 Iesum Christum pro vobis omnibus, quo-
 rum fides per vniuersum orbem tāta cum
 laude celebratur. Deus enim ipse, cui to- 9.
 to pectore seruiō, Euangelio sui filij pro-
 mulgādo, testis mihi est, me sine intermis-
 sione mentionem vestri facere, sempēr- 10.
 que in votis habuisse, vt aliquando mihi
 ad vos iter prosperum, fauente Deo, con-
 tingeret.

R. Plerique hanc urbem inuisere solent, velut eius
 amplitudinem, splendoremq; adificiorum spectēt, vel
 vt questum faciant. Te verò alia quadam honesta ra-
 tione adductum spero.

P. Ita est profectò. Studium enim meum 11.
 hoc fuit visendi vos causā duntaxat, vt ali-
 quot vobis spiritualia dona impertirer,
 confirmandi vestri gratiā.

R. Quasi nescias, Paule, hic non paucos esse diuino pre-
 dicos spiritu, qui, vel te absente, possunt fidei nostræ
 fundamenta, non solum iacere suis exhortationibus,
 sed etiam augere, atque ad fastigium docendo per-
 ducere.

P. Satis id exploratum habeo. Itaque non 12.
 magis confirmandi vestri voluntas erat,
 quàm communicandæ inter nos consola-
 tionis; per mutuam fidem, vestram simul
 atque meam.

R. Atqui necessitate vinculorum istorum potius coa-
 ctus no-

Etus nobis videris aduenisse, quàm tua ipsius spontes, præsertim cum tam diu malueris alibi peregrinari.

13. P. Imò verò, frater, ita statuas velim, me sepiussem hoc ad vos iter instituisse; vt, inquam, fructum aliquem inter vos caperem, haud secus ac inter reliquas gentes; sed distentum ac præpeditum ad hunc usque diem substituisse.

R. *Sed vnde tantus tibi exitit vulgandi Euangelij ardor ac studium?*

14. P. Ex ipso meo officio. Quum enim Apostolus sim designatus; officij mei est, tum Græcis, tum Barbaris, sapientibus iuxta ac imperitis debere me omnia existimare.

15. Eam ob rem prompto atque alacri animo vobis quoq; Romam inhabitantibus Euangelium exponere cupiebam; atq; nunc etiam ex animo cupio.

R. *Mirari tamen soleo, te in his vinculis & carceris squalore Euangelium docere velle, cui potentissimus quisque, ac sapientissimus tam pertinaciter refragatur, ac potissimum in hac vrbe celeberrima: Per paucos enim hic inuenias huius discipline studiosos.*

16. P. Aliis per me liceat propter imperitiam atq; ignorationem, minoris Euangelium, quàm deceat, facere. Ego verò, cui pulchrè nota est tantæ rei præstantia, nullo eius pudore suffundor. Euangelium enim proculdubiò virtus diuina est omnibus fidenti-

dentibus salutaris; primùm Iudæis, deinde Græcis.

R. *Sires ita se habeat, quid Euangelio dignius excellentiusq; dici potest? Siquidem eo ipso humanum genus cum Deo redit in gratiam; & apud eius tribunal absolvitur seu iustificatur: ac porro salutem, ut ais, adipiscitur eternam. Sed quibus rebus ea vis Evangelij cernitur?*

P. Maximè duabus, effectis nempe & contrariis. Primùm enim, Euangelio non modò indicatur, quàm ab hominibus DEVS exposcat vitæ innocentiam, iustitiam, ac sanctitatē, quod propriè ad legem potiùs pertinet: sed etiam eo ipso tanquam fomite quodam, Deus utitur; vnde per spiritum suum in mentibus hominum ignem lucemq; fidei accendit, ut ita demum iustificentur, regenerentur, ac seruentur, quod proprium Evangelij est munus. Ea verò fides paulatim, ac quasi per quosdam gradus accrescit, & ipsa indies paulò maior semetipsa euadit; atque etiam illam iustitiam Euangelio demonstratam, nimirum quæ vera pœnitentia & fide in Christum constat, amplectitur; sibi que accommodat. Quæ ipsa est fidentium spiritualis vita, sicut diuinus ille Vates dicit: Iustus fide viuiviget, seruatur. Contra verò, ubi hoc Dei Evangelij non est; illius summi ac tremendi

Abac. 2. 4.

Galat. 3. 11.

Hebr. 10. 36.

- mendi numinis ultio, iraque cœlitus apertè exeritur, ac denunciatur aduersus omnem omnium hominum impietatem, iniustitiamque: utpote qui veritatem naturalis lucis atque legis, suis vitiis, iniquitatibus, sceleribusq; sepultam detineant; tantùm abest, ut legum diuinarum executores sint.
18. R. *Rectè tu quidem; sed istam veritatem nemo satis intueri potest, propter imperitiam atque ignorantiam.*
19. P. Quomodo excusare ignorantiam possunt, quum Deus illis patefecerit quicquid humana imbecillitas de ipso cognoscere potest? Legem enim naturalem illorum animis, occulta quadam vi indidit atque insculpsit; qua voluntatis suæ vestigia impressit.
- R. *An hac sola ratione ac via Deus ipse humano generi innotuit.*
- P. Imò verò aliâ, non minùs manifestâ.
- R. *Qua?*
20. P. Ipsa rerum omnium creatione atque gubernatione. Inaspectabilis siquidem eius potentia æternaque diuinitas, ex rebus conditis effulget; ita ut nemo hominum excusatione dignus videatur; sed potius diuino iudicio obnoxij reddantur, quotquot Dei ignorationem prætexunt.
- R. *Nul-*

R. Nullum igitur superest Gentibus exterioris ignorantia per fugium; nulla latebra?

P. Quin potius tantò grauiore pœna digni sunt; quòd cum Deum satis, vt diximus, è luce interna, atque è rebus conditis agnouissent; honorem Deo debitum non impertuerunt; nec tantorum beneficiorum gratiã habuerunt; sed vanis (in peccati pœnam) friuolisq; cogitationibus seu commentationibus omnem ingenij aciem intenderunt; ipsorumq; cor insipientia atq; caligine oblitum est.

Eph. 4. 17.

R. Istud fortasse in vniuersum verisimile videatur; particulatim tamen magis ad imperitam rudemq; vulgi multitudinem pertinet; quæ propter inscitiam in omnem libidinem cursu concitato ferri solet. Ceterum certum est, in amplissimis atque clarissimis orbis Academiis magnum esse doctissimorum hominum prouentum atq; copiam: in ipsaq; etiam plebe inuenies homines non omnino à disciplinis alienos; bonis etiam rebus deditos.

P. Tantò igitur eorù conditio est deterior, quam sapientissimi quiq; eorum in extremam dementiam sese præcipitarint; factique sint insipientissimi: atq; cum in modum, vt vbi sapientiam iactarunt, ibi vel maximè stulti facti fuerint. Quod ex eo facile apparet, vt pote qui gloriã Dei incorruptibilis atque immortalis commutarint in spe-

22.

23.

in speciē atq; similitudinē effictā mortalis hominis; adde etiā volucriū, ferarū, animalium, quadrupedum ac terrē irrepentium.

R. *Quod ad cultum diuini numinis pertinet, eos gra- uiter errasse non possum inficiari, propter manifestas idololatrias superstitionesq;. Quod autem spectat ad secunda tabula precepta vitā traducunt ex illis mul- ti, meo iudicio satis laudabilem.*

24. P. Imò contra. Nam quum scelera sceleri- bus sæpe puniantur ab ipso Deo; horren- das Diuinæ Maiestatis violatæ pœnas de- derunt. Deus enim illos per omnia vitio- rum volutabra raptari, in peccati pœnam permisit; eo vsque, vt sua ipsorum corpora

25. omni fœditate conspurcarent. Ob id, in- quam, quia Diuinam Veritatem naturalis atq; internæ lucis, in mendacia ac somnia conuerterant, cultumque rerum creatarum ipsi creatori anteposuerant. Qui in perpetuum est collaudandus.

R. *O rem incredibilem! Siccine Deus idololatriam tam horrendis vitiis vindicat?*

26. P. Ea certè causa est, cur illos Deus in tur- pissimas ac fœdissimas cupiditates tradi- derit, proieceritq;: adeò vt eorum fœmi- næ, naturali vsu spreto, vsu ab ipsa natu- ra abhorrentem consecratæ fuerint. Con- trà etiam mares ipsi, fœminarum vsu con- tempto, nefandis libidinibus ipsi inter se

27. se exar-

se exarserunt; omniq̄ se turpitudine in-
 quinarunt. Quæ aliqua est sui erroris cul-
 pæque merces.

R. Ad tot tamque tremenda supremi Dei iudiciato-
 tus mihi animus corpusq̄, exhorrescit; dum Diuina
 Maiestatis contemptores tam mirabiliter è paruis
 vitiis semper in grauiora prolabi audio, tandemq̄, in
 æternum interitum ruere.

P. Omnino. Postquam enim Dei notitiam 28.
 aspernari sunt, Deus illos in mentem re-
 probam detruxit, vt res indignas in se ad- 29.
 mitteret; omniq̄ iniustitia completi es-
 sent; tum etiam scortatione, peruersita- 30.
 te, auaritia, nequitia, inuidia, cæde, con-
 tentione, dolo, malignitate, susurris, ob-
 trectatione, Dei odio, iniuria, superbia, o-
 stentatione, rerum pessimarum studio, pa- 31.
 rentum contemptione & inobedientia,
 insipientia, perfidia, inhumanitate, impla-
 cabilitate, crudelitate denique; quæ nullo
 commiserationis affectu tangitur.

R. Inficias ire non possum, Græcorum seu Gentium
 maximam partem illis omnibus vitiis laborare, idq̄,
 ob Diuina Maiestatis contemptionem. Sed affirma-
 re etiam ausim, non deesse qui suæ Philosophiæ placi-
 tis adducti, vitam recte & honeste traducant; tan-
 tum abest, vt huiuscemodi vitiis se conspurcent. Quis
 enim nescit Solonem, Socratem, Pythagoram, Ari-
 stidem, aliosq̄, quamplurimos, non Græcos solum; sed
 etiam

etiam nostros homines, ut Catones, Scipiones, aliosq;
 nostra reipub. grauisimos viros, ab omni turpitudine
 ac scelere semper abhorruisse? Imò leges sanxisse, ac
 iudicia contra fontes descripsisse, atq; instituisse? Ra-
 tioni igitur consentaneū minime videtur, tales tan-
 tosq; viros criminari & accusare; ne dicā condemna-
 re. Itaq; fingamus nos ex istis aliquē audire his verbis
 loquentē: Ego Gentiliū vnus, legis vi à natura nostris
 insita animis, doctrinā de Deo summisē colendo hau-
 si, & arripui; ad eumq; cultum rectē ac ordine insti-
 tuendum leges descripsi; multā pœnamq; irrogauī.
 Nōne laude digna videtur hæc oratio?

P. Fuerunt, fateor, multi, atque nunc sunt,
 qui vulgaribus vitiis nequaquam se con-
 taminarunt: sed quales fuerint eorum ani-
 mi, quamq; remoti ab illa puritate, quam
 Deus vel ex ipsa naturæ lege exigit; ne i-
 ipsos quidem sapientes latuit; & nobis et-
 iam probè notum est. Nam isti, cū ius
 Dei internæ lucis adminiculo, rerumq;
 creatarum contemplatione agnouissent;
 nempe quòd qui talia scelera admittunt,
 digni essent morte; non solū ipsi ea læ-
 pius patrarunt: verū etiam facientibus
 ea & fauere & patrocinari suo prauo ex-
 emplo, (ne dicam iniquis legibus) visi
 sunt. Ob idq; huic sapienti obstrepenti
 ego ad hunc modum subiicerem: Tu ve-
 rò, ô homo, qualiscunq; tandem es, qui
 alios

alios per tuas leges iudicas, tanquam Diuinae legis disciplina imbutus, hinc quoque inexcusabilis es.

R. *Quid ita respondebit Philosophus.*

P. Quoniam tu ipse, alioquin iudex censorque aliorum, sententiam contra te dicis, quum eadem omnino admittas. Quod si tanta sunt animorum latebrae, ut facile ceteros tua lateant vitia; ipsa conscientia *Matt. 7. 1.* tuam prodit turpitudinem. Neque enim legi diuinæ satisfactum est, si dederimus operam, ut boni viri videamur, habeamurque, sed ut simus. Illa enim non tam virtutis speciem requirit vulgò plausibile, quam veram animi virtutem Deo gratissimam.

R. *At respondeat fortassis ille Philosophus. Quis autem potest ad calculum vocare tacitas arcanasque humanae mentis cogitationes ac studia?*

P. Non hinc homines sistimus ad mortaliū tribunalia; sed ad Dei ipsius iudiciū seuernas actiones, sed etiā internas cogitationes expedit & diiudicat. Ceterum in re tantumomēti, quantum habet nostra salus, non tam est spectandus falsus & elaboratus probitatis e mentitæ fucus; quam firma atque solida virtus, quæ profundissimas in animis nostris radices egerit.

Quale vero tibi narras diuinū, inquiet, iudicium?

Nulla

Nullatertè hæctenus illius in animum incidit nete-
nuißima quidem cogitatio.

3. P. O hominã cæcitatem! Quamuis enim
diuina lento gradu procedat ira, qui ta-
men sperare potes, tibi eadem peccanti
(quæ in cæteris damnas) impunè futurum
esse? Nescis vltionis Diuinæ traditatem
grauitate pensari? An tu tua sanctitate &
innocentia te tibi Deum putas clemen-
torem facilioremque posse reddere? An
4. non potius immensas Diuinæ indulgen-
tiæ ac beneficentiæ diuitias contemnis?
Nõne te tanta illius lenitas benignitasq;
ac patientia inuitare potius debet ad pœ-
nitentiam atque resipiscentiam?

R. Nec tibi quidem hoc in loco manus dabit Philoso-
phus ille, aut tibi cedit, vt à suscepta inueteratæque
religione vel latum discedat vnguem, aut Philoso-
phiæ nuntium remittat. Nam virtutis speciem ad-
miratur, de animi puritate omninò securus. Fortas-
sis etiam esse in hominum potestate, animum insi-
tis vitiis repurgare credit; aut Deum ipsum non ma-
gnoperè illis, vtpote humanis erroribus animorum,
offendi arbitrabitur; & præterea illo satis propitio
atque beneuolo vt humanum genus censebit; neque
tam diris, atque horrendis suppliciis hominum deli-
cta vindicaturum: se saltem eorum immunem esse,
nec adhuc ad se peruenisse confidet.

5. P. Errat profectò grauissimè, qui sic in a-
nimum

nimum induxit suum: aduersusq; eum hac oratione vti non dubitabo: Quicumque es *Iacob. 5. 3.* in hac sententia, & te & Deum ignoras. Et ob istam animi tui peruicaciã omnis pœnitentiã vacuum, iram tibi ac perniciem accerfis, & accumulās, exaggerasque in illud tempus, quum Deus vindicem scelerum iram suam, suumque iudicium iustissimum denunciabit.

R. *O miserum hominum genus! sed explica mihi illius iudicij rationem ac descriptionem, seu formam quaeso.*

P. Tum Deus ille omniscius & omnipotens in lucem proferet tacitas cordium humanorum occultasque cogitationes & consilia, exque iis ipsis sententiam in vtramque *Psal. 62. 3.* partem pronuntiabit: & tunc porro apparebit, quàm frigida sit rerum externarum *Matth. 16. 27.* & actionum præstantia, etiam in iis, qui sapientissimi habentur, nisi pura & integra sit eorum conscientia.

R. *Totus animo iuxta & corpore perhorresco ad tam tremendi iudicij commemorationem. Nam si summo iure Deus cum hominibus agere velit, quæ potest vniquæ esse spes euadendi? Imò quis erit fructus tum vitæ honestæ, tum fidei promissus diuinis adhibita, si hominum delicta per infirmitatē ac impotentiam animorum admissa, tam seuerè discutientur, atque punientur?*

P. Nequaquam à nobis iccirco propositum

7. tum est hoc Dei iudicium, vt animos pij
 despondeant; sed potius vt attollant, con-
 firmentq; præclara quadam spe. Quemad-
 modum enim Deus profligatæ improbi-
 tatis homines seueris pœnis malè mulctā-
 bit: Sic etiam reuerētes ac colentes se sin-
 gulari clementia beneficentiæque profe-
 quetur; vitamq; perpetuam iis conferet,
 qui bonarū actionum perseuerantia & as-
 siduitate ad gloriā, honorem atq; immor-
 talitatem contendunt; quiq; præ summis
 illis ac æternis bonis, vana hæc & caduca
 omnia contemnunt ac despiciuntur.

R. *Peruicacibus autem & improbis, peruersisq; homi-
 nibus quid fiet?*

8. P. Contentiosis certè ac veritati repugan-
 tibus, & iniquitati obtemperantibus cer-
 ta parata est irati numinis vltio.

R. *Felices ergò Iudæos siue Israëlitas, quos Deus pro
 suis habet. Infelices contrà Gentiles, sceleris Diuini
 expertes. Illi enim Diuinam misericordiam; nos Gen-
 tes acerbissimam experiemur.*

9. P. Minimè verò. Imò afflictio & angustia
 10. desæuitura est in omnem animam homi-
 nis perpetrantis malum; Iudæi primùm,
 & deinde & Gentilis. Contra autem decus
 & honor, omnimodaq; felicitas omni per-
 petranti bonum, Iudæo primùm, deinde
 & Gētili. Nullum enim Deus habet dele-
 ctum

Etum personarum; sed actionum ipsarum & rerum gestarum. Aded vt, quemadmodum ordine ac dignitate Iudæi Græcos antecellunt: ita illi priores, hi verò posteriores, tū afflictionē vexationemq; pro malefactis ab ipso auferent Deo: pro benefactis autem gloriā, honorem ac prosperitatem.

R. *Hec animus meum recreat & reficit oratio, quæ summam Dei æquitatem erga omnes sine vllō discrimine demonstrat. Alioqui tanta est Iudæici populi arrogantia, propter antiquam & quasi propriam erga se Dei benevolentiam, vt ea ipsa Gentes ceteras à vera religione arceat; præterquam quod ceteros præ se contemnunt ac fastidiunt.*

P. Et tamē illud animo tuo infixū maneat, nullū omninò esse apud Deū personarum respectum. Iudæus ac Gentilis, Græcus ac Barbarus, locuples ac pauper, eodē in loco apud Deū habētur. Solos Deus animos oculis plusquam lynceis intuetur, ex quibus dicta hominum factaq; omnia estimat.

R. *Dici non potest quantum sibi, propter legem à Deo traditam, arrogant Iudæi dignitatis & priuilegij.*

P. Fumi quàm similima est ea ostentatio. Nā quid leges sine morib⁹ vanę proficiūt? Certum enim est illud; quotquot peccauerint, & flagitia perpetraverint, siue legē habuerint scriptā, siue ea caruerint, æquē omnes peccatorum pœnas daturus esse.

R. *Quid? fieri potest, ut Israëlitico populo sua lex, sua legis exercitia, studia, gymnasia nil utilitatis sine*

13. *allatura, nisi vita disciplina respondeat?*

P. Imò verissimum illud est. Neque enim aut auditores, aut enarratores legis in ipso Dei conspectu pro iustis cēsentur; sed obseruatores ac executores: vsque ad eò, ut qui uolet Dei beneuolentiam sibi conciliare, diuinamque participare iustitiam, dare operam in primis debet, ut nō solū ore tenus diuina circumferat fundatque oracula, sed etiam uitam orationi consentaneam traducat: diuinamque legem factis exprimere modis omnibus satagat.

R. *Nōne Gentiles Iudæis beatiores uideri possunt, qui cum legem non habuerint, scelerum iudicem atque vindicem, leniore quoque digni pœna censeriqueant?*

14. P. Minimè gentium. Quamuis enim lege scripta caruerint, naturali tamen non fuerunt destituti; qua facienda omittendaque perpulchrè edocti fuerunt. Et prætereà tametsi legem literis proditam habeant nullam, ipsi tamen insita quadam innataque ratione sibi ipsi uice legis sunt. Hoc satis declarant ortæ ex ea naturali lege actiones. Nam inde emanarūt tot tamque grauia Philosophorum placita, ad omnem uitæ usum aptissima; quibus quid æquum

quum sit, ac iniquum, & ipsi tenēt, & alios edocent.

R. *Ist huc tibi planè assentior; quamuis humana ratio non satis assequatur qua ratione, quibúsve instrumentis illa lex mentibus hominum impressa sit.*

P. *Quid autem attinet illa curiosiùs scrutari, cum Gentes omnes luce clarius demonstrarent, ipsum legis opus verè mentibus eorum esse insculptum, ipsa conscientia locupletissimum dicēte in vtramq; partem testimonium, dum ipsæ etiam cogitationes aut accusant homines, aut excusant? Hinc satis intelligitur in omnium gētium animis iniustam esse atque infixam penitus legem quandam Diuinam, vnde tot tamq; præclaræ constitutæ leges Gentium, ciuitatū, populorum profluxerunt. Ipsa etiam Religionis semina vbique locorum sparsa inde effloruerunt.*

R. *Magna verò admiratione dignum videtur, quòd cum illi summam illam legem in pectoribus insitam circumferant, nescio tamen quo modo ad sua vitia cecutiunt; sibiq; ipsis adblandiuntur; nec vllò sensu sue infirmitatis & imbecillitatis percelluntur.*

P. *Id quidem in speciè vulgò apparet, quia alij in aliorum animos intrare non possumus. Si tamen illi verum fateri vellent; ingenuè agnoscerent, atque confiterentur, suam ipsorum conscientiam quasi quod-*

dam seuerum incorruptumque tribunal esse, ad quod citati pertractique, suorum scelerum rei peraguntur, damnanturque. In quo etiam omnia studia, consilia, acta, dictaque humana sistuntur, ut iis omnibus diligenter accurateque consideratis, expensisque in vtramque partem, vel absol-

- R. Igitur si diligenter exploremus & expēdamus, quot modis animi nostri secū ipsi conflitentur agiturque, nos esse miserrimos fatebimur. Adeoque non solum illi, qui inter gentes in omniū rerum ignorations versantur, in seuera Dei iudicia incurrunt, sed etiam qui sapientia studio ceteris prestant, quamuis egregia quantadam pre se ferant vitæ integritatē. Nam si eorum actiones (vti aurū in fornace solet) ad Diuinæ iusticiæ regulā examinētur, quot quas vitia, quot spurcicia in nostris animis cōperientur? Sed quando veniet illa dies, quum latebras humanorum pectorū patefaciet Deus? omnesque eorū angulos excutiet? quando obdura vitiorum cicatrices in lucem proferentur?
16. P. Illa, inquam, die, quum Deus hominum arcana reuelabit, & quæ in intimis cordibus tanquam sepulta defossaque celabatur, omniū oculis subiiciet. Id autem Deus per filium suum Dom. nostrū Iesum Christum exequetur, ac perficiet; quemadmodū Euangelio meo declarare identidē consueui.
- R. Obnixè nobis orandus est Deus, ut se nobis tum exhibeat

beat propitium pro sua infinita clemētia; quum constet, Philosophorū omnium neminē esse tantā sapiētia atq; innocentia, qui censurā Diuinā effugere possit: nisi homines suis diffisi virtutibus, se totos Dei benignitati ac misericordie permittant. Sed hanc de Gentibus orationē hic intermittamus: qua non solum Deastris ac Idolis seruire potius, quā Deo vero voluerunt, sed etiam infinitas, easq; omninō ridiculas superstitiones excogitarunt. Et porrō de Diuino populo, id est, Israēlitico sermonem repetamus. Fingamus igitur non iam vnum aliquem ē Gentilium numero imperitū, sed ex populo Dei electo multiscium; magnum quempiam puta Gamalielelem, aut quemuis alium eius similem, ad hunc modum loquentem. Ego Iudeus sum (inquiet) & Diuinae legis particeps; cuius obseruatione confido, citra Euangelium tuum aut aliam disciplinam, me salutem adipisci posse perpetuam. Quid tu illis respondeas?

P. Ego verō hisce verbis illum alloquerer: 17.
Tu quidē Iudeus appellaris, nomine certē magnifico & excellenti: sed quorsum isthuc, nisi præclaram appellationem præclara comitentur facta?

R. Quid? inquiet, parui pendis ne tu legem huic populo à Deo quasi prerogatiuam, tributam esse?

P. Imō (inquam) maximi duco; & hoc ipso vos esse præstantiores cæteris censo. Sed quis legis vsus est, nisi eam & serio animo & egregiis actionibus obserues?

- R. *Atqui plurimis aliis rebus spes ac salus nititur Iudeorum.*
- P. *Quis nescit Iudæos ex Deo quasi proprio ac peculiari gloriam aucupari solitos? Sed ea prorsus vana est, nisi Deum illum toto animo ac pectore, viuaque fide complectaris. Deinde nō ignoro, illos miram quādam Diuinæ voluntatis cognitionem profiteri, & ostētare: Sed ea cognitio tum demum salutaris est, si ad Diuinam voluntatem omnes suas rationes componant.*
- R. *At magna vis est diuina legis ad delectum faciendum rerum bonarum & malarum.*
- P. *Certum quidem est, illa lege rerum discrimen quā optimè poni ac dignosci: Sed non id tantū diuina oracula expectunt, nisi etiam verum numinis cultum ex illis addiscas. Itaque concedamus Iudæos res bonas à malis, adminiculo legis, posse discernere: non per omnia diuina præscripta obseruant tamen.*
- R. *Patere Paule, obsecro, me personam Iudeorum agere, ac eorum causam tueri. Sic ego tecum strenuam certè nauo operam in diuinis legibus explicandis, ac docendis, persuadendisq; hominibus, vt ad præscriptum Diuina legis mores vitamq; instituāt. Censorem tetricum me adhibeo corrigendis aliarum vitis; nullam deniq; officij partem prætermitto. Quid desideras amplius?*

P. Nunc videor mihi audire aliquem de grege illo Rabinorum, à quibus Mosaicam adolescens disciplinam didici. Cui his verbis respondere lubet. Tu Doctor legis præstantissime, spem in eo tuam collocas, quòd cæcis dux viæ esse possis; quòd luce tua aliorum tenebras discutias; quòd imperitos erudias, ac denique quòd omnibus sapientiæ numeris absolutus sis. Quisficigitur, vt alios doceas, & teipsum non doces? Aliis non esse furandum persuadeas, cum tamẽ ipse te furto obstringas? Deinde non esse adulterandũ inculces, tu verò nõ modò promiscuas vagasq; sequare libidines, verum etiã adulteriũ, si non corpore, at certè animo committas? Actantum leue sit in proximum delinquere, Deum quoq; tuo scelere prouoces? Nam tu quidem idolorum cultum detestaris, sed interim turpissimo te sacrilegio contaminas. Quid isthuc est impudentiæ, vel arrogantia, vt vos immenso Diuinæ legis studio totos ardere profiteamini, quum tamen tam turpiter ac impudenter legem violetis?

R. Si hæc eorum quispiam audiret, haud dubiè mendius creparet ac rumperetur; quamuis tanta fortassis in illis Doctoribus ac Phariseis nequitia ac turpitudò reperiri vix possit. Nam si minus castè viuunt

quàm decet, certè magis cautè peccant quàm puter:
tantaq; inest simulatio, vt eorum, si qua sunt, scelera
deprehendi nequeant.

34. P. Verumenimvero Diuinæ mentis oculi
plusquam lyncei sunt, neq; quicquam est
tam abditum aut occultum, quod illi apertum
resectumq; non sit. Quantam volent illi, pre-
se ferant pietatis ac probitatis speciem, Deus
tamè si quid est impuri introspicit; quauis
eorum etiã actiones, si propius intendas o-
culos, fœdissimis vitiis inquinatæ conspi-
ciantur. Inde illæ Prophetarum querelæ &
accusationes, quum vociferantur, Iudeo-
rum sceleribus sanctissimum Dei nomen
apud exterarum Gentes traduci ac infamari;
vt testantur vates ferè omnes, præsertim
verò Ezechiel, ac Iesaias.

R. Veris vincor, fateorq; omne genus hominum esse gra-
uissimis erroribus obnoxium, neq; ipsos Iudeos hoc esse
numero eximendos; imò verò accusandos esse grauius,
hoc ipso, quod titulus tenus boni ac sancti haberi velint;
esse tamen nolint. Sed quid de circūcisione censes? An
dubitas tantum valere, vt omnes scelerum maculas de-
lere possit, vt asserunt Iudei? quippe quæ & ab ipso
Deo instituta sit, quasi quedam eximia populi Diuini
tessera, & etiã grauius effusi sanguinis dolore non
vniuersi orbis conditor est Iudeorum esse patrem, ac vi-
cissim Iudeos illius filios. Alioquin enim quis esset cir-
cumci-

*circumcisionis usus; nisi ceteris gentibus illa prerogativa
prestarēt; & illud certissimū haberēt salutis pignus?*

P. Gaudeo nos sensim, & quasi gradib⁹ quibusdā huc deuenisse, vt ostēdamus Iudēos plurimū à verò circūcisionis scopo aberrare; de qua latius atq; copiosius postea dicitur, quū de Abrahami iustificatione verba faciemus. Sed si ita est, vt circūcisio pactū sit illud, quo Deus se Iudæis Deū perpetuò futurū recipit, stipulatus verbis dignā à filiis obseruantia: Consentaneū est ac cōsequens, vt in lege Mosaica circūcisionis eatenus magna fuerit vtilitas, quatenus legi ac præscripto Diuino obtēperabatur; præsertim cū illa carūculæ seu præputij amputatio signum esset illius Diuini fœderis. 25.
Contra etiam illud efficitur, circūcisionis nullam illis fuisse vtilitatem, qui legis præcepta violassent. Imò verò circūcisionem illis in præputiū fuisse conuersam; id est, eodem loco atque ordine censeri curtos carne tenus Iudēos, ac Græcos, Gētesve minimè decurtatos. Neq; tamen difitemur, eos qui verum circūcisionis vsum retinissent, eiusdem quoq; fructum ampliss. percepisse; vtpote qui & legē obseruassent, & fiduciā animo firmā cōcepissent de Diuina misericordia, propter quā solā sibi sua peccata cōdonari cōsiderent, adhibi.

adhibito circūcisionis sigillo ac testimonio; quo remissio peccatorū ob signabatur. Hæc autē eò dicta sint, non tam ad eleuandam circūcisionis à Deo institutæ dignitatem, quàm ad retundendam Iudeorum arrogantiam; qui propter nudam carnis circūcisionem, arbitrantur se dignos esse, qui inter filios Dei censeantur.

R. *Idem propemodum error Christianum populū videtur inuasisse; in quo plurimos iam reperias, qui non minus externo aquæ elementaris Baptismo fidunt citra veram fidem, citraq; vllam diuinæ legis obseruationē, quàm Israëlita circūcisioni. Sed de hoc aliàs; nunc absolue & declara, an tu nullam esse existimes circūcisionis vtilitatem.*

26. P. Exiguam sanè, aut potiùs nullam, nisi ei obligationi satisfiat, cuius circūcisio sigillum est. Nam quis non videt, si Gentilium aliquis Diuinā legem obseruet, Deoque toto pectore confidat, ita vt etiam salutem ab eo solo expectet, quamuis præputiatus adhuc ipse sit, minimeq; verpus, decurtati tamen Iudæi loco futurum? Neque id solùm, sed etiam iudicio vero atque irrefragabili ipsos Iudæos circūcisos condemnaturū? quum hi quidē circūcisionis signaculo freti, legis obseruationem (in qua vis sita est fœderis atque circūcisionis) contemnant; Ille verò signi expers,

pers, rem significatam actionibus impleat ac declaret.

R. *Explica igitur queso, in qua re versetur tū nominis Israëliti, tum circūcisionis verus vsus fructusq;*

P. Non est, non est profectò, mihi crede, 28.
Iudæus ille, qui vulgò Iudæus habetur, ac digito in manifesto monstratur: nec illave-
ra est circumcisio, quæ corporis particu-
lam visibilem detrahit: Sed ille inquam,
verus est Iudæus, qui animum gerit reuera
Judaicum; id est, Dei reuerentem, ac diui-
næ legis obseruantem. Quin etiam illa est
preclara circumcisio, qua non caro per le-
galem ceremoniam, sed humani cordis vi-
tiositas per Spiritum præscinditur. Eius au-
tem intrinæ circumcisionis laus, non ab
hominibus, id est, corruptissimis iudici-
bus expectanda est, sed ab ipso Deo huma-
ni cordis scrutatore.

R. *Vt assentiar his quæ dicis, Paule, non tamen imme- Cap. 3. 6.
ritò Israëlita mihi videntur de tot diuinis priuilegiis
gloriari. Itaque opera precium feceris, si & illam
prærogatiuam ostenderis, qua ceteros antecellunt; &
ipsum denique circumcisionis dignitatem ac utilita-
tem commemoraueris.*

P. Faciam libenter, si prius abs te stipulatus
fui, ne prius de re tota iudices, quam
eam diligenter expenderis. Agnosco qui- 2.
dem, atq; ad eò assero, insignia esse populi
Israë-

Israëlitici priuilegia: sed ita, ne superbiēdi-
ansam hinc arripiāt. Nō enim si ppter ista,
ceteris p̄stantiores videātur, idcirco exi-
stimare debent, suis se meritis, actionibus,
ceremoniis, sacrificiis, Diuinā gratiā, ele-
ctionē ac beneuolentiā sibi cōciliasse. Imō
verò hac in parte illi ipsi cum Gētibus cog-
quādi sunt, nēpe quod p̄inet ad Iustificati-
onē, salutēq; eternā; quū vtriq; peccatorū
sibi malè sint cōscij. Et tamen, vt ante dixi,
pulcherrima sunt huius populi p̄æ ceteris
priuilegia; in quibus illud facile primas te-
net, q̄ Deus opt. max. illis sua eloquia cō-
mittere dignat⁹ est; & amplissimas p̄missi-
ones p̄ponere, quib⁹ freti, de singulari nu-
minis erga se beneuolētia nunq̄ dubitarēt.

3. R. *Rectè. Sed vereor tamen ne, quemadmodū in pactis
conuentisq; humanis fieri solet, vt aqua parq; sit con-
trahentiū cōditio, vt q; vel ambo pactis stent, vel alter,
altero pacta violante, lege soluat: Ita etiā propter
quorundā Israëlitarū diffidentiā atq; inobedentiā,
Deus ipse suo iure nec pacta illis seruare, nec promissa
prestare velit. Quod si accidit, quorsum euasura sint
magnifica illa s̄dera promissaq;, augurari nollem.*

4. P. Atqui indignū est cogitare, aut mentē
sententiāq; mutare Deū vllomodo posse;
aut eius constantiā hominū ingratitude
flecti & cogi posse; vt suis promissis stare
nolit. Ita enim habēdum est, Deum ipsum
piis

piis & bonis nunquā esse defuturū; quam-
uis paucissimi esse videantur, ob scelera-
tam incredulorum multitudinem.

R. Enimuerò consentaneum est, ad hunc modum de
Diuino numine existimare; utpote quod tātum absit
& abhorreat ab hominum leuitate ac inconstantia,
propter quam sapissimè fidem datam fallunt.

P. Prorsus ita res habet, quemadmodū va-
tes ille regius ait: Omnis quidē homo mē-
dax vanusq; est, at Deus ipse verax; imò et-
iam ipsissima veritas. Quasi dicat: Quam-
uis per me meumq; scelus non stetit, quo-
minus indignū me suis promissis frustra-
ret Deus; tanta tamen tamq; firma, solida-
que est eius fides, iustitia, æquitas, veritas;
ut ne transuersum quidem vnguem à ver-
bis ac decretis possit, aut velit discedere.
Vsq; aded, ut nec extrema quidem homi-
nū nequitia & malignitas, quæ de ipso si-
nistrè suspicatur, inconstantia aut leuita-
tis Deum constantissimum possit arguere.

Pf. 115. 3.
Pf. 51. 3.

R. Ex hac tua respōsione alia oritur questio, Paule ob-
seruande; ni ego prorsus fallor. Annon videtur illa ra-
tione ex hominū peccatis Deus suam amplificare glo-
riam? Siquidem eius constantia redditur illustrior,
splendidiorq;, quum humanam dissidentia, ac perui-
cacia diuina superat bonitas; quæ fidē seruat etiā in-
dignis mortalibus. Quod si ita est, vereor ne consequi
videatur, immeritò plecti eos ac puniri ab ipso Deo,
qui

5.

qui quoduis scelus perpetrarint, quum ex hoc ipso diuina laus emanet: & porro, improbos optimo iure Deum incusare, qui suorum scelerum dant poenas; quibus diuinam gloriam illustrarunt.

P. Ut humano more loquamur, non dubium est, homini rerum diuinarum in experto, ac ignato, ita posse videri. Sed tamen indigna est hæc cogitatio, quæ humanum ingenium subeat. De Diuina enim Maiestate nil nisi sanctum, purum, ac incontaminatum in mentem venire cuiquam debet; præsertim verò quum impij homines nec possint, nec velint suas libidines ad Diuinam gloriam referre; sed suam voluptatem duntaxat ac priuatam vtilitatem, atque laudem semper intueantur.

R. Nunc primum huius argumentationis vitium deprehendo. Non enim Diuina fides ac bonitas ex hominum flagitiis suam laudem comparat, sed ex eo ipso, quòd ne ob illa quidem flagitia cursum abrumpit suum; quod etiam colligo ex exemplo, quo modo vtebaris. Nam quòd Dauidi promissam misericordiam Deus exhibet, id non Dauidis sit scelere; sed tantò magis elucescit promissa misericordia, quòd nec tantum quidem scelus eam potuit obliterare.

Psal. 51.

6. P. Adde, quòd Deus ipse omnium mortaliu[m] Iudex idoneus minimè esse possit, si poenas reis iniustas infligeret; quum iudicis virtus æquitate maximè contineatur.

R. Agno-

R. Agnosco iam humanum errorem; tamen si non de- 7.
 futuri sint, qui suis blandientes vitiis, eorum graui-
 tatem eleuare audeant, atque etiam scelus sceleri
 addere: quasi verò ex illorum mendacio gloria Dei
 magis ac magis eluceat. Nec cum Deo ex postulare
 verentur, quòd eorum scelera puniat, qua Diui-
 nam gloriam potius illustrant, quàm obscurant.

P. Hoc illud est, quod falsò nonnulli nobis 8.
 obiciunt, mentiunturque impudenter;
 nos scilicet nostra doctrina homines ad
 illecebram peccandi prouocare; vt ex eo
 tanto maior crescat Dei gloria; denique
 perpetranda esse mala, vt bona ex iis emer-
 gant. Quos dubio procul manet digna, iu-
 staque condemnatio.

R. Profectò tu opportunè videris mihi occurrisse fal-
 sis perditissimorum hominum cauillis ac criminatio-
 nibus; quos tanta tenet irretitos peccandi illecebra,
 vt desperatis animis nihilominus sperare audeant, si-
 bi impunè ac libidinose peccantibus Deum fore pro-
 pitium. Sed isthac missa faciamus, redeamusque
 vnde digressi sumus; deq; Iudaici populi prerogati-
 ua disseramus; qui ceteris sese longè prestantiorem
 esse iactitat, vt pote cui commissa sint salutis humanae
 mysteria, ob idq; primas partes facile sibi vendicet
 iustificationis ac Diuinae beneficentiae.

P. Si, quæ antea diximus, adhuc habes in 9.
 memoria; firmissimis rationibus probaui-
 mus, omnes omnis generis homines, Iu-
 daeos

dzos æquè ac gētiles, peccati seruituti esse mancipatos; ob eamque causam nullis suis meritis salutem posse adipisci: quod præcipuum est huius meæ Epistolæ caput, & argumentum.

R. Isthuc tibi vix quisquam concedat, nisi diuinarum literarum autoritate confirmetur. Deo enim, non hominibus in tanta re fides adhibēda est. Quid enim? Quum tantæ sint humane mentis ingenij, vires, ut pote recta ratio, intelligendi facultas ac ratiocinandi; tum etiam libera voluntas, & studium, conatusque rerum palcherrimarum; negare quis queat, ex ea scaturigine præclarissimas, ac planè heroicæ virtutes profluere?

P. Annuo tibi; certèque assentior. Ita tamen, ut citatis sacræ scripturæ locis, tibi probem, neminem esse tantis naturæ dotibus instructū, qui, nisi fidei munere donatus ac illustratus fuerit, culpa vacare possit; aut per se salutem consequi. Audi igitur Diuinam sententiam, sacris literis proditam. Nemo (inquit) iustus reperiri vsquam potest, ne vnus quidem. Nemo intelligentia est præditus, nemo Dei studiosus; omnes à recta via aberrarunt, omnes inutiles ac improbi facti sunt; ac, ut verbo finiam, ne vnus quidem est, qui tantillum boni rectique peragat.

R. Sanè hac autoritate nihil clarius, nihil firmitus, nihil

10. Gal. 3. 2.

11.

Psal. 13. 2.

12.

Act. 25. 3.

nihil denique potentiùs dici, aut cogitari potest, ad propulsandam, prosternendamq; hominis arrogantiam.

P. En tibi alterum quoque diuinum ac celeste pronunciatum, nihilo priore obscurius. Sepulchri profundi tetriq; similitum est humanum guttur, inquit Regius Vates: linguæ mortalium doloso ac fraudulento melle conditæ sunt, labia veneno aspidum perfusa, pertincta que.

R. Egregia sanè similitudine utitur Propheta. Etenim quemadmodum sepulchra cadauerum putidissimum ac teterrimum exhalant fetorem, atque etiam viuus corporibus pestilèrem: Sic etiam ex impurissimo corrupti hominis pectore, nil nisi spurcum sedumq; prodiit. Ac præterea non peius grauiusue nocent serpentes veneno; quàm homines lingua vitio.

P. Rem tenes. Sed addit etiam Propheta, *Psal. 9. 7.*
homines ipsos ex ore faces execratione *14.*
atque amarulentia accensas eiaculari.

R. Ita prorsus comparatum est humanum ingenium, diuina luce ac fide vacuum.

P. Neque verò silentio præterire possum *Esa. 59. 7.*
illud præclarissimi Vatis in eadem sententiam. *15.*
Pedibus (inquit) manibusq; ad profundendum humanum sanguinem contendunt. Tantum abest, vt pacem colere *Prou. 1. 16.*
cum hominibus velint; vt omnia studia sua *Psal. 13. 1.*
ad alios omnes perdendos, conterendos.

misereque affligendos conferant; vipore
qui pacis viam nequaquam nōrint.

R. Hei mihi, quot huiusmodi quamq; deplorandis exemplis haec nostra infelicissima tempora redundant; bellis, homicidijs, latrocinijs, omniq; generis sceleribus, religionis etiam praetextu perpetratis!

U. P. Postremò, singulis enumeratis, omnium malorum fontem ac scaturiginē Propheta indicat; nempe supinam quandam securitatem, omni timore numinis prorsus vacuam.

R. Miram certè, minimeq; adumbratam, sed expressam, viamq; hominis spiritu diuino carētis formam ac imaginem, ob oculos mihi posuisti: Imò verò singulas quasque partes graphice depinxisti. Illis enim verbis Diuinus Spiritus hominem ipsum per se insitum destitutum esse demonstrat. Deinde veram intelligentiam ac cognitionem detrahit. Postremò propensum, ac procliue ad omnem turpitudinem, peccandiq; illecebram ingenium ostendit. Hancq; descriptionem ad omne genus hominum pertinere docet, omni sublata prerogatiua. Ecquis autem non miretur, tam viuus, expressisq; ac germanis coloribus humanā progeniem tam accuratè depictam? Quod si prerere à detrahas Dei timorem ac reuerentiam ex hominum mentibus, quid, quaeso, tam sanctum esse potest, quod ipsum non sint suis vitiorum sordibus violaturae & contaminaturae? Et tamen Iudaici populi est tanta pertinacia & arrogantia, vt & se ab omni crimine

immunes iactent; & verò gentes exteras duntaxat illis sceleribus censeant esse infames & inquinatas.

P. At qui fateantur necesse est, quòd ipsi satis exploratum habent; legis præcepta & comminationes ad eos propriè pertinere, qui iugo legis suas ceruices summisertunt. Quòd si ita est, illi certè primi omnium lege, legisque condemnatione tenentur.

R. Itavidetur. Ratio enim postulat, ut quemadmodum proposita sunt legem observantibus præmia: sit etiam pœnas commeruisse gravissimas censeantur, si legem violauerint. Sed quorsum illa tam copiosè à Divinis vaticiniis prædicta & explicata fuerunt?

P. Ut ne nullare quidem quisquam ex universo mortalium genere præ superbia au-deat, nedum magnificè sese ostentare: ut, inquam, omnes, siue Gètes, siue Iudæi, os comprimant; quin potiùs suam culpam, suamque fœditatem agnoscant; atque ita sibi malè conscij, tandem aliquândo omnes ubiq; Dei potentia falcem summittât, eiq; totos se dedant.

Quid ita?

P. Quoniam nemo est omnium hominum, 20. quamvis omnibus legis, siue naturalis, siue scriptæ, operibus instructissimus, & ornatiſſimus, qui iustitiæ laudem à Divino iudicio auferre possit; ita ut iustus suapte industria censeri debeat, si fide careat; quæ

sola numinis benevolentiam amplextur.

R. Eo igitur omnis ista referenda est oratio; ut statuamus, nec Iudeos scripta, nec Gentes innata legi vi atque operibus, posse ante Divina Maiestatis tribunal pro iustis & sanctis haberi. Tanta est uniuersae naturae corruptio, tantaque deprauatio, nisi Spiritus caelestis opera & beneficio restituatur. Quid enim ex immunda re potest oriri mundi? quidve perfecti ex imperfecta? Sed doce, quaeso, quis iam restat legis usus; siquidem, ut ais, ipsa minime iustitiam confert.

P. Est proculdubio & magnus & copiosus. Sed ille in primis eximius, quod lex ipsa hominibus alioqui caecutientibus, sua vitia ponit ob oculos; ita ut vel inuiti cogantur ea agnoscere. Est enim nobis speculi cuiusdam clarissimi instar, ad nostras maculas dispiciendas.

R. Ita res habet; & hoc ipsum tum alienis, tum meo quoque exemplo didici: nisi oculos in legem ipsam intendamus, tanquam in speculum; ad sua quemque vitia talpa fore ceciosem. Sed obsecro te, postquam errata peccataque nostra legis indicio deprehenderit; unde petenda erit remissio; aut unde accersenda nostrorum animorum morbis medicina?

21. P. Ex ipso Euangelio, seu salutis aeternae iucundissimo nuncio; quo Deus suam erga nos

ga nos benevolentiam, & misericordiam
 exerit. Eo enim ipso citra legis adminicu-
 lum aut beneficium, suam Deus ipse iusti-
 tiam, suam, inquam, non legalem, fidei *Sup. 2. 17.*
 manu suscipiendam, amplexandamque
 demonstrat; illamque animis nostris sui
 Spiritus vi inferit, ac inculpit, vna cum to-
 to virtutum choro; innocentia, sanctita-
 te, mundicia, modestia, probitate, spe, cha-
 ritate. Illa enim omnia ab illo, tanquam
 ab inexhausto fonte, in humanos animos
 derivantur. Et quamvis haecenus ad le-
 gem tantummodo, Iudæorum inscitia,
 non quidem omnium, sed quam plurimo-
 rum fuerit de torta hæc, de qua loquimur,
 diuina Iustitia: clarissimis tamen non Pro-
 phetarum modò, sed legis etiam ipsius ac
 Mosis testimonijs confirmata & compro-
 bata semper fuit, tantum abest, vt hæc fidei
 iustitia hominum ingenijs fuerit excogi-
 tata.

R. Quid hac tua oratione, Paule, dici potest clariùs,
 quidve vtilius aut vberius? Hinc enim constat, non in
 legis operibus, sed in fidei iustitia fiduciam omnem
 salutis, tum Iudæis, tum Gentibus esse collocan-
 dam. Nam quum ea ipsa iustitia, Dei sit Iusti-
 tia, quam solam Deus exigit, cuius etiam author ipse
 sit Deus; non est dubium, eam plurimum ac solam

apud tribunal Dei omnipotentis esse valituram; præsertim cum ab hominibus non sit effecta; sed ab ipso Deo orta, eiusq; oraculis illustrata. Sed quanam est tam preciosa, tamq; salutaris iustitia persfruenda ratio?

22. P. Tota eius iustitiæ consequendæ summa, in fide, sensu & fiducia Diuinæ bonitatis, in Christo ac per Christum nobis propositæ, versatur. Ea ipsa fides, cœlitus ad nos delata, tam per Christum, Evangelio explicatam, veram ac solidam iustitiam, sanctitatē, innocentiamque amplexatur. Atque porro
23. illa Evangelica Diuinâq; iustitia ad omnes (ne superbiant Iudæi, vel Gentes animum despondeant) sine vlllo discrimine pertinet. Etenim omnes citra vllam exceptionem peccauerunt, ac peccati tyrannidi sese obnoxios reddiderunt. Ob eamq; causam ope ac fauore gloriosi ac immortalis Dei maximè indigent; à cuius benevolentia ipsi per sese tātum absunt, quantum terribilissimum hominis peccatum à splendidissima Dei gloria abhorret.

R. Nil hac doctrina vtilius, nil suauius esse, aut videri potest, animis præsertim tyrannide peccati, legisque accusatione afflictis. Ea enim docet tum nostris agritudinibus profectam à Deo medicinam, eiusq; vtendæ rationem ac vsum eius manu porrigi: que omnia fide ac certâ Diuina benevolentia fiducia percipiuntur.

Tum etiam hoc beneficium omnium esse cōmane populorum, ne quis praposterè sentiens de Diuina bonitate, se ipse excludat à tanti beneficij fruitione. Verum enimuero quum Deus nos ipsa fide, veluti instrumento, iustos, sanctos, filiosq; suos efficere decreuerit, quam censes nobis compendiarium esse rationem assequendi hanc fidem? aut quibus meritis nos insinuare poterimus in Diuinam gratiam, vt ipsam demereamur?

P. Hac in parte meliùs edoctum te cupio, 24.
mi frater. Nullis enim nostris meritis (vt pote quæ nulla sunt) Deus adduci potest, vt fidem nobis ingeneret; & sanctos iustosque efficiat, ac in filios adoptet: sed sola meraque gratia, benignitate, liberalitate, homines tanto, tamque incredibili beneficio afficit.

R. Tanto meliore animo ac spe miseros homines peccatis obnoxios esse oportet, quum suam salutem apud tam fidelem, tamq; amicum creatorem ac patrem confidant esse depositam. Sed qua nititur re hac Dei beneuolentia, nostraq; fiducia?

P. Redemptione (inquam) humani generis, per Iesum Christum perfecta: vt pote quem æternus Pater iam ante res omnes *Ephes. 1. 4.*
conditas, omnemq; temporis memoriam *Gen. 3. 16.*
decreuerat, peccatorum omnium fore victimam piacularem, atque expiatorem; in

eorum gratiam, qui fiduciam suam in eius sanguine haberent positam.

R. *Ovocem aeternae consecrandam memoriae, ut semper erecti sint hominum animi ad gratias immortales Deo agendas; utpote quorum causa dignatus sit clementissimus Pater suum aeternum Sermonem carnem fieri, quo inexhausti Divinae bonitatis thesauri Adamonatus recluderentur depromerenturq; Nunc intelligo aeternum illum Sermonem carnem factum esse, nostrae redemptionis ἀντὶ τοῦ; ipsumq; nobis esse instar illius propitiatorij antiqui, quo arca ac lex ipsa intra illam conclusa tegebatur: ita tamen, ut inde, tanquam ex vberissimo promptuario, gloria divina in populum electum diffunderetur. Sic enim divinae illi Sermo, carne assumpta, nos non solum à legis execratione tegit, sed etiam protegit, liberatq; nosq; de Divina philanthropia reddit certissimos: si modo fiduciam nostram in eius ipsius sanguine collocamus. Is enim nobis in Mosis locum & Aharonis successit summus rex, ac aeternus Pontifex. Sed vnde tanta Deo erga genus humanum benevolentia extiterit, explica.*

P. *Ex eo proculdubio, quod decreuerat tandem aliquando mortalibus suam iustitiam luce ipsa reddere clariorem: Tum remittendis hominum delictis, quae ad hodiernum usque diem Deus Opt. Max. pro sua incredibili clementia, vel dissimulavit, vel toleravit. Tum etiam peccatis eorum, qui adhuc*

18.
Iohan. 1.

26.

adhuc spirant, ac in posterum aërem hunc communem haustrum sunt, condonandis ac delendis: vt ita palàm omnibus appareat. Deum esse iustum; non solùm quia iustitia præditus sit ipse, sed etiam quia iustitiam quoque suam, per lauacrum regenerationis ac renouationis Spiritus, illorum animis infundat; qui fidem totam in Christo suo habent positam & collocatam.

R. Sic prorsus esse confido. Itaque perpetuò tantum beneficium in memoria habere conuenit eos, quibus beneficentia diuina contingit frui Christo; Propheta, qui ad percipiendam patris cœlestis voluntatem: Pontifice, qui suo sanguine fœdus à Patre nobiscum initum ob signauit: Rege potentissimo, qui animis nostris præsit, suoq; Spiritu nos gubernet.

P. Vides ergò quæ sunt humanæ salutis causa. 27.
Nunc itaque si quis Iudæum percontetur, ecquid sibi relictum putet, quo gloriari possit aut debeat, quid respondeat? Imò verò tu pro illo, si placet, responde, & quid sentias, explica.

R. Nil, ita me Deus benè amet; nil, inquam, video, cur animo efferrî, aut iactare se, suamve prærogatiuam debeat. Exclusa est enim omnis gloriandi ratio.

P. Porrò si rogem Rabinū aliquem, vtrum habeat Israëlitiq; ab ipsa lege, bonarū actionum

num norma, quo se præstare cæteris existimare debeant: Tantùmne vim habere poterunt splendidissima illorum opera, ut tantos Iudæis spiritus facere possint? Quid ille quæso?

R. *Opinor magis mutum quàm piscem (ut dicitur) eum futurum. Quomodo enim vllæ hominum actiones tante apud Deum esse, aut videri possunt?*

P. Consentaneum est igitur, doctrina fidei vniuersum genus hominum omni arrogãtia, superbia, contumacia, & ostentatione spoliari; ac necesse omninò esse, omnem gloriam ad vnum Deum esse referendam.

R. *Hoc ipsum profectò mihi videtur extra omnem controuersiam positum, atque miror Iudæos huic doctrinæ refragari.*

28. P. Itaque sic habendum est (quo nil dici, cogitariue potest sanctius aut verius) homines fide iustos censerì, fieri, ac in filiorum numerum à summo Patre cœlesti adoptari, absque legis operibus, meritisue, ex hominum factis promanantibus.

R. *Si fide ipsa, non autem lege duce, patefacta est mortalibus ad iustitiam, salutem atque vitam eternam via; non est quod Iudæi Gentibus cæteris obreçtent, inuideantq̃.*

29. P. Nihil omninò. Quis enim eorum tam stupidus, tamquæ ignarus est rerum diuinarum, ut in animum inducere possit, Deû Iudæo.

Iudeorum solummodo esse Deum, ac non etiam reliquarum Gentium? Proculdubio Deus etiam Gentium omnium atque nationum Deus est; qui vult omnes saluos fieri, & ad sui agnitionem venire. *1. Ti. 2. 4.*

R. Sequitur ergò eandem esse circumcisionis ac præputij rationem, quod ad salutis negotium spectat.

P. Aut eandem certè, aut parem. Propter eà quòd cum Deus vnus ipse sit, omniumque hominum communis creator, vnã etiam retinet seruandi generis humani rationem. Siquidem circumcisos ex fide iustificat; præputiatos autem per fidem pro iustis ducit, ac pro suis habet. *30.*

R. At qui hic me torquet scrupulus, quod vidèis fidei doctrina legem, ipsiusq; dignitatẽ pro suis conuellerẽ.

P. Minimè Gentium. Tantum enim abest, vt legem euertere fide cogitemus, vt illam hac ipsa maximè cõfirmare, fulcire, ac stabilire conemur. Quod suo loco à nobis clarissimè demonstrabitur. Nam quum Christus finis legis sit, perfectio & scopus; Lex verò quasi quædam ad Christum pædagogia & institutio (vt pote quæ, non vt possimus mandata Diuina exequi, præstet; sed exequendi necessitatem demonstret) quantum, quæso, ornatus ac dignitatis ex fide ad legem accedit, quum exequendæ legis

legis facultatem per Spiritum Christi fidei doctrina ostendimus?

Cap. 4. 1. R. *In legem satis multa à te dicta sunt, Paule; veriùs (vt quidem sentio) quàm plausibiliùs: Sed infra hac de re fusiùs. At quantæ authoritatu fuerit semper Abrahamus apud Israëlitas ob bona sua opera, nosti. Et tamen tota dignitas corruere videbitur, si suapte industria nihil est iustitiæ ac innocentie affectus: aut tu aliquem fructum assigna illorum bonorum operum, quibus egregiè fuit insignitus.*

2. P. *Non mediocrem (fateor) bonis, pijs, studiosisquæ factis gloriam sibi comparasset, ac iustitiæ laudem, si ex suis operibus iustus euasisset Abrahamus; sed hæc laus aut in ipso resideret, aut apud homines tantum locum haberet; apud Deum verò minimè omnium.*

R. *Quantam verò isthuc ratione factum sit, explica.*

3. P. *Imò sacræ literæ istud satis superque declarant. Sic enim proditum est: Deo credit Abrahamus; eaque vera fides illi pro iustitia ducta fuit.*

Gen. 15. 9.

Gal. 3. 6.

Iac. 2. 23.

R. *Agnosco veteris fæderis testimonium; atque ipsum ambabus (quod aiunt) vltis amplexor. Sed quorsum isthuc?*

P. *Audies: habe temporis illius rationem siue circumstantiam, quam vocant, perpende. Nondum enim lex extiterat, quæ postea per Mosen lata fuit; aded vt quicquid*

quid egerit tunc tēporis Abrahamus, legi scriptæ acceptum ferri minimè debeat. Non ergò poterat de legis executione, atque impletione gloriari. Ob idque Deus illo suo oraculo affirmat, Abrahamum iustificatum fide fuisse.

R. Hoccine argumento totum negotium putas esse conclusum?

P. Quin etiam totam rem meliùs intelliges, si mercedem cum dono conferamus. Nam ei qui opus facit, merces non beneficij, sed debiti locum habet. Et autem qui nō opus facit, sed fidem habet, ex fonte in fontem facienti: fides eius firma atque constans innocentia ducitur. Etenim si quis suo sibi labore, industria atque opera, rem aliquam promeruit & quæsiuit, non beneficium est, aut gratia, si eam adipiscitur; sed æquum & debitum. At si quis non agit ea, quibus rem illam promereatur (quod de homine vero verius est) sed Dei bonitatem & philanthropiam ita sentit, gustat, atque experitur, ut credat, se planè illius misericordia, nulla sua opera, apud ipsum in fontem haberi: huic quidem non debiti, sed beneficij loco gratis datur innocentia, ei que iustitiæ atque innocentia ducitur firma in Deum iustificantem fides.

R. Pla-

R. Planè assentior huic argumento. Nam quod gratis alicui imputatur, non in mercedis aut meriti loco ponendum est: Sed beneficentia adscribendum Divine. Tum etiam ea fides, propter quam iustitiâ nos donat Deus, ab ipso animis nostris infunditur, idè, mera ipsius liberalitate ac benevolentia, nulla meritorum ratione habita, quæ miseri peccatores vllò modo venditare ac ostentare possint. Sed habes ne aliquid amplius de ea dicere, aliâsve rationes, quibus probes, Christianam iustitiam fide accipi?

6. P. En tibi insuper Prophetæ Regij luculentam autoritatem; quæ hominis beatitatem demonstrat, cui Deus & peccata condonauerit, & iustitiam impertierit suam. Beatifunt (inquit ille) quibus iniquitates remissæ, & peccatorum tecta est fœditas. 7. Beatus est ille, cui Deus vitia sua non imputavit. Reliqua quæ Psalmus continet, tu etiam attentissimè expendes; atque huic negotio applicabis.

Psal. 32. 1.

7.

8.

R. Quàm turpiter igitur hallucinantur ij, qui tot felicitatis atque beatificationis genera comminiscuntur, tamq̃, varias de illa ipsa dicunt sententias? Ac, ut Philosophos omittam, quàm impiè py, ac imprudenter prudentes videri debent, qui præsumpta nesci qua beatitate, nullum recusant laborem, ut pro suis peccatis satisfaciant; cum tamen ea Diuinus ille vates remitti, condonariq̃, hominibus mera Dei bonitate profiteatur? Neque id solum, sed etiam ut magis

magisq; collapsi erigantur animi, ea celari quodam modo, tegiq; ac prateriri affirmat, ne in iudicis irati oculos aliquando incurrant. Quantum autem hac ratio tegendi vitia discrepat ab illa ratione, quam Adamus inierat, ut ficulneis folijs suam nuditatem, ac turpitudinem celaret, Deumq; falleret, si fieri potuisset? Ille enim campestribus sese tegere voluit: suos autem Deus Christi iustitia, tanquam splendidissima veste, imò ipso Christo induit. Quod si liceret per vitium reliquas partes illius Psalmi enucleare, quod, Ro. 13, 14. quantumque animis solatium afferret? Etenim qui in Beatorum illorum numero censendi sunt, omnidolo ac fraude vacare debent: & ad diuinam misericordiam cōfugere: per quam (deletis vitiorum sordibus, iustitiaq; fidei comparata) omnia sua studia ad pietatem, iustitiamq; cum hominibus colendam conferant. Omitto cetera, illa quidem praeclara. Sed (vt ad institutum redeat oratio) etiam atque etiam illud querendum videtur; Num ante circumcisionem, an post circumcisionem Abrahamo contigerit illa beatitas. Deinde an ista Beatificatio ad circumcisos tantum pertineat, an etiam praeputiatis offerri possit; quum asserueris, fidem Abrahamo iustitia loco ductam fuisse. Dic igitur disertè: In praeputiatione, an in circumcisione ea imputatio atque iustificatio facta sit?

P. Non sanè in circumcisione hoc ille beneficium accepit, sed quum adhuc praeputiatus esset; illi suam beneuolentiam, suam

D clemen-

Gen. 17. 11.

11.

clementiam, suam gratiam opt. pater manifestavit, iustitiamq; impertivit. Id enim clarissimè docent sacræ literæ, quæ declarant Abrahamo circumcisionem fuisse signi cuiusdam ac tesseræ vice præscriptam, & quasi quoddam pignus iustitiæ fidei, qua præditus erat, etiam tum, cum adhuc minimè circumciscus esset. Ut eo pacto patrum omnium fidentium haberetur; & eius exemplo præputiatus quisque sibi ductam iri iustitiæ suam fidem speraret.

R. Liquet igitur quum quatuordecim antè annos iustificatus fuerit Abrahamus, quàm circumciscus, non ipsam quidem circumcisionem fuisse iustificationis causam, utpote quæ secuta sit, sed sigillum potius; ut facile intueri possint errorem suum Israëlita, qui tantum tribuant caruncula cuiusdam amputationi: quasi verò Deo ceremonia (quamvis ab ipso instituta) placeant, si vera viuaq; fide vacue sint. Quem tamen errorem imitari perperam videntur Christianorum quidam, qui nihil habent Christiani, præterquam quòd aqua baptismi tincti sunt in Christi nomen. Præterea si præputiatus adhuc Abrahamus Deo tam charus gratusq; fuit ob solam fidem; quàm erectis animis, quamq; firma spe gentiles omnes præputiatus esse convenit, si modo Deus optimus maximus dignatus illis fuerit fidei illius præstantissimū donū, pro sua immensa misericordia largiri? Imò etiam hinc apparet, minimè tolerandam esse Iudæorum arrogantiam, qui

Esai. 1.

Psal. 50.

qui sola freti circumcissione, miser as Gentes auer santur; & à salutis aterna aditu summouere volunt. Nā nunc luce clarius est, non minus ad gentiles quàm ad Iudeos salutem pertinere; quum Abrahamus gentilis adhuc iustificatus fuerit, id est, per fidem in numerum filiorum Dei cooptatus.

P. Sed interim meminisse opus est, patrem ¹²⁸ fidentium esse Abrahamum. Quod cum ita sit, Israëlitarum quoque pater habendus est, idque verporum etiam; sed eorum duntaxat, qui non solum Abrahamo carnis propagatione prognati sunt; sed eorum, qui eius fidem vestigijs suis sequuntur; quae ante circumcissionem Abrahamus ipse est donatus.

R. Ex hoc vel maximè elucescit admiranda Dei erga vniuersum hominum genus bonitas atque philanthropia, Iudeos aequè ac Gentiles complexa, proposito omnibus Abrahami exemplo quasi quodam typo, ad quem suos animos vtrique componant; tum eius fidem erga Diuinas promissiones, tum singularè eius ipsius obseruantiam ac obedientiam; nec non etiam rerum omnium humanarum contemptionem. ceterasq; egregias virtutes, circumcissionis signo expressas, imitando. Sed tamen in luto mihi adhuc herere videor, qui sic animum induxerim; legem Iudeis fuisse à Deo latam, non quidem frustra: sed potius vt esset certa quaedam ad salutem via; & quoddam iustitiae compendium;

13. P. Atqui ille ipse Abrahamus insignis Iudæorum Patriarcha, quam assecutus est promissionem, orbis hæreditatem possidendi, eam nec ipse, nec ipsius progenies propter vllam legem, vllaque legis opera est consecutus: sed propter eam qua iustificatus est, fidem; seu fidei iustitiam malis appellare. Sic enim habeto, Abrahamum Deo in gratiam admissum, & iustitiæ laude ornatum, non ob id ipsum, quòd illam suis egregijs virtutibus pmeruisset; sed quòd verbis Diuinis fidem adhibuisset firmissimam.

R. Ita esse credo. Sed interim doceri abs te velim, ecquid incommodi aut detrimenti fore putes, si præceptis legis Diuinæ exequendis (vtpote qua sit expressa Dei voluntas) iustitiam, salutem, Diuinamq; gratiam ambiamus?

14. P. Plurimum profectò. Nam si solis legis sectatoribus, obseruatoribusque hæreditatis ius competeret, nullus esset fidei vus: nulla utilitas. Tum etiam promissa vana & irrita meritò haberentur.

R. Optandum potius vt & sua constet promissis fides, eaq; duce, ad salutem rectè tendamus. Quid autem, si fidei legem adhibuerimus comitem; vt ex vtraque constet nostra iustitia?

15. P. Nil posset homini contingere optabilius, si modò Diuinam legem præstare vellet, &

let, & posset nostra imbecillitas. Sed quoniam ita comparata est humana natura, vt legum vinculis adstringi nolit, adeoque semper nitatur in vetitum, ac deteriora sequatur: ad quid aliud efficax homini lex esse queat, nisi vt iram Diuinam cōtra hominem sui contemptorem contorqueat? Paratam videlicet, certamq; esse mortem, ijs denūcians, qui Diuina edicta violant; Dei que voluntati morem non gesserint.

R. Igitur quemadmodum promissionibus Diuina cernitur gratia; ita etiam Diuina vltio, lege, tanquam telo, vititur in hominum vitia. Sic enim ego ipse mihi conscius, quum in legem intueor; mihi videor miser ad Diuinum sisti tribunal, vbi quasi in speculo, mihi meis propositis sceleribus, totus animo & corpore cohorresco, ob accēsam iudicis in me iram grauissimam ac infestissimam. Ex quo mirum in animo meo accēditur legis odium; quamuis vel inuitus agnoscam, meritas erratis meis infligi pœnas; quum Deo non obtemperauerim.

P. Certè tantum abest, vt lex ipsa iustitiam conciliet, vt nisi ipsa esset, vix vllus esset peccati sensus. Tum enim peccatum admittitur, quum quis reētudinis lineas, seu cancellos, transgreditur; eos autem lex ipsa præscribit. Aufer legem, legis que limites, quod transgrediare non erit. Contrà vero legem propone & promulga, cōtinuò

tinuò ex hominum peruicacia existit
transgressio; quam lex manifestè arguit.

R. Istud sanè accurata animaduersione dignum videtur; hac enim oratione infirmitatem humani ingenij demonstras; imò verò totius hominis corruptionem, ne dicam deprauationem; quæ tota ex diametro distat ab ea, quam Deus efflagitat, innocentia. Unde fit, vt cum lex Diuina tantam perfectionem integritatemq; à nobis exigat, quantam nemo hominum præstare nec vult, nec potest; nos nostra imbecillitatis, peruersitatisq; conscij, vix vllò modo possumus fiducia nostram in Dei lenitate ac clementia, qui legis ipsius author est, collocare. Lex enim nullum facit vrgendi, cogendi, minandi, torquendi denique finem; quandiu renascentiæ spiritu caremus.

16. P. Itaque immortales Deo gratias agere oportet, qui omnes, qui in Abrahami semine numerantur, hereditatem æternam voluit, non lege, sed fide cernere; vt ea ipsa Diuinæ gratiæ liberalitatisq; fundamentis nixa, nec amoueri possit; & constans, firma ac æterna permaneat.

17. R. Quid tu hac seminis voce intelligis?

Gen. 17. 4.

P. Quotquot vsquam sunt Gentiũ omnium atque locorum homines, quos vera fides Abrahamo, omnium credentium patri, in filios adoptauerit; nedũ qui legis oracula perceperunt, Mosisq; discipuli vocitãtur. Sic enim literis proditũ est; Abrahamum illum

illum ab ipso DEO patrē quàm plurimarū nationum & populorū esse nominatum, *Genes. 17.*

R. Video quorsum ista tendant. Hoc enim illud est, quod Abrahamus nominatus est, qui antea Abramus vocabatur. Vt hac appellatione subinde repetita, Diuina promissionis identidem admoneretur. Quimos etiam ad posterorū ab illo suo parente dimanauit: qui simul infantes & circumcidere, & nomina illis indere consueuerunt; vt auditis nominibus tunc impositis, fœderis quoque recordarentur. Sed, vt hoc mittamus, videris mihi parū consentanea docere, qui temporanea & mundana (vt videtur) promissa, eaq; iam exhibitā, ad res spirituales (vtpote ad eam, quæ fide est, adoptionem, aliāque huiusmodi) transferas. Nam ipsæ sacra litera testantur, sua Deum promissa abunde præstitisse Abrahamo: quem multarum gentium patrem designauit. Primū quando ex eius filio Ismaële (quem ex Agare sustulerat) duodecim familias potentissimas, nobilissimasq; excitauit. Deinde ex Isaaci filio Iacobo totidem florentissimas tribus procreauit. Postremò quanta quamq; infinita progenies Idumæorum extitit? Adde etiam quot, quamq; multos ex Chetura posterorū in lucē editi? Ita fit, vt latius longiusq; prorogare Diuinae promissionis fines nihil opus esse videatur: nisi fortè multis occultiores quasdā, subtilioresq; allegorias attexere?

P. Minimè verò. Sed attollendi sunt in cælum, imò in DEVM ipsum, mentis oculi; neq; in has tantummodo terras defigendi.

Quum enim dico Abrahamum multarum gentium ac populorum patrem fuisse à Deo designatum: non ego quidem mundum hunc intueor; sed Deum ipsum; Deum, inquam, potentissimum; & cui fidem Abrahamus per omnia adhibuit, & qui mortuos ab inferis excitare potest, & qui ea quæ nondum extiterunt, tam certò, tamq; indubitatè habet præsentia; quàm ea quæ sunt oculis subiecta. Aded vt, sicuti nihil esse potest non ab eo profectum: ita nihil est, quod ab eo proficisci non possit.

R. Duo mihi abs te, ni fallor, significari videntur. Vnum quantum intersit inter Abrahami filios, quorum alij, generis nobilitate elati, se Abrahamidas esse & haberi gloriantur: Alij verò, qui fide in filios Abrahami adoptati sunt. Vt enim illi mundo sese venditant: ita hi Deo soli noti ac manifesti sunt: Illi carne prognati, hi fide asciti sunt. Illi carne tenus Abrahamum agnoscunt patrem; hi spiritu ac fide illius filij censentur. Alterum deinde obseruo; quàm mirabiliter hic resplenduerit diuina virtus, qua nixus Abrahamus, res admirabiles, ac supra naturam positas, animo ac fide percepit & complexus est. Quid enim est, quod non Diuina possit potentia? In ea igitur si fidem nostram collocatam habuerimus; nunquam inclinari, nunquam moueri, nunquam labascere poterit. Caterum, vt memoria quæ abs te antea dicta sunt repetam; primùm ostendisti, Iudeos iuxta à & Græcos (quibus

(quibus appellationibus vniuersum hominum genus continetur) ita peccato esse mancipatos, vt nullis suis actionibus aut meritis in gratiam redire queant. Itaque vnicam superesse ad salutem viam; nempe fidem ipsam, quam ex verbi Christi auditu spiritus Diuinus nostris inserit inspiratq; mentibus: cuius auxilio natiui vitij radices euellit; dissidentiamq; siue incredulitatem longè à cordibus nostris summouet; dubitationemq; de Diuina misericordia, ac Diuina iræ metum è pectoribus excutit; quem Sathanas falsis persuasionibus incusserat. Deinde etiam demonstratum est, tantam esse vim fidei, vt homo per se omnium flagitiorum genere septus, Diuina ornetur iustitia ac sanctitate; qua Deo gratus acceptusq; esse possit. Verum enimverò hisce temporibus quam plurimos videri in fidei negotio hallucinari. Quorum alij fidem arbitrantur opinionem tantum, aut persuasionem esse humanam ex lectione scripturarum; aut humanarum concionum auditu comparatam. Alij præter modum quadam fictitia & imaginaria fide superbiunt, & gloriantur; quæ cum infrugifera sit, nullosq; fructus pietatis atque virtutis edat; merito signum quoddam hominum, humanaq; imaginatio iudicatur. Itaque etiam atque etiam obsecro: eam vt mihi viuus depingas coloribus, expressamq; eius imaginem quasi ob oculos subijcias; quæ tam altè animo infideat meo, vt nihil ficti, nihil simulati, nihil vani mihi ipsi consingam. Et ne ab instituto discedamus, illam fidelis hominis effigiem in ipso Abrahamo de-

D 5 monstra:

monstra: & quid ille fecerit illa cœlesti fidei luce illustatus, recensere ne pigeat.

18. P. Tanta fuit illius Diuini viri (Abrahamum intelligo) virtus fidei, ac tam penitus infixâ animo; vt oraculis ac promissionibus fretus, nil omninò dubitarit. Et quamuis omnia supra spem omnem esse posita viderentur, vt quidem res sunt humanæ; speramen ipsa omnem sperandi difficultatem superauit; crediditque se quàm plurimarum fore gentium patrem.

R. In hoc ipso tanquam mundissimo speculo mihi videor fidei vim propius intueri. Non enim eam esse historicam quandam cognitionem, aut vanam leuemq; opinionem ac scientiam veri cerno: sed quasi quoddam cœleste iubar, & flagrantissimum ignem, quo & humana prudentia consumitur: & fidelis animus sese totum credit Deo; seq; supra mundana omnia in cœlum vsque attollit. Adeò vt non solum inaspectabilia, sed etiam iudicio humano repugnantia, indubitata complectatur fide. Sed ad quem illa scopum suos intendit oculos, si placet indica.

P. Æterni numinis manifestationem, cœlestiaq; oracula fides ipsa intuetur. Abrahami autem fides non modò illud respiciebat Iehouæ pectus; sed etiam inde profectum oraculum, quo eum ita affatus est Deus: sic erit semen tuum, vt stellas cœli ac maris

maris arenam esse vides; immensum videlicet ac propè infinitum.

R. Valeant igitur humana cogitationes inuentionesque; & solis promissionibus Diuinis fides nitatur. Cuius tunc fructum percipimus, quum Diuina Maiestas sua benignitatis ac misericordie sensum ac testimonium nostris inserit mentibus; vnde facile cetera virtutes emergunt. Sed quid habes adhuc de Abrahami fide dicere?

P. Profectò illud accuratè considerandum 19. est, quòd tantam, tamq; constantem Deo fidem adhibuerit, vt de promissis Diuinis nil omninò dubitarit; tametsi ad quamuis fidem infirmam (vt est præsertim infirmitatis humanæ ingenium) quasi inexpugnabilis aries videretur: tum sui exoleti senio corporis imbecillitas (vt pote qui centenarius esset) tum etiam effœta emortuaque Saræ vulua, Quæ enim spes istuc ætatis esse poterat procreandorum liberorum?

R. Rem certè miram narras, ne dicam, prodigiosam. Hoc (vt arbitror) confectum esse cupis, à rerum humanarum contemplatione in cœlum oculos esse attollendos; nec tam hominum prudentiam, quam Dei potentiam fide esse amplectendam. In ijs enim, quæ præter naturam sunt, nullus est humana prudentie locus; quam si secutus fuisset magistrum,
de pro:

de promissionibus Diuinis fortasse dubitare potuisset: ea verò spreta, prateritaq̄, sui semper similis, constans, inuictusq̄, perseuerauit.

20. P. Adde etiam, quòd præstantissimus ille Patriarcha nec ad ambigendum, nec ad disputandum, curiosiusque inquirendum incubuit, nec vllam diffidentiaë fenestram aperire voluit.

R. Animum magnum inuictumq̄, mihi narras. Quantas enim turbas tragædiasq̄, in hominum animis excitat diffidentia? Nullum certè faciunt disputandi, percontandi, scrutandiq̄, finem mortales, quoties semel diffidere, aut solicii esse cœperunt; præsertim in rebus Diuinis. Ad eò vt vix antè nobis persuadeamus, aliquid magni Deum posse prestare, nisi præstandi rationem teneamus.

P. Imò verò ille non solùm non incredulitate lapsus est, aut titubauit tantillum; sed etiam fidei vires confirmauit, auxitque; aut potius fidei robore cœlesti alacrior, vegetior, validiorque extitit.

R. Ego quidem sic statuo, vix fieri posse, vt omninò Diuinis promissis fides adhibeatur; quin aliqua antè pugna contra humanam dubitationem ac infidelitatem depugnata sit; sed diligenter opera est omnibus adhibenda, vt humanæ prudentiæ omnia detrahantur, retundanturq̄, arma. Quibus si quis se, suumq̄, animum semel impeti ac vulnerari patiatur, periculum est, ne de summo fidei gradu deturbetur. Sic enim
Abraha-

Abrahamus de sua carne gloriosissimum egit triumphum; illius confecta prostrataq; sapientia; ne quid contra Diuinas promissiones moliri auderet. Sed quæso te, huius suæ victoriae gloriam sibi ne ille, an Deo transcripsit?

P. Omnem ille gloriam Deo acceptam tulit. Qui enim quidquam Diuinæ potentiaæ detrahit; detrahit & gloriae. Gloriam igitur Deo dedit; & quia ab eo profectam fuisse agnouit, & quia Deum nihil non posse ac potuisse credidit.

R. Istud est fidei verissima signum, testimoniumq; luculentissimum, quom Diuinæ providentiæ euentus rerum omnium ascribimus ac felices successus. Alioquin illa fides (si fides dici potest) parum sincera est, atque etiam suspitione credulitatis puerilis leuitatisque non caret; quæ sibi quidquam tribuit; deq; suis viribus & actionibus ita gloriatur; vt Diuina potentia non recordetur.

P. Sed expende etiam atque etiam quanti 21. faciendum sit, quod ille indubitata fide credidit Deum omnino, quicquid promiserit, posse etiam perficere.

R. Duo igitur in Deo spectanda sunt. Bona illius voluntas, quæ promissis cernitur; ac potentia rerum præstandarum, atque perfruendarum. Quibus, vt video, fides Abrahami fundata, nixaq; fuit. Sed quid fuerit hac tanta fide consecutus, audire cupio.

P. Illa, inquam, fides imputata est illi ad iu- 22. stitiam,

stítiam (aut si clariùs mauis) ille propter suam fidem pro iusto est habitus. Ita vt ex eo tempore sibi Deum esse propitium, beneuolum ac beneficum penitus sibi persuaserit; humana dubitatione ac diffidentia sublata.

R. Admirandam fidei vim explicas; qua septus ornatusq; homo, certò sibi statuat, Deum esse beneuolum ac propitium; audeatq; sese Diuino tribunali sistere. Sed existimás, ne eodem beneficio ceteros mortales affecturum Deum, quo ipsum Abrahamum est profectus?

23. P. Maximè. Non enim Abrahami duntaxat gratia proditum est factis literarum monumentis, ei fidem fuisse ad iustitiam imputatam: sed nostra quoque causa; vt eius exemplo nobis quoque imputatum iri confidamus; si modò crediderimus in eum qui
24. Iesum Dominum nostrum ex mortuis excitauit; qui ipse cum propter expiationem nostrorum peccatorum traditus, tum propter nostri iustificationem suscitatus est. Vt eius mortis meditatione diffidentia peccatum ex corde nostro auferatur; resurrectionis verò, iustitia & nouæ vitæ studium stabiliat & augeatur.

R. Oterq; quaterq; beatum humanum genus; siquidem aliqua incidat tanti beneficii perfructu cupido!

Nam

Nam quis esset vsus huius exempli, nisi aliqua ex eo ad nos perueniret vtilitas? hoc est, nisi Abrahami exemplo excitaremur ad spem optimam in Diuina bonitate collocandam? Itaque cum eò spectent tam præclara promissa, atque ad omnes homines pertineant; quis iam animum despondere possit? præsertim cum fides nostra propositum sibi habeat Christum, tanquam scopum aspectabilem, in quem collimet; per cuius mortem Deo reconciliati sumus; quiq; peccatum ac peccati scaturiginem, id est, naturalem animi peruicaciam & impietatem dissidentie coniunctam sustulerit: quiq; sua resurrectione nos in vitam reuocauerit; ut fide ac Dei beneuolentia freti, iusti apud Deum acceptiq; esse possimus; nouaq; vita studeamus. Verum ut in pauca conseramus quæ supra dicta sunt, quam ab hominibus iustitiam Deus exigat: deinde quæ sit ad eam recta via; præterea quæ nam sit fidei vis, quæ iustitiam illam amplectetur, nobis satis à te demonstratum est, & explicatum. Quas tantas res tam parui fieri ab ipsis mortalibus, præsertim hoc nostro seculo inanibus controuersis occupatissimo, satis mirari non possum. Quaro igitur nunc, quas utilitates & fructus is, qui fide præditus est, ex prædictis omnibus capiat eo tempore, quo iustus sit?

P. Primum omnium, nos ipsi statim atque fide iustificati sumus, pacem habemus apud DEVM per IESVM CHRISTVM. Cap. 5. 1.

R. O suavisimum ac preciosissimum tam praestantissimum ac generosum fructum arboris! siquidem sublatum peccato, & peccati fonte, dissidentia putida Deoꝝ, infesta, deoꝝ, ipsius bonitate male sentiente, nulla amplius superest inter ipsum Deum, ac nos miseros mortales similtas, nullae inimicitiae: Imò singularis quaedam ac incredibilis benevolentiae ingeneratur certitudo: ad eò ut humanus animus fide praeditus, omni perturbatione vacare possit, & secura frui ac perpetua pace. Nam, ut dicebas, ex peccatoribus fide iusti (ut ita loquar) pronunciamur; deinde hac iustitia Deo accepti sumus: tum etiam in Diuina amicitia conuiescimus. Alioquin hac fide spoliati, ac diuina benevolentia fiducia destituti, Deo inuisi sumus; animus perturbatus, ac inquietus indefinenter à lege accusamur, & damnationi obnoxij in diuino conspectu inuenimur.

2. P. Alter fructus fidei est, ac étissimo vinculo priori coniunctus, quòd per eundem Christum Iesum, fidemque in eum, aditus nobis patefactus est in hanc gratiam; qua stamus: neque animis concidimus.

R. Quis non obstupescat & admiretur tantam Dei erga homines clementiam, quos arcere à seipso, tanquam prophanos non sustinet: sed potius vltro ad se inuitat, ut liberè ac confidenter ad eum addeamus? Liber enim patet ad Deum nobis aditus, omnibus confidentibus, licet imo pectore Deum sine vlla intermissione adire, id est colere, adorare, inuocare.

P. En tibi alium quoque fidei fructum; quòd ita iu-

ita iustificati de spe ac expectatione Diuinae glorię nos quoque, quanuis miseri homunculi, gloriamur.

Quid isthuc verbi est? Sicci ne gloriari Christiani hominis esse ducis? nisi fortè significas, quum tanta sit huius vitę miseria, molestia, calamitas, erigendos esse hominum animos certissima quadam spe futura tranquillitatis ac felicitatis; quam qui se affectu- rum confidat, non immeritò possit gloriari. Est ne aliquid amplius?

Etiam. Nam non solùm recitatas antè v-
tilitates percipimus, sed (quod mirè ma-
gis) in ipsis quoq; tribulationibus & cala-
mitatibus exultamus; gloriamurque; nedū
vt eas animo alacri ac læto nō perferamus. *Iac. 1. 3.*

Quid verò dici potest admirabilius, quum tanta sit hominum vel infirmitas, vel peruersitas, vt nil peius oderint, quàm huius vitę erumnas, quàm res aduersas, ac eam crucem, quam Christus suis quotidie perferendam imposuit? Et tamen efficit singularis Dei erga suos iustificatos benevolentia, suaque illorum animis diuinitus insita vis, vt aduersis rebus minimè frangantur; sed inde etiam voluptatem, atque egregiam alacritatem animo concipiant. Neque verò non graue est sensibus nostris crucis pondus: sed tamen illud eleuat paternę charitatis ac indulgentię lenitas: à Deo enim crux illa humeris nostris imposita est, qui nostras mentes virtute sustentat sua.

Et tamen est adhuc, quod te etiam magis
E excitet.

excitet. Alacriter enim omnē molestiam subimus, ac deuoramus; quoniam constat tribulatione patientiam gigni; patientia experiētiam seu probationē, experientia spem; spē autē eā vim habere & conciliare homini, vt nunquā fallat, aut rebus expectatis frustretur; mihi est cōpertissimum.

R. Arridet mihi plurimum hac ingeniosa gradatio, praesertim quum propositum nostrum concludat & confirmet; afflictiones videlicet non solum sidentibus non esse acerbis aut ignominiosas; sed magnam cum laude & gloria coniunctas. Enimvero afflictionum nemo est omnino inexpertus. Probationem autem siue experiētiam, vel ad nos refero, vel ad Deum. Illic enim nostra constantia, virtutis, roboris sit periculum; atque etiam magni animi specimen à bonis viris exhibetur. Hic patris clementissimi sentitur lenitas atque indulgentia; ac maxime fidelitas: in eo quod suis, aduersa ferentibus, nunquam non adest. Inde verò spes manat oriturque, bonitati opt. maximaeque Dei innixa. Sed qua ratione demonstras, spei nunquam non felicem constare euentum?

S. P. Spem nunquam inclinari aut peruertere posse ob id assero, quoniam amor Dei in nostros animos caelitus diffusus est per sanctum Spiritum: quem nobis donauit.

R. Spem mihi videris in arce collocare munitissimam: nempe in diuino spiritu. Is enim cum sit vis, virtus ac potētia summi numinis; cumque suam saluificam vim homini

homini communicet: cumq; etiam in eius pectus fa-
 uorem, amorem, dilectionemq; Dei inspiret & insun-
 dat; adeo vt de Diuina beneuolentia nullo pacto du-
 biter: fieri non potest, vt spes tanto sepe a robore euer-
 beretur, concutiatur, excutiatúrve; aut optatis etiam
 frustretur. Sed quum homo ipse tam sui amans sit,
 exq; suo ingenio Deum aestimet, atque metiatur: quo-
 modo persuadere sibi poterit, se Deo charum, gra-
 tumq; esse; idq; gratuito, id est, nullis suis meritis?

P. Modum illum ac rationem facillè intel- 6.
 legeris, si cum animo tuo sapè diuque co-
 gitaris illud tempus, quo Christus pro pec- Hebr. 9. 5.
 catoribus perditissimis morté subiit; tum 1. Petr. 3. 18.
 maximè, quum tanto illius beneficio indi-
 gnissimi essemus. Reuera enim vix erit, 7.
 qui mortem subeat pro viro probò, vix in-
 quam; neq; hoc omninò fieri posse nego.
 Nam fortasse non desit, qui viri boni cau-
 sa mori sustineat. At qui pro improbo, in-
 grato, iniusto vitam expendat; nemo pro-
 fectò est. Quod fecit CHRISTVS; qui
 verbera, crucemq; pertulit, & sangui-
 nem pro nobis iniustis, ingratis & inimi-
 cis suis, impendit: vt se victimam piacula-
 rem Deo factam ostenderet hominibus v-
 niuersum orbem incolentibus.

Hinc ergo liquet, quantò Diuina charitas humano
 amore sit prestantior. Homines enim suos amatores;
 aut admiratores amant; DEVS autem (dictu mi-

8. *mirum ac creditu difficilimum) suos inimicos omnibus vitijs inquinatos tanto favore prosequutus est, et charissimum filium pro illis immolandum tradiderit. Quo an vllum maius certiusve Diuini amoris pignus desiderari queat, non video.*

9. P. *Porro si flagrantibus adhuc odijs, Deus suum erga nos amorem demonstrauit, quanto decet confidentius sperare, nos ab ira Diuina seruatum iri, iam iam illi Christi sanguine reconciliatos, eiusque benignitate iustos factos? Si enim, cum inimici essemus, cum Deo redijmus in gratiam per mortem filij eius; ergo etiam, multoq; magis per eius vitam Deo dilecti seruarique incolumes erimus.*

R. *Certe præ gaudio mihi gestit animus, tot tantisq; beneficijs exhilaratus: atque nunc intelligo sinem & fructum mortis illius agni immaculati, peccatum mundi auferentis.*

11. P. *Et verò etiam sic, vt diximus, Deo chari redditi, totq; opibus dirati, habemus prætereà fiduciam quandam gloriandi duntaxat in Deo ipso; idque per CHRISTVM IESVM, per quem hæc nostra conciliatio firmissima est ac certissima.*

R. *Quasi parùm fuisset propter præsumptam gloriam Diuina spem animis gloriari, addis etiam cum fiducia; & sine vlla dubitatione licere. Per Dominum (inquis) qui vera spei fundamentum est vnicū. Enimvero*

uero hisce meditationibus ac studijs posthac solabor
 animum meum; quoties rebus aduersis conflictabi-
 tur; ut pote quum certò sciam, à me stare clementissi-
 mum Dominum, mihiq; sauerè, tot editis in me im-
 mensæ bonitatis exemplis. Et, ut in pauca conseram,
 quæ hæcenus dixisti; iam intelligo, qua ratione ho-
 minibus peccata condonata sunt; tum quo pacto spem
 ipsi concipiunt æternæ vitæ. Quomodo tamen fiat, ut
 CHRISTI iustitia homines ornetur, ipsisq; com-
 municetur: nondum planè intelligo.

P. Res tota comparatione fiet apertissima. 12.

Nam quæadmodum per vnum hominem,
 id est, primum parentem Adamum, pec-
 catum in orbem irrupit, ac per hoc ipsum
 peccatum mors, ita ut per vniuersum ge-
 nus hominum grassata fuerit, quippe qua-
 tenus omnes peccarunt: sic etiam confub-
 stantialis ille atque coæternalis Dei λόγος,
 seu Verbum Dei, factus homo CHRISTUS,
 siue secūdus ille Adamus, per infusam spi-
 ritu suo nobis fidem, nos de peccatorum
 remissione securos certosque reddit; iusti-
 tiam infundit; vitam spiritualem, æter-
 namque largitur; mortis aduersariam, vi-
 cticemque.

Quoniam pacto peccatum in orbem ingressum do-
 ces? quum absurdum videatur, citra legem esse pec-
 catum potuisse, ut ante à dictum est?

Atqui tenendum est, etiam antequam 13.

lex edita, promulgataque fuisset, iam tum peccatum etiamnum extitisse olim, atque inter mortales suas vires exeruisse.

R. *Vix assentior. Nam si peccatum legis est transgressio; sine lege peccatum non subsistit.*

14. P. At verò peccati autoramentum stipendiūve mors est. Ea ante iam ab Adamo vsque ad Moysen, legis ministrum, in eos etiam vires exeruit suas, qui necdum ad instar Adami deliquerant. Cui malo medicinam fecit DEVS, misso cœlesti Adamo, cuius prior ille terrestris fuit typus & figura; vt quemadmodum ille peccatum cum morte inuexerat: sic posterior veniā peccatorum ac iustitiam importaret; ac proinde vitam æternam.

R. *Hoc parum consentaneum videri queat, vt vetus Adamus noui Adami typus sit, etenim peccato sibi & exemplo ac propagatione posteris nocuit; & sentiunt omnes, etiam nunc, veteris vestigia noxæ; nempe ingentiam prauitatem, dissidentiam, odiumq; nupinis; & quid dicam cætera? CHRISTVS autem bonorum omnium fons est & origo; atque omnem ex animis pellit terrorem, dubitationē, improbitatem, nobisq; Diuinam conciliat benevolentiam ac beneficentiam. Præterea quid est, quod merito comparari possit inter vnius peccatum, & DEI gratiam per CHRISTVM nobis conciliatam?*

P. Rem

P. Remipsam certè, vti se habet, attigisti. 15.
 Sed quanuis alijs partibus dissidere videatur similitudo, ac res inter se pugnantibus complecti: Hoc tamen non solùm simile est, sed longè etiam maius; quòd, vt vnus lapsu quàm plurimi in mortis tyrannidem corruerunt: ita donum ac beneficentia Dei, per IESVM CHRISTVM cumulatius in quàm plurimos exuberavit, atque diffusa est.

B. Nunc rem planius, dilucidiusq; assequor. Vterque enim, vt video, in genus humanum suum quoddam ius hereditarium transmisit. Vetus quidem Adamus, peccatum, mortemq; secundus vero Adamus CHRISTVS iustitiam, vitam, gratiamq; atque reconciliationem. Et si maxima minimis licet conferre, videtur Deus quasi quodam singulari certamine cum Satana congressus, eius regnum penitus excidisse, ac euerisse; nempe peccatum atque mortem; necnon etiam Adamum ab illius tyrannide liberasse; ac sic per suum dilectissimum filium, gratia, iustitia, vita aeterna triumphasse, ac trophaum contra serpentem illum e- Gen. 3.
 rexisse.

P. Postquã aptissimè annotasti quid vtriq; Adamo fuerit propriũ, quid etiã cõmune, nunc quoq; hoc considerandum videtur; magnũ nempe esse discrimen inter eam, quã prior Adamus generi humano, suo scelere attulit calamitatẽ, & inter immẽsam gra-

16. tiam à Christo, cœlesti Adamo, nobis allatam. Vnico enim illius peccato omnes homines condemnationi redditi sunt obnoxij: Nunc autem multorum peccatorum remissio, Christi beneficio contigit hominibus. Quibus credentibus errata condonantur, veræque iustitiæ spiritus ipsis datur.

R. *Hæc mihi sunt profectò persuasissima, Quamuis enim ex unico illo scelere, tãquam ex ipso fonte, quotquot erunt, fuerunt, sunt, vitia scaturiunt: Tantus est tamen, tãmque inexhaustus bonorum, virtutumq; omnium thesaurus in CHRISTO Dei Verbo viuifico nobis oblatus, vt nil super sit periculi, neque ab illo primigenio scelere, neque ab omnibus eius fructibus. Totus enim ille fons vitiorum diuina CHRISTI virtute, eiusq; spiritus presentia & efficacia, paulatim in vs, qui non iuxta carnem, sed iuxta acceptum spiritum vitam componunt, exhauritur. Sed quòd nam mortis remedium demonstras?*

17. P. Est hoc equidem in promptu. Mors vniuersus indignissimo flagitio regnavit in omnibus; eosque tyrannidi subdidit suæ; qui verò Diuinæ gratiæ cumulum ac iustitiæ donum perceperint, multò magis in vita regnabunt per vnum IESVM CHRISTUM.

R. *O egregiam victoriam! qua Satanas, eius regnum, mors ipsa, cateriq; hostes nostri victi sunt; cœlesti Adamo duce ac imperatore triumphante.*

P. Sed

P. Sed vt aliquando hanc vtriusque Adami collationem finiamus, sic habendum est: Quemadmodum vnus vitio ac culpa, cōdemnatio in omnes homines fuit diffusa; sic etiam vnus iustitia, qua iusti reddimur, beneficium quoque ac donum in omnes homines fuit collatum, ad eos iustificandos, vitæque spirituali restituendos. Vti enim vnus rebellionem multi rei peracti sunt rebellionis, sic etiam vnus obedientiam quàm plurimi iusti fient. 18.

R. Mirè affectus sum, Paule, istis tuis concinnis comparationibus, quibus mihi videre vniuersum Christianæ religionis negotium esse complexus. Quam methodum vtinam, quotquot CHRISTI discipuli meritò haberi volunt, omiſſis omnibus curiosis disputationibus, sequerentur. In summa, illud in memoria habeo, habeoq; semper, omnia mala priori Adamo; omnia verò bona posteriori accepta esse ferenda. Sed nescio quid scrupuli in animo relinquis meo. Nam quam Diuinæ gratiæ ac misericordiæ nihil non tribuas, quam ipsam DEVS in suo CHRISTO nobis deprompsit; nō video, quis locus aut vsus legis relictus sit; nisi vt & nos accuset, & peccatum prodat, & ad peccandum magis magisque nos irriter. 19.

P. De lege quidem eiusque officijs nos potestè copiosius agemus; In presentia verò, satis habeto: legem subiſſe, vt peccatum abundaret; clariusque agnosceretur ab
E 5 homi-

hominibus; qui tam cęci erant, vt vix peccatorum turpitudinē perspicere possent. Et tamen, Dei gratia, factum est, vt quanto magis abundauit, inualuitque peccatum: tantò etiam magis exuberaret diuina benignitas ac clementia. Vt quemadmodum peccatum regnauerat ad mortem ac interneccionem humani generis: sic etiam gratia per iustitiam regnaret ad vitam æternam. Idque per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum humane salutis assertorem.

R. *Multa sunt, abs te, Paule, egregiè hæctenus tractata de gratuita iustitia, qua Deus ornat credentes. Sed quoniam, vt initio dicebam, ex eo plerique peccandi licentiam ansamque capiunt, quod Euangelio Dominus sue gratiæ thesaurum cunctis aperit, credentibusque non solum peccata non imputat, verum etiam spiritum iustitiæ donat: tanquam inde crescat diuine laus misericordiæ, si quàm plurima extent peccata: peto igitur abs te (vt illorum personam induam) liceat ne iustificatis licentiosè in peccando perseuerare, eò quòd homines sint fragiles, & corruptiioni, hac occasione, obnoxij; vt gratia Dei magis ac magis appareat.*

Cap. 6. 1.

3. P. Deus meliora. Nam quum per spiritum iustitiæ peccato mortui simus; qui fieri potest, vt post iustificationem in peccato perseueremus, & viuamus?

R. Non

R. *Non satis istuc intelligo: clariùs de his quaeso.*

P. Quid? An ignoratis, quòd quicumque 3.
baptizati & purificati sumus in Christum
Iesum, in mortem eius esse baptizatos ab-
lutosque? nosque adeò illo ipso baptismo
ynà cum illo sepultos esse & tanquã mor- 4.
tuos? vt quemadmodum Christus ex mor-
tuis excitatus est propter patris gloriam;
ita nos quoque in vitæ nouitate ambule-
mus, id est, nouam vitam, ad gloriã ipsius,
qui ad operandam iustitiam, spiritum iu-
stitiæ nobis impertit, lectemur.

R. Gaudeo mihi veram abs te expositam esse, tum ba-
ptismi Christiani significationem, tum iustitiæ obli-
gationem. Nam hac ratione multorum non simplex
error facile potest deprehēdi. Primum enim sunt, qui
signa pluris quàm rem signatam perperam faciunt:
& certè rari sunt, qui sentiant baptismo designari
veteris Adami, omnisq; iniustitiæ ac turpitudinis non
modò ablutionem & interitum; sed etiam animo-
rum nostrorum, totiusq; vitæ renouationem & in-
staurationem. Deinde non desunt, qui spiritus Chri-
stivim & iustitiæ energiam nequaquam agnoscen-
tes, peccato adhuc ostium patere sinant; occasiones
nescio quas humana fragilitatis pretextentes, quasi
CHRISTVS non sit Diabolo potentior, diuinãq;
gratia non possit peccati vires superare.

P. Pro:

5. P. Profectò multos esse peccati patronos audiui, atque doleo: sed tu contrariam doctrinam intelliges; si attento animo expendas eam, qua hic vtor, insitionis similitudinem. Nam si complantati sumus, ac insititij similitudine mortis CHRISTI; nimirum & resurrectionis quoque participes efficiamur hęc esse est.

R. *Eleganti ac maximè propria translatione significas, nos instar insititorum ramusculorum esse debere: vt CHRISTVS nobis insitus, & vt nos Christo insiti, novos noue fructus vitæ producamus; & iustitiam, innocentiam, & sanctitatem sequamur.*

6. P. Enimuerò ita statuendum est, veterem nostrum hominem in iustificatione & regeneratione esse cum CHRISTO crucifixum, vt ipsum peccati corpus eneruetur ac destruat, ne amplius peccato indulgeamus, seruiamusque. Nam qui per CHRISTI mortem mortuus est, perque eius Spiritum iustitiam obtinet; hoc ipso liber est à peccati seruitute. Quod si cum CHRISTO, ad epta peccatorum remissione, mortuos nos esse credimus; certissimò etiam statuendum est, nos quoque cum illo esse victuros; eaque vitæ nouitate, vt cum eo resurrexisset nos testemur: non quidem verbis tantummodo, sed etiam factis

factis ac bonis operibus nostram renascentiam ostendentes.

R. Omiserandā hominū peruersitate! qui ad cōmémorationem Diuinae erga nos beneuolentiae, beneficio ac morte Christi parte, mirū dictū, quantum gestiunt multi, exultentq; gaudio: utpote qui certiores hoc patiosant de praeceptorū delictorum remissione: quum autem eius ipsius resurrectionis cōmémoratur, ut Christi exemplo nouam vitam instituamus; ad illius innocentiam, iustitiam, ceterasq; virtutes conformatae atque compositae; utque ea ratione ardentissimi voti ad caelum aspiremus, inhiemusq;, spretis omnibus mundanis voluptatibus: hīc hīc animo desicimus; ac tantum non colliqueſcimus. Tantis nempe praeceptorum peccatorum illecebris deliniti sumus ac inſecati; ut malimus falsa dogmata cōmīnisci: quā vitiositati nostra bellum indicere.

P. Quidquid doceant carnales illi pseudo-^{9.}
euangelici, necesse est iustificatos peccatis, sceleribus, voluptatibus denique omnibus inhonestis nuncium remittere, ac valedicere; iuxta CHRISTI exemplum. Qui quum ex mortuis surrexerit, iterum nequaquam moritur, neque mors denud illi dominatur. Itaque quemadmodum ille^{10.} semel mortuus, peccato mortuus est, adeo ut nunc denud viuat: sic & vos Spiritum^{11.} iustitiae adepti, existimate vos, tanquā vera CHRISTI membra, eius mortem, resurre-

surrectionem, vitamque participantia;
mortuos esse peccato; & viuere DEO per
IESVM CHRISTVM DOMINVM no-
strum.

R. Praeclaram profecto exhortationem; sed prohi dolor!
miseram quoque hominis naturam ab eo prorsus a-
lienam cerno; ut pote in qua sic altas radices egit pec-
catum, ut vix euelli queat. Nos certe in animos nostros
peccatum tanquam hospitem, aut potius tyrannum
intromisimus, in intima quasi penetrata; vnde, cum
propter natiuam corruptionem, tum ob consuetudi-
nem ac diuturnitatem vix poterit eijci, deturba-
riue.

12. P. Ita res habet. Sed annitendum est ta-
men, ne peccatum istud regnet in corpo-
re vestro, quamuis morti obnoxio; neve
13. eius cupiditatibus obtéperetis; aut mem-
bra vestra præbeatis illi, tanquam nequi-
tiae omnis instrumenta ad peccandum ac-
commodata. Imò verò contrà accommo-
date vosmetipsos Deo, tanquam ex mor-
tuis rediuuios; membraque vestra illi ex-
hibete tanquam iustitiae organa; eoque pa-
facto Christi mortem atq; resurrectionem
viuis coloribus depingetis.

R. Haec res inter se comparata animos nostros tum à
peccando absterrere, tum ad bene, beateq; viuendum
summis studijs inflammare nos certè deberent. Quid
enim

enim turpius, quam libidinū seruos esse? quid contra dignius excellētiusq̄, quam iustitiam, pietatē, & innocentiam colere? Orandus itaque est Deus optimus maximus, vt pro sua infinita bonitate nos iam iustificatos à peccati tyrannide liberet; ac iustitia studiosos faciat.

P. Bono es animo. Peccatum enim nequaquam in vos amplius dominium exercet. 14.

R. Quæ ratione, quove modo tantum beneficij nobis poterit contingere? factu enim id mihi videtur perdifficile: vel, vti nonnulli loquantur, impossibile.

P. Difficile quidem hominibus, Deo autem nihil est, vti illi aiunt, impossibile, aut quod confici nequeat. Sed ne in re tanti momenti hæsites, paucis rationem accipe. Peccatum enim non dominatur ijs, qui sub gratia, sed qui sub lege sunt: vos autem iustificati, iam non estis sub lege; sed sub gratia: Spiritu enim CHRISTI ad bene agendum incitamini, non metu legis, aut pœnæ odio, vt mancipia solent, scelera vitatis.

R. Aranearum similes videntur pleriq̄; qui res quas vbi in venenum vertunt. Hanc enim sententiam si audiant perditii homines, & ad omne vitium proiecti, continuo, quasi per iustificationem impunitatem assecuti, exclamabunt: Quid ni peccabimus qui sub gratia sumus, non autem sub lege, eiusq̄ tyrannide?

P. Ab-

P. Absit ut hoc quisquam in animum inducat suum, præsertim pius.

R. Sed quid istis hominibus facias, qui Dei beneficentia abutuntur ad maleficium? Et tamen non possunt, nisi firmissimis ac potentissimis argumentis, versuta hæc ingenia peruinci.

P. Refractaria illa ingenia Deo summo iudici relinquenda sunt; melioris autem spei homines hunc ego in modum adhortare: An nescitis, cui vos seruos præbetis ad obediendum, vos eius seruos esse; ut cui pareatis; aut peccati ducētis vos ad mortem, aut obedientiæ ad innocentiam vitalemque iustitiam.

R. Si purgatis auribus essent homines, hanc certissimam atque validissimam orationem tuam, attentis animis perciperent; neque sua illa commenta ad sofueundum peccatum excogitata tam pertinaciter amplexarentur. Quid enim absurdius, quàm res inter se pugnantisimas velle conglutinare & congregare, verbi gratia, lucem cum tenebris, libertatem cum seruitute, cum peccato gratiam? Atque id sanè moluntur illi, quoties gratiæ prætextu ac libertatis, sese peccato obstringere non verentur. Neque tamen istius farine omnes esse credideris. Non enim pauci sunt in hac nostra Romana Ecclesia, qui per beneficium regenerationis, excusso peccati iugo, ad virtutem atque pietatem toto pectore contendunt.

17. P. Gratias ego verò immortales Deo ago, agam-

agamque semper, quod cum serui essetis,
 peccati, diuina plane benignitate liberati,
 & Dei filij facti, paruistis ex animo rationi
 & doctrinae illius, videlicet euangelicae, quae
 tradita est ad vitam vobis conferendam. I-
 taque vos iam à peccato liberati, iustitiae 18.
 inseruistis ac innocentiae; ad quam Deus
 vos accersuit; ac proinde peccato nequa-
 quam parere debetis.

*R. Egregie certe sumus nonnulli ad sanctitatem affe-
 cti, quae singularis est Diuini spiritus in animis nostris
 gratia virtusq;: eamq; perpetuo nostrae infirmitati
 suppetias laturam speramus.*

P. Enimvero, vt vestrae fragilitatis habeam 19.

rationem, humano more vobiscum agam.
 Quemadmodum igitur membra vestra, a-
 nimi vestri sensus, virtutes, atque vim, in-
 strumēta praebuistis & improbitati ad im-
 probitatem; vt regnante in vobis impro-
 bitate, fieretis indies improbiore; sic
 nunc, si non ardentius, at certe non lan-
 guidius, membra vestra organa praebete
 innocentiae ad sanctimoniam; indies eua-
 dentes ab omni impuritate purgatiores;
 Atque etiam meminertis, vos tum cum 20.
 peccato inseruiebatis, à iustitia alienos, ac
 extorres fuisse. Nam obsecro vos, quem 21.
 fructū percepistis ex ijs propter quae nunc
 erubescitis? Illorum certe finis mors est.

R. Sua quemque arguit culpa. Ego verò incredibili pudore suffundor, quoties in mentem venit mihi mea miserè ac turpiter acta vita. Quid enim dicam, quod vel ab ipsis incunabulis statim atque aliquid iudicio ac prudentia potui (qua mea est naturalis corruptio ac deprauatio, antiquique Serpentis versutia, lectionem semel Adamo propositam repetentis) continuo mei ingenij viribus fretus, me ceteris longè præcellere existimaui; atque adeò in omnibus meis actionibus me tantum non pro Deo habui; ut non possim satis mirari, tantam fuisse Dei clementiam, qui me tam patienter, tamque diu peccatis perinaciter indulgentem tolerare dignatus sit.

22. P. Iam ergò postquam & peccatorum vinculis soluti, & Dei serui facti estis, vestrum fructum sanctitatis percipietis; & vos eternæ vitæ exitus manet. Ut enim peccati stipendium mors est; ita vita æterna, non dicam stipendium, aut merces (nam qua est excellentia, eam comparare non possum, nec tamè ob id minùs debet à nobis curari aut expeti; sed eò magis quò præstantior est, & in summæ illius Dei liberalitatis potestate posita) sed dicam, donum Dei est per Christum Iesum Dominum nostrum; nequaquam autem ob nostra merita felicitas illa est expectanda.

R. Facile in hoc tibi assentior, mi Paule, sed non satis assequor id, quod dicebas, nos lege solutos esse. Nam quum

quã lex Diuina & sancta, & iusta sit, & quasi quodam lumen ad insistendam rectam salutis viam, eaq̃ ad vsus vitæ bene agenda necessarios, ab ipso Deo sit Israelitis prescripta; vt in ea, tanquã in nitidissimo speculo, creatoris voluntatem intuerentur: quĩ fieri potest, vt illa ipsa lege homo renatus solui possit; vt q̃ tanquam ex lex deinceps viuat? Aut quo pacto lex diuina cum sit, pessima effecta producere potest?

Rem omnem, vt potero, paucis explanabo; in meoque ipsius exemplo, quæ sint legis officia, docebo: modò, perspicuitatis gratia, triplicem hominis statum consideres, irrenati, renascentis & renati. Enimverò vt res tota meliùs intelligeretur, à coniugij lege similitudinẽ desumpsi. Hæc enim mea verba sunt: An nescitis fratres Caput 7.
 (legis enim peritos alloquor) mulierẽ teneri lege cõiugali, quandiu viuuit vir? Nam Cor. 7. 39.
 viro obnoxia mulier, vivẽti viro alligata est 2.
 per legem: viro autem mortuo, à viri lege soluta est. Itaque dicendam esse reor adulteram, si viuente viro, cui vni lege conu- 3.
 bi honestum sui corporis vsu mancipauit; alterius viri fiat. At si moriatur vir, solutã esse lege matrimonij, vt adultera non sit, si cum altero se coniunxerit.

Ista nequaquam inficiabuntur, neque gentiles nati & luce collustrati; neque Iudæi scriptam legem habentes.

4. P. Rectè sentis: ad eūdem prorsus modum vos iustitiam Christi adepti, legi mortui estis per corpus Christi; ac vicissim vobis legis damnandi vis mortua est; vt iam vobis libertas sit transeundi in alterius ius, videlicet Christi, peccatorum nostrorum piacularis hostiæ; ac postea à mortuis excitati. Neq; vobis iam cum lege res est; tum quia eius imprecationi nequaquam estis obnoxij; tum vel maximè, quia Dei afflatu occupati atque acti, non legis imperio, sed spiritus impetu agimini. Igitur cum gratia nobis res est, vt DEO, qui nos gratis per Christum iustos fecit, sanctarum actionum fructum feramus.

R. *Connubij legem probe noui. Quid beneficij afferat gratuitæ iustitiæ iam melius ex te intelligo. Sed quale sit hoc coniugium legis cum homine non prorsus assequor.*

P. Nunc clariùs animi mei sensa exprimam, rationem meorum dictorum assignando. Nam cum in carne essemus, id est, antequam renati, iusti & Diuini facti essemus, cum Christo fide copulati, peccatorum affectiones, ex quibus flagitia omnia, & peccata oriri solent, illæ, inquam, affectiones, quæ nobis insunt per legem (ab ea enim irritantur) vim habebant in membris nostris; animorumque nostrorum instrumentis,

mentis, sensibus atque viribus utebantur, ut vitiosorum factorum fructum producerent; quæ tandem ad mortem ferunt. At nunc iam iusti facti, lege soluti sumus, ut pote legi mortui, à qua in seruitute seruilem in morem tenebamur. Non quòd nunc in terrestri libertate simus, nec quòd frænum prauis nostris cupiditatibus laxemus: sed quòd extincta legis maledictione, mortuo etiam in nobis nostro ipsorum carnali spiritu, ac pro eo regnante Christi in nobis Spiritu, qui legi obnoxius non est, seruiamus Deo in nouitate spiritus; non in vetustate literæ.

R. Nunc melius assequor similitudinis applicationem. Atq; ni prorsus fallor, vis nobis proponere duo coniugia. Primum ante iustificationem seu renascentiam; in quo lex, legisq; vis, veluti mariti fungens officio in nobis, peccatum gignit; atque in medium producit radicem illam, ex qua postea scelerata dicta & facta, veluti fructus, ex putrida arboris radice, prodeunt. Alterum nouumq; coniugium assignas, cum Christi Spiritus, nouus maritus in animis nostris vim suam exerendo, gignit iustitiam; ex qua rectè dicta & facta, veluti fructus ex bona arbore exeunt. Sed quo pacto ista iustitia nequaquam gignatur in literæ vetustate; sed in nouitate spiritus, adhuc non bene intelligo.

R. Audi horum verborum interpretationem.

6. nem. Seruimus quidem nos Deo iam iusti facti, atque diuinæ legis obseruationi incumbimus: non vt simulatores, sed vt vera Christi membra, ex animo: Diuinę glorię studio moti, non exteriorē & emortua legis scriptione, iam olim in tabulis exararę neque eius minis, aut etiam promissis: sed interiore Dei afflatu, & viua lege, & charitate per CHRISTVM in animis nostris impressa, vt summatim dicam; non metulegis, sed impulsu Spiritus agimur.

R. *Istis quidem minimè refragari queo, vtpote expertus, quanta sit efficacia Diuini Spiritus in animis verè & seriò Deo fidentibus. Sed illud, vt ingeniu fitear ingenij mei tarditatem, non satis assequor, quo pacto lex cum Diuina sit, sanctitatisque & probitatis regula, possit peccatum gignere. Nam si proles parentis ingenium refert, legem peccatum esse inde concludetur, vtpote qua peccatum gignat.*

7.
Exod. 20.
& 17.
Deut. 5. 11.

P. Nequaquam, ô bone; imò absit à nobis hæc cogitatio. Tantum enim abest, vt lex peccatum sit: vt illa ipsa sit peccati index. Nam peccatum ego non nossem, nisi per legem. Itaq; peccatum in homine est, non in lege. Nam diuina lex, siue natura illa sit, siue scripta, non vt improba ad peccadum instigat, sed vt sancta, & recta, meum mihi officium

officium ostendens, ad probitatem me excitat. Ego verò, quæ mea est improbitas, legi non obediens, venio in mei peccati cognitionem: Quemadmodum per recti notitiam ad pravi cognitionem venit. Neque enim concupiscentiam nouissem, peccatum esse, nisi lex diceret: Ne concupiscito.

R. *Postrema hæc tua verba mihi sunt compertissimæ atque nunc mihi venit in mentem primus ille miserimusq; status pristini cum lege connubij, in quo illa & mariti, & indicis munere in me functa est. Nam quamuis meæ cupiditates erant ita effrenatæ, ut me à perfectò, sancto, iusto Dei hominumq; amore, in quo tota lex sita est, retardarent, atque impedirent; atque idcirco essent in me quasi venenatæ quedam & pestilentes radices, ex quibus nasceretur, ut legi minime obtemperarem; imò contra totam eam facerem; tamen ita eram cæcus, ut nisi lex, utpote iusta atque sancta eas pessimas, adeoq; peccata esse declarasset, non fuero pro talibus vnquam agniturus. Sed adhuc minimè explicatus est hic locus ea, qua cuperem perspicuitate: itaque plura, & apertiora abs te audire cupio de legis vi in peccati productione.*

P. *Ista nequaquã te fugissent, si reliqua mea 8. verba perpendisses. Nam peccatum, id est, vitiositas ipsa, occasione nacta à præcepto,*

neque tamen datam, peperit in me omne cupiditatum genus. Homo enim ad eum im-
 probus est, atque peruersus ante renascen-
 tiam, ut, cum lege, utpote recta, iusta, san-
 cta, debuerit extingui in eo cupiditas, ea-
 dem (hominis quidem, non legis culpa) fi-
 at viuacior & furiosior. Id quod vel ex eo
 patet, quod sine lege peccatum erat mor-
 tuum: ego vero tum temporis, cum si-
 ne lege essem, vivebam; non quia legem
 ignorabam, nam legis quidem vel mini-
 mos apices & literas probe memoria te-
 nebam; sed eius vim atque imprecationem
 contra fontes, & refractarios nequaquam
 perpendebam; multo etiam minus sentie-
 bam.

R. Hoc ipsum etiam & mihi, & alijs multis accidisse
 exploratum habeo. Cum enim homo in rebus terre-
 stribus, caducis & perituris depressus, sensui habens
 prorsus laxat; neque iam quid equum sit, considerat;
 cum lex, inquam, non fungitur in eo suo munere, non
 eum pellicit, non arguit, non vellicat, non fodicat, non
 damnat: tunc eius peccatum & effrenata cupidita-
 tes veluti dormiunt, & quasi mortuae sunt. Ipse au-
 tem, sua quidem opinione, viuit, cum a lege se da-
 mnari minime sentit. Et hac ego conditione eram,
 non solum cum in tenera etate bonum a malo discer-
 nere nequirem; sed etiam post, cum adultus in pecca-
 tis dormirem; mea tamen vitio sitati obsequeretur.

P. Gau-

P. Gaudeo te nequaquam tradidisse obli-
 uioni pristini illius conjugij statum; ex
 quo Diuinæ gratiæ beneficio liberatus es:
 atque ego eiusdem gratiæ beneficio libe-
 ratum me esse sentio. Iam finito me legis
 munera persequi. Vbi igitur venit præce- 10.
 ptum, Deusq; mihi mentem aperuit; tum
 cœpit lex mihi meum officium ostendere;
 & quantum ab eo abfuissem, docere: tunc
 ab eo accusatum & damnatum peccatum
 (peccati autem nomine intellige vitiosi-
 tatem & cupiditatem, quæ prius absque
 lege mortuæ videri poterant) cœpit lege
 expurgatum & irritatum reuiuiscere.
 Ego verò mortuus sum in Dei atque æter-
 næ legis conspectu, animaduersa mea im-
 probitate. Atque ita factum est, vt quod
 mihi datum fuit, vt me ad vitam deduceret
 (siquidem lex viam ostēdit, qua ad Deum,
 vitam nostram, eatur) ad mortem me de-
 duxerit; non sua illud quidem culpa: sed 11.
 quia ita malus fui, vt non modò ei non ob-
 ediuerim, verùm (quæ mea fuit superbia)
 indignatus me ab eodem præcepto ita li-
 gari, vt insanus & furiosus repugnauerim;
 omnibusque modis sim reluctatus. Igitur
 peccatum, id est, mea interna vitiositas, me
 subduxit reuocatum à recta via, quam lex
 ostendebat; atque hoc pacto pro suo arbi-
 F 5 trlo me

trio me occidit: capta quidem à præcepto occasione, sed minimè data; ne arbitreris legem Diuinam peccatum esse.

R. Ergò liber as planè legis præceptum, cuius occasione hoc factum est, ab omni infimulatione malitia aut prauitatis?

1. Tim. 1.

8.

12.

P. Quid ni? Lex enim sancta est, quæ mihi ostendit, quid facere debeam; sed ego impius eram, qui à bono occasionem caperem deterior euadendi.

13. R. Ista quidem bene. Sed quo pacto præceptum quod suapte natura bonum est, tibi morti fuit? quod autem de te dico, de me ipso etiam in pristino statu existente intelligo.

13. P. Id præcepti culpa minimè accidisse estimandum est; sed peccatum, id est, vitiositas seu cupiditas, per bonum præceptum, & per legem, quæ iusta & sancta est, peperit in me mortem; effecitque ut peccatum videretur: atque ita patefacta fuit eius peruersitas, quod à bono occasionem mali etiam nõ datam cœperit: fueritque ita malum peccatum, ut ex præcepto, quod bonum est, crescendo in seipso occasionem sumpserit; seque vehementius atque furiosius præbendi.

R. Quandoquæ in mentem reuoco diuinam illam atque serè innarrabilem agendi rationem & prudentiam,

dentiam, qua Deus utitur erga peccatores & improbos in ipso iustificationis tempore: non possum nō laudare eius diuissimam clementiam & providentiā qui hominē per tot prærupta loca, præcipitiāq; periculis plena tandem deducat ad CHRISTI sui cognitionem; ut in eo iustus fiat: pristinaq; conditionis, sanè omnium miserrimæ, recordetur. Quis obsecro est, qui tibi fidem præbeat de legis officijs differenti; ni prius in seipso hac omnia expertus fuerit?

P. Est sanè verum quod dicis; requiruntque ista pietatis exercitationes & iustificationis experimenta: nam antea eum in modū irritatur peccatum, pravaq; hominis cupiditas, ut fiat supra modum peccans peccatum & malum; adde, ut conflatur mors ex peccato & lege; nō quidem legis culpa, sed peccati? Lex enim quod in se est, vitam confert, vitæ viam nobis demonstrans. Sed quia lex spiritualis est, à nobis postulat non solum exteriores actiones; sed affectus interioris pectoris. Postulat etiā à nobis, omnes divinas virtutes quàm perfectissimas cum earū fructibus & actionibus à Diuino instinctu perfectis, & ad Dei gloriā pertinentibus. Ego autē tunc temporis (quēadmodū & tu olim & reliqui, qui adhuc iustitiæ spiritum nequaquā acceperunt) terrestris cū esē, & insuper peccato mācipatus; non poteram legis agnoscere dignitatem, sanctitatem,

Et tatem, & excellentiam; tantum abest, ut vellem meum collum eius iugo submittere: ut ad eius præscriptum tum meum animum, tum omnes meas actiones componerem.

R. Sanè hoc ego sæpius sum expertus; comperiebamq; nequaquam esse in mea potestate, non solum toto pectore Deum amare, summam ei fidem habere, ab eo omnia sperare, alios diligere, (præsertim inimicos summa prosequi charitate, idq; Diuine tantum gloriæ gratia) omnibus Christianis virtutibus esse præditum, quam fieri potest perfectissimum (sicut me obstrinxit iusta sanctaq; Dei lex) sed ne animi quidem affectionibus moderari. Ut in pauca conferam, ego profecto ita sentio, me absque Dei beneficio, & spiritu iustitiæ, non posse non me ipsum & res humanas immodicè amare, non posse Deum supra omnem rerum naturam, nedum toto pectore diligere: neq; possum inimicis ex animo recõciliari, ut interim taceam, quòd, quoniam terrestris sum, & peccati seruus atque cupiditatum; que tyrannicè in me regnantes dominantur, & me pro sua effrenata libidine agitant, neque eis ipse por me resistere queo, neque sine diuina gratia peccato penitus valedicere.

P. Ista tu quidem satis modestè; at ego de te meliora spero: intere à tuam istam accusationem lubens audio: nam expertus sanè loqueris, & ex tuis verbis conijcio, diligentissimum te fuisse tui ipsius exploratorem.

Istam

Istam enim peccati tyrannidem nequaquam omnes sentiunt. Sed ego pergam enarrare in me ipso, quid renascētibus accidere soleat. Certè quid agerem, non noueram. 15. multa etiam nunc facio, quæ mea non agnosco: non enim, quod volo, bonum facio: sed, quod odi, malum non raro perpetro. Vnde ad hunc modum de anteactis peccatis apud me ipsum concludo: Si, quod nolo hoc facio: certè quod lex prohibet, id ut iniustum odi, & mihi displicet; placet autè animo meo quod lex præcipit. Mentem igitur legi consentio, ut rei bonæ, eamque ut iustam probo, utcunque sim terrenus. Quare si contra facio, non ego id facio, sed peccatum, quod in me inest. Exuperat enim in me vitiositas, cuius ego sum captiuus; meque ad id faciendum abripit, quod facere nollem.

Ex hac tua oratione, Paule, pristinique status confessione, video nunc duo esse hominum genera. Alij plane exleges sunt, & qui peccato semper morem gerentes, peccati tamen aculeos minimè sentiunt. Sunt rursus alij, nescio quid Diuini seminis intra se ipsos habentes, qui quamuis peccent, & nonnunquam peccati affectibus obtemperent, interea tamen id veluti inuito & repugnante mentis iudicio faciunt. Sed ut ego quidem arbitror, nequaquam excusationem habent in Dei conspectu ij postremi, quamuis terrestres.

Nam

Nam voluntas illa mentisq; propensio, qua ad bonum adspirat, adeo debilis est & languida, vt ipsi interea, toti se à suis effrenis appetitibus duci sinant; cum contraria efficax, potens, intenta, constansq; esse debeat, vt renitatur peccato regnare volenti: & superior in lucta euadat.

18. P. Bene iudicas: Nam voluntatis propensio peccatum facit; neque peccatū est, quod contra voluntatem peccantis fit. Ego autem scio, certoque affirmare possum, homines illos (vti proprijs experimētis olim didici) ad eum, quem dicebas modum, volentes à sua cupiditate duci. Noui enim in illis, vti quondam in me; id est, in mea carne non inesse bonum, sed vitiositatem potius, me ad malum incitantem, regnumque in me affectantem.

R. In homine quidem carnali, in quo lex mariti surgitur officio. Sed nequaquam inficiaris aliquid inesse boni ob diuini seminis presentiam, quod suas adhuc vires sine spiritu iustitiæ exerere non potest. Nam aut ego prorsus fallor, aut inest in illis hominibus (de quibus postremò mentionē faciebam) aliqua Diuinæ voluntatis cognitio: insunt etiam certè laudabilem cupiditatum, & voluntatū scintillæ; quæuis hæc in carne, sui tantum, suarumq; voluptatū studiosa, non insunt.

P. Vide, vt ista bene intelligas; ne fortassis diuersos hominis status confundas; aut diuinę legi per incogitantiam tribuas, id quod
citra

extra magnam æterni Numinis inuitiam,
 nequaquam tribui potest : nam vt in mei-
 ipsius persona ista explanabam, inest qui-
 dem in me ad bonum voluntas, sed qua via
 id faciam, non inuenio. Impedior enim à
 carne, & à dominante in me peccato, & ad
 malum abripior: ita vt non quod volo, bo-
 num faciam; sed quod nolo malum, hoc
 faciam. Quare si facio quod nolo, iam non 19.
 ego id facio, sed peccatum, quod in me in-
 est. Quod quidem mihi ita asperè imperat 20.
 (absente Diuini Spiritus virtute & ener-
 gia, qua victoria obtinetur) vt cogar id fa-
 cere, à quo mea ratio, diuina lege illustra-
 ta, abhorret. Igitur dum rectè facere volo, 21.
 neque possum tamen, comperio & expe-
 rior per legem, dum ea quidè in me quod
 suum est præstat, malum in me inesse (in
 me, inquam, cum sum terrestris, ad eam-
 que obeundam imbecillis atq; impotens) 22.
 non autem in lege. Nam, vt planissimè ani-
 mi mei sensa exprimam, delector lege Dei,
 quod ad interiorem hominem pertinet,
 id est, quod ad rationem, diuina lege illu-
 stratam, attinet, mihi placet, meque de-
 lectat Dei lex, eam vt iustam probo, cum 23.
 ea sentio, vellemque ei parere. Sed ex ad-
 verso video, sentio, experiorque in mem-
 bris meis, & in animi mei sensibus, vir-
 tutibus

tutibus atque viribus aliam legem, mentis meę legi contrariam atque repugnantem. Cùm enim iusta sanctaque mentis lege, quid æquum sit, videam, probem, & bono delecter, idque facere velim; improba interim corporis lege persuadeor, pelliciorque ad contraria. Eaque lex me captivum tradit legi peccati. Adeò vt sæpè exclamare sim coactus: Miserum me, quis me liberet à corpore mortis huius? Ecquis me liberet à peccati corpore, atque mole me enecante? A tyrannide, inquam, mearum effrenatarum cupiditatum, & regnantis in hoc meo misero corpore peccati, quod me ad mortem perducit, quis in libertatem adferet? Hæ solent renascentium esse querimonix.

R. O Paule, vix dici potest, quot quãtisq; modis hæc tua oratio longè exercitatissimi militis in hæc pugna spiritali me commoveat; ac tantùm nõ lacrimas excutiat. Nam verba hæc tua in memoriam mibi reducunt pristinam illam meam conditionem, & statum; quo planè intellexi, admodùm imbecilles esse vires nostras, ad obtinendam victoriam in hoc certamine, nisi adsit ipse Christus coeternalis Dei Sermo, qui suo Spiritu nos armet, & contra tantam hostis tyrannidem victores faciat.

25. P. Idcirco gratias ago Deo meo, à quo sum à tam misera peccati servitute liberatus; per

per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Nam (vt duobus verbis concludam) ni ipse in me suas exerat vires, certamen pro me suscipiat, vincat & triumphet; actum est de me. Ego quidem interea merite legi Dei seruius; carne autem legi peccati, me in certamine superare conantis.

Adeo planè atq; perspicuè in tua ipsius persona explanasti, quanta sit dignitas & sanctitas Diuina legis, & quam diuersis officiis fungi soleat erga hominè, quousque in Christo verè ac perfectè renascatur: vt ex isto tuo colloquio iam intelligam huius Epistolæ non postremam difficultatem, qua versatur in cogitatione illorum munerum, quibus Diuina lex erga hominem vtitur. Nunc, si placet, de tertio statu hominis, nempe iustificati & sanctificati differamus. Ac primùm, obsecro, mihi dilucidius explana, qualis sit renatorum conditio: Deinde quibus notis poterit pietatis studiosus certior reddi de sua renascentia.

Quemadmodùm in consideratione primi & secūdi status hominis (irrenati, inquam, & renascentis) meo ipsius exemplo vsus sum: ita in hoc tertio nostræ partitionis membro declarando, adducam mea propria experimenta; veluti exemplar, in quo renati hominis imago representetur. Quod ad primam interrogationis tuæ partem at-

Caput 8.

tinet, sanè præstātissima est iustificationum & renatorum conditio atque dignitas, vt-

1. *an* pote qui veteri Adamo mortui, nouo que Adamo CHRISTO infiti, nulli iam damnationi obnoxij sint. Nam qui fieri potest, vt caput nostrum CHRISTVS sua ipsius membra exitio deuoueat? Hinc etiam alteri tuę interrogationis parti responsum colligi potest. Tanta enim est CHRISTI efficacitas in animis verè renatorum, vt eorum vita sanctimonix sit cõsecrata. Vnde aliquo pacto fiunt certiores de præsentia CHRISTI in eis inhabitantis. Sed de his plura infra dicenda veniunt. Nunc autem vt proprio experimento, veluti argumento vtatur, ratio horum præstantissimorũ effectorum in animo meo hæc est: quod lex spiritus viuifici in CHRISTO IESV, liberauit me à lege peccati & mortis; adeò vt fidei dono, diuini que Spiritus testimonio, à damnationis metu me sentiam liberatum. Id ipsum etiam contigisse existimo omnibus verè CHRISTI membris.

R. *Discutiamus, precor, Paule, primam meæ questionis partem, & dilucidius mihi explica diuini Numinis consilium, agendiq; rationem in nostræ iustificacionis negotio; exclusa legis iustitia.*

3. P. *Paucis accipe totius rei summam. Lex quidem, veræ sanctimonix norma, fuit à DEO lata: sed fieri non poterat à lege, cum naturali in animis nostris impressa, tam per*

per Moſem enucleata, videlicet vt à peccato & morte liberaremur, & inſontes redderemur; quod ea eſſet infirma, debilis, & impotens, non ſuapte natura illa quidem; ſed propter noſtram carnem (ſumus enim carnales, eiſque repugnamus, & cōtra eam reluctamur) id, inquam, Deus, miſſo ſuo ipſius filio in carne nocentum ſimili, effecit. Nam peccatum peccati reū fecit, & condemnauit in carne filij ſui; eo-que pacto peccatum deleuit, expiauit, atque aboleuit: idque in eum finem, vt legis iuſtitia in nobis credentibus efficiatur; atque impleatur id, quod lex ipſa requirit. ⁴⁰ Impleatur, inquam, in nobis iam renatis, qui non immoderatæ carnis vitioſitati, libidinibus, cupiditatibus paremus, ſed ſacro ſpiritus afflatui obtemperamus. Vnde prouenit, vt noſtræ actiones Deo ſint gratæ; quamuis diuinæ legi, alioqui ſummam puritatem exigenti, numeris omnibus nequaquam reſpondeant.

Si iſta vera ſunt quæ dicis, Paule, vt veriſſima ego eſſe reor, pauci mea quidem ſententia hodie ſunt iuſtificati & ſanctificati. Nam per exiguus eſt numerus illorum, qui de vitæ nouitate cogitent, aut de Diuinæ voluntatis obedientia ſint ſoliciti; multò etiam minus qui natiuæ & acquiſitæ vitioſitati bellum indidere ſatagant.

5. P. Atqui mihi crede, frater charissime; quã-
 diu homines à carne stabunt, quæ carnis
 sunt curabunt, in ipsisque peccatum ty-
 rannidem suam exercebit. Contrà verò,
 qui à spiritu fuerint, spirituales erunt. Et
 ipsi in eis spiritus Dei regnat, cordi etiam
 ipsi erunt spiritualia: utpote quorum stu-
 dia omnia & conatus à Diuino spiritu diri-
 gantur, atque idcirco ad Dei gloriam ten-
 dant: quod carni morem gerentibus con-
 tingere minimè potest: quin potius suis
 sceleribus & malefactis diuini Numinis
 indignationem, atque adedò nunquam fi-
 niendum interitum sibi metipsis acqui-
 runt.

R. *Miserrimam omninò impiorum conditionem mihi
 narras. Sed cur carnis studio & obedientia tantum
 mali adscribis?*

6. P. Quia studium, conatus, appetitus, adeo-
 que voluntas mortifera est: vel (ut rectius
 dicam) ipsa mors: utpote quæ contraria sit
 Deo; qui vita est nostra. Ex aduerso autem,
 spiritus studium, affectus atque prudentia
 ipsissima vita est & pax. Quod si quæras ra-
 tionem, in promptu est. Carnis enim sa-
 pientia est inimicitia aduersus Deum: de-
 quo cum pessimè sentiat, eum pro infen-
 tissimo aduersario ducat, eumque veluti
 crudelissimum tortorem consideret: qui
 fieri

fieri potest, ut se illius curæ aut providentiæ committere velit? multò certè minùs de Dei voluntate aut præceptis Diuinæ legis adimplendis curabit. Nam quomodo tangetur studio parendi illius nutui, quem sibi inimicum credit? Hęc, ut ego arbitror, ratio est, ob quam legi Dei caro neque parer, neq; parere quidem potest; quamdiu nihil aliud quàm caro fuerit. Hinc etiam 8. est, quòd qui pro carnis arbitrio viuunt; Deo placere nequeant.

O miseris nos ter atque amplius! qui huius corporis mole circumdati, perpetuam luctam cum insida carnis nostra prudentia exercere cogimur.

Bono animo es. Lucta hæc coronam vobis potius parere poterit, quàm interitum & damnationē. Nam vos (sic enim de creditibus in CHRISTVM cogitare me docet charitas) vos, inquam, fide CHRISTO infiti estis, ut veri & fructiferi surculi: iustificati, inquam, estis & renati; ac proinde non iam carnales, sed spirituales estis; siquidem Dei spiritus in vobis inest.

Hoc opus, hic labor est, Paule.

Sanè si quis vestrùm spiritu CHRISTI præditus non est, is illius nō est. Vide quid dicam, non est, inquam, CHRISTI; non est eius membrum; non eius frater; non cum illo hæres æternæ felicitatis.

R. Ego id ex animo credo. Sed hoc apud me cogitabam, quod quàm plurimi hodie sint, qui de accepto diuino Spiritu gloriantur, quorum vita tamen longissimè à CHRISTI sanctimonia, & purissimo vitæ exemplo absit. Idcirco, vt mihi dicas, oro, quibus noris potero dignoscere eos, qui reuera spiritum Dei habent. Nam hoc etiam mihi proderit, vt sancti Spiritus presentiam in meipso agnoscam: nedum vt de alijs queam iudicare.

P. Sit hæc alteri tuæ interrogationis parti responsio; diligenterque memoriæ manda vera & certissima regenerationis indicia; quorum alterum versatur in vita & morte; alterum verò in internis motibus Diuini spiritus.

R. In morte & vita, inquis? quid hoc dictu est?

10. P. Audi, & intelliges. Si Christus eiusque spiritus in vobis est; vetustus homo, hoc est, caro, mortua est, quod attinet ad peccatum, & immoderatas atque intemperatas scelerum actiones. Atque hæc est mors veteris hominis; quo extincto, ex aduerso spiritus regnat; imperium in hominem exercet; vitæque fruitur, quod attinet ad iustitiam.

R. Egregia sanè renascentiæ nota. Nam spiritus Christi, cui insiti sumus, non solum nobis vitam dat, dum ad Deum, vitam nostram, adeundum, vt æquum est, nos afflat: sed etiam ille ipse nostra est spiritus vitalis vita. Ceterum

Ceterum vt ingenuè tibi fatear, Paule, meas hac de re cogitationes, nescio an dicam melius, tentationes, sapius ego intuitus meam vitiositatem, peccatig, tyrannidem, dubitavi de spiritus in nobis potentia; & an eius efficacia perimat veterem Adamum, pestimeq, arboris radices conuellat. Atque huiuscemodi cogitationibus anxius, & (vt vera dicam) diffidens, ac desperans de victoria contra carnem obtinenda, succumbere non raro soleo.

Periculosæ sunt dubitationes istæ, de diuini spiritus virtute. Arbitraris ne tu maiorem esse peccati tyrannidem, quàm Spiritus sancti potentiam, efficacitatem, virtutemque energeticam? Atqui hoc pro certo habetote, quotquot iustificati & sanctificati estis, si spiritus eius, qui Christum à mortuis excitauit, in vobis est: eundem illum, qui Christum à mortuis excitauit, vestra quoque mortalia corpora in vitam renascentia dignam reuocaturû; per suum in vobis inhabitantem spiritum. Quamobrem hoc, precor, vos omnes alta mente reponite; quotquot Christo nomen dedimus, nos, inquam, iustificatos, sanctificatos, renatos, & Christi spiritu donatos, omninò debitores esse; non carni, vt ad carnis arbitriû viuam, eiusq; vitiositati obtemperem; sed debitores potius spiritui esse; vt ei morè gerere in omnibus studeamus.

R. Est ne tantum periculum in huius rei ignorantia
& omissione?

13. P. Est sanè, & longè omnium maximum.
Nam si ad arbitrium carnis vixeritis; futu-
rum est, vt tãdem moriamini; hoc est, pau-
latim peccati tabe gratia Diuina in vestris
animis contabescat; CHRISTI que bene-
ficio priuemini. At si spiritu carnis actio-
nes, opera, studia, desideria, conatus deni-
que extinxeritis; eius cupiditatibus repu-
gnantes; proculdubio viuetis; in accepta
vita spirituali perseuerabitis Christi bene-
ficio; qui fidelium vita est, & in quorum a-
nimis spiritus viuificus suas exercit vires.

R. Succine ais rem se habere? Deinceps meipsum (va-
ledictis huiuscemodi dubitationibus) measq; actiones
diligentiùs explorabo; neque tam patulas aures pra-
bebo ijs, qui spiritus sancti efficacitatem eleuant &
imminuunt. Qui etiam (vt doctrina moribus respon-
deat) non raro ostentare solent Diuini spiritus pra-
sentiam in eorum cordibus, qui peccatorum & flagi-
tiorum sordibus sint immersti.

14. P. Alijs relictis, tu macte esto virtute, istam-
que regulam in teipso explorando obser-
uato: Quotquot aguntur, mouentur, obser-
ganturque non suis effrenatis libidinibus,
sed Dei spiritu; ij sunt filij Dei. Et mihi cre-
de, qui huius Diuinæ filiationis certior fa-
ctus non est; neque renatus dici potest,
neque

neque legis & propriæ conscientiæ accusationibus vnquã satisfaciet. Vtpote quæ omnibus numeris absolutam, perfectissimamq; iustitiam à nobis exigit. Ad quam præstandam impares sumus, ni sancti spiritus virtus id in nobis operetur atque adimpleat; id quod ille ipse à nobis in lege exigit.

R. *Perdifficile sanè est, Diuinæ legis obseruationi perpetuò incumbere; tanta præsertim nostræ carnis vitiositate circumuallatis, cui legis Diuinæ puritas planè contraria est.*

P. *Quid nobis est negocij cum lege nunc, 15. aut cum eius condemnatione? Nam vos CHRISTO in fide, eiusque spiritu præditi, non accepistis denuò seruilem metus spiritum, vt cum lege (sicuti olim) rationem haberetis: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum DEI; spiritum, inquam, Diuinæ libertatis & amoris; per quem tantam DEI bonitatem percipimus, vt non solum eum inuocemus; sed intima familiaritate, confidentiaque, & amoris impetu, tanquam ad patrem nostrum clamemus. Qui autem habet hunc adoptionis spiritum, non vt mercenarius, præmij spe aut pœnæ metu legis obseruantia incumbit; sed vt filius lubens, Diuinæ voluntati obtemperare atque obsequi conabitur.*

R. Arbitror nos nequaquam posse tam tutò, tam fidenter, tam suauiter patrem nominare, nisi Dei afflâte nos spiritu; cuius testimonium est certissimum; utpote omnibus humanis testimoniis maius. Sed quæ sunt, obsecro, aliæ notæ nostræ regenerationis?

16. P. Motus etiam Diuini spiritus erunt, non incerta indicia nostræ in Christo renascentiæ. Nam ipse Dei spiritus penitus spiritui nostro testatur, nos esse DEI liberos, gratia & adoptione; utpote qui per eundem spiritum in Christo simus participes Diuinæ naturæ.

R. Magnam dignitatem mihi narras.

17. P. Est sanè. Et si liberi sumus, etiam hæredes erimus; quod fateri necesse est: hæredes quidem Dei, quippe eius filij; cohæredes autem Christi; quippe eius fratres.

R. Qui huiuscemodi testimonium in se habet, is sanè minimè vacillat, neque pendet animo. Sed quos alios motus inter nos requiris in regeñitis?

P. Ut cognoscant se vera esse membra Christi; atq; hac meditatione armati ingrediantur crucis viam. Nam si Christum oportuit pati, atq; ita intrare in gloriam suam; consentaneum etiam est, ut membra non refugiant capitis conditionem. Præsertim si considerent, quot quantæque commoditates inde nobis proueniant.

R. Quenam, precor?

P. Pri-

- P. Prima est, quod si cum Christo patiamur, cum Christo etiam regnabimus.
- R. *Dulcissima quidem est promissio, sed aspera est via ad eam consequendam.*
- P. Atqui ego censeo, ea quæ hoc tempore, 18. patimur aduersa, non esse paria, æquiparandæve gloriæ nobis olim præstandæ.
- R. *Infelix profectò humana nature conditio. Solus enim homo experitur arumnas, atque molestias; solus omnia perfert, solus gemit, solus denique angitur, & contrahescit.*
- P. Imò, si hanc vniuersi machinam attentè contempleris, videbis omnium rerum naturam, etiam insensibilium, summo, anxio, vehementique desiderio expectare Dei liberorum patefactionem; cum quia nobis maximè cognata, absolutam perfectamque gloriam nostram desiderat: tum quia illo die instaurabitur ipsa quoque; fietque immortalis.
- R. *Qui sic?*
- P. Quia vanitati subiecta est rerum natura, 20. & corruptioni; non volens illa quidem (hoc enim est contra naturalem eius appetitum) sed propter eum, à quo ita subiecta est interitui. DEVS enim ad seruitium nostrum sustinet eam interire; spe tamen euadendi multò pulchriorem, & mi-

- & minus obnoxiam interitui. Alioqui frustra ei ingenitum esset perpetui status desiderium. Liberabitur itaque ipsa quoque ab interitus seruitute, fietque adeò immortalis, similiq̃ue vretur libertate, in eo quod erit ab interitu libera, cum apparuerit gloria filiorum Dei. Scimus enim, vt omnis rerum vniuersitas hactenus nobiscum ingemat, & doleat, itidem factura ad diem iudicij. Non est ergò quod conqueramur, quasi soli æumnas perferamus.

R. *Misera certè est piorum conditio, quamuis suarum afflictionum comites habeant res omnes creatas.*

- P. Imò habent etiam fideles ipsos pietatis coryphæos; neque tantum participes huius crucis, verum etiam antesignanos. Nò enim solùm ipsa rerum natura, homine inferior, patitur, tolerat: sed & nos Apostoli, qui primitias spiritus habemus, idque magna copia; & tamen ita laboribus premimur; vt penitus gemamus, Dei liberorum adoptionem expectantes; videlicet dum ea aperte præstetur; vt in altera vita futurum est; corporisque etiam nostri liberationem ab interitu, quod futurum est, cum resurgemus.

R. *Etiãne vos summi enunciatores Euangelij obnoxij estis perpeffionibus?*

P. An

P. An non vides me in istum carcerem Evangelij causa coniectum? Neque est quod offendaris, aut mireris: non enim adhuc in nostræ felicitatis possessionem venimus, nisi spe. Spe enim nunc solummodo salui sumus. Verùm cum erimus in illa sempiterna felicitate, non iam per fidem, sed coram aperte Deum videbimus; tunc & laboribus & spe carebimus. Nam spes quæ cernitur, spes non est. Est enim spes boni absentis, quod desideratur: qui autem fieri potest, ut quis quod cernit & habet, id speret? Si igitur, quod non cernimus, id speramus: fatèdum est, nos nisi per fidem, nondum re ipsa possessionem tenere; sed per patientiam expectare: quæ quidem spes nos fouet. 24.

R. *Vt verum fatear, aduersa hac, quæ Christiani nominis professores perpetiuntur, nostris viribus maiora mihi videntur: itaque ferri à nobis vix posse arbitror.*

P. Habes huic imbecillitati presentissimum, paratissimumque remedium. Nam spiritus imbecillitati nostræ subuenit, potissimum in petendo & impetrando à Deo patientiæ & æquanimittatis dono. Nos enim quamuis renati simus, atque spiritu Christi donati, cum in modum, cum affligimur; ærumnis opprimimur; ut precari; sicut fieri

fieri debet, nesciamus. Sed ipse spiritus precatur pro nobis gemitibus ineffabilibus.

R. Arbitror, te spiritus nomine intelligere partē illam, quæ in nobis per Christum renouata, ad Dei gloriam nititur. Nam ex ea proficiscitur, per Spiritus sancti operationē, in nobis certa quedam intima & occulta Dei gloria cupiditas; quæ apud Deum supplicationis munus obit; atq; idcirco verum est, spiritum hac ratione pro nobis precari; tamen si id nonnunquam nimè animaduertamus.

P. Satis hoc est, quòd qui animos scrutatur Deus, nouit, & approbat studium occultū spiritus nostri; qui pro sanctis, verisq; Christi membris ad Dei nutum precatur.

27. R. *Præstantissima sanè piorum consolatio, cùm intelligunt, suam salutem ab huius mundi aduersitatibus impediri, aut retardari nequaquam posse.*

28. P. Imò Deū amātibus omnia cedūt ad bonū; siue prospera illis contingāt; siue aduersa.

R. *Excellentissimum meritum mihi narras eorum; qui diuinum Numen amore prosequuntur.*

P. Faceſſat meriti humani mentio in Diuino cōspectu. Dei enim gratia sumus, quicquid sumus; ex cuius proposito atque decreto æterno atque irreuocabili, euocati sumus, quotquot Christi spiritu afflati Deū redamāt. Nam, vt scias, quos Deus prænouit, eos etiam destinauit consimiles fore
Imagi-

imaginis filij sui: vt ipse Christus sit primogenitus, princeps & caput in multis fratribus. Hinc fides in Deum, hinc amor versus Deum, hinc spes æternæ vitæ, hinc denique æquanimitas, tolerantia, alacris etiam patientia electorum in aduersis.

R. Nunc planè intelligo causam, ob quam multi resiliant à Christiana disciplina; crucis horrore scilicet perterriti; ad finem vsq; perseverare nolunt.

P. Rem acu tetigisti. Nam quos Deus ad eũ 30. quem diximus modum destinavit, eos etiã diuinitus vocavit. Quos autè ita vocavit, eos etiam in fontes, non solùm eis peccata nõ imputando, patrata scelera remittèdo, & condonando, eorumque iniquitates tēgendo, reddidit; verùm etiam spiritum iustitiæ eis impartiendo; eos sibi amicos & filios ascivit; virtutibus & muneribus spiritualibus ornavit. Quos autem hoc pacto reddidit iustos & in fontes: eosdem etiam gloria affectit: in hac quidem vita, spe facta; in altera verò re ipsa affecturus.

R. Magna profectò ravior admiratione, cum te hisce 31. derebus differentem audio. Nam ad hæc quid dicere possumus? quid obijcere valet carnis nostræ prudentia, vel (vt rectiùs dicam) diffidentia? Si enim Deus à nobis est, qui nos eligit, vocat, iustificat, & glorificat: quis erit contra nos? quis nos poterit à salute vel intercludere, vel remorari?

P. Ne-

32. P. Nemo reuera, præsertim cùm Deus tati-
to perè nos amârit, vt suo ipsius filio non
pepercerit: sed pro nobis omnibus in cru-
cem dederit. Cumque hæc ita se habeant,
mi frater, quomodo non cum eo cætera
omnia nobis donabit? quî enim fieri pô-
test, vt qui præcipua largitur, etiam addi-
tamenta non largiatur?

R. *Planissima sunt hæc tua ratiocinationes, Paule, so-
latijq³, plenissima. Ex iis enim liquet, verum esse illud
tuum pronunciatum; quo asseris, nulli esse damna-
tioni obnoxios verè in Christum insitos.*

33. P. Quis erit qui electos, absolvente Deo
omnium potentissimo Iudice, patreque

34. amantissimo, accuset? Quis erit qui nos
cõdemnet, postquam Christus Iesus mor-
tuus est pro nobis, nostraque peccata ex-
piavit, & insuper de morte, deque peccato
triumphans, nobis innocentiam confe-
rens, reuixit, & cõscenso cælo, Deo dexte-
ra affidet, plenissima potestate præditus;
nobisque patrocinetur? Quis nos diueller

35. ab amore Dei? Quis, inquam, efficiet, vt
dubitemus, aut non credamus à Deo nos

Psa. 43. 23.

36. amari, atque ea infidelitate præoccupati,
cum non amemus ipsi? aduersæ ne res hæc
efficere potuerunt? An angustia? an vexa-
tio? an fames? an nuditas? an periculum? an
gladius? Nihil ad hæc respõdes, mi frater?

Annon

An non vides in nobis, quod literis proditum est, adimpleri, vereque nos posse dicere, quod maiores nostri coram Deo clamabant? nos quotidie, quemadmodum & priores, neci dedi, Dei nostri causas; ac proinde uti oves lanienæ destinatas haberi; neque propterea à fide aut amore carere. Imò in omnibus tum his, tum cæteris *37.* aduersis, superiores euadimus; idque facimus, non nostrophe ingenio, non viribus nostris freti, aut virtutis nostræ aut meriti opinione inflati: sed per eum qui mera sua bonitate, gratia, atque fauore nos in Christo suo amat, atque defendit.

R. *Hæc veræ fiduciæ argumenta adeò commouent animum meum, ut posthac ne pili quidem sim facturus nostrorum imperatorum, vel (ut rectius dicam) tyrannorum comminationes, & terriculamenta; utpote quorum potètia in corpus seuire possit; animum autem à fide atq; amore Dei diuellere minimè queat.*

P. Ego, ut huic iustificationis tractatui tandem finem imponam; sic mihi persuadeo; nos renatos & CHRISTO insitos, neque à morte, neque à vita, à nulla denique, quæ nobis vel morientibus, vel viuētibus possit contingere, superari, certus, inquam, sum, neque angelos, neque principatus, neque potestates, neque res præsentis, neque *39.* futuras, neque res excelsas, neque in-

firmas, neque aliud quidpiam eorum quae sunt in rerum natura, posse nos diuellere à Dei amore; qui est in CHRISTO IESU Domino nostro. Tantùm abest, vt tyrànorum vel crudelissima tormenta à CHRISTI professione nos queant abducere.

R. Ex tua ista oratione, Paule, non solum amorem, quo Deus nos prosequitur, sed eius etiam constantiam, firmitatem, atque stabilitatem compertam, exploratamq; habeo; vt certus sim, nullare efficere posse, vt DEVS nos in CHRISTO IESU, sicut eius membra non amet; & ipse vicissim à nobis semper amandus sit. Verum enim uerò uti ex proposito a me habeo perspicio, adhuc egisti de Christiana iustitia, plaudendo, ostendisti, neque Gentes in fontibus legis seruatione naturae neque Iudeos operibus legis scriptae; cum neuter populus omnibus numeris absoluuerit Diuinae voluntatis praecepta, quae summum obseruationis apicem efflagitant. Atque idcirco nobis proponitur praesentissimum remedium per Euangelij praedicationem: vt credentes in CHRISTVM iustitiae officijs summa ope incumbamus; vt tandem cum CHRISTO, credentium capite, aeterna felicitate potiāmur. Sed nunc superest maxima tua Epistola difficultas. Nam si fide iustificatur homo, & Christus ad credentes tantùm pertinet; profectò reiectum est semen Abrahae. Nam uti tu vides: paucissimi ex Abrahae semine Christi doctrinam recipiunt. Hinc fit, vt qui-

ut quidam non obscure dicitent, Iesum hunc Nazarenum non esse verum Messiam, populo Israelitico promissum: Alij vero asserunt, verum illum quidem esse Messiam, sed Deum suis promissis minimè stetisse; atque prout illi lubitum est, populum suum reiecisse. Cum autem horum neutrum verum sit, ut ego quidem arbitror, cupio abs te intelligere huius tractatus difficultates scui titulum dabis, de electione seu vocatione Gentium; & Iudæorum reiectione.

Quod attinet ad meorum popularium reiectionem, vel (ut rectiùs dicam) infidentiam, non possum absq; animi mœrore orationem habere. Nam verum dico in Christo, non mentior, testante mecum conscientia mea per sanctum Spiritum, magno me animi dolore & irremisso cruciatu affici, Iudæorum cæcitatem, perniciemq; cogitantem & inuentem. Optarim enim ipse à Christo abalienari, p meis fratribus, mihi quod ad humanam naturam pertinet, cognatis: Tãto eos, tamq; ardenti & sincero amore cõpletor. Sunt enim Israelitæ ex segregato, & electo Dei populo orti, quorum est adoptio & pactiones, quibus data lex est & cultus; quibus dicata sunt promissa: quorum deniq; patres sunt à quibus ortus est Christus, qd ad humanam quidem naturam pertinet. Nam quatenus est coæternalis Dei sermo, Deus est ante omnia laudandus in sempiternum.

Caput 9:

Act. 9. 1.

1. Cor. 15. 7.

2.

3. Mat. 2. 23.

4. Sup. 2. 18.

Eph. 2. 12.

5.

- Amen. Hic est verus Messias, verus servator, verus Dei atque hominum mediator, vel inuitis inferiorum potestatibus. Quare non est, quod aliquis in dubium vocet, sic ne Iesus Nazarenus verus Messias; Israëlitis promissus. Quod autem dicis, alios esse, qui Deum inconstantia in simulatione diuini decreti oritur; quo semel sancitum est in Diuina mente, solos credentes seruandos. Et quod Iudæi arbitrantur, hanc promissionem ad se tantum pertinere, toto (ut dici solet) errant caelo. Neque tamen illorum infidelia Deum in simulare potest inconstantia, quasi eius dictum exciderit; quia non omnes qui carnali propagatione ab Israël orti sunt, veri & electi Israëlitis sunt; nec quoniam Abrahami progenies Iudeo sunt omnes Abrahami liberi veri & genuini; hoc est, credentes & à credenti patre oriundi. Sed ab Isaaco (inquit Deus Abrahamo) tua denominabitur progenies; quod perinde est, ac si diceret: Nequaquam Abrahami liberi vocabuntur, qui ex te per Ismaëlem carnis filium orientur, sed ij deum & veri tui liberi, Dei filij vocabuntur, qui per Isaacum, spiritus potius quam carnis filium, originem ducent. Ut numero dicam, non sunt veri Israëlitis, quicumque
6. *Sup. 2. 16.*
7. *Gen. 21. 12.*
Heb. 11. 25.
- 8.
- corpo.

corpore sunt Abrahami filij; sed qui sunt
 ex promissione filij; hi progenies habentur
 Abrahami & Dei. Gal. 4. 28.

*Nova sanè atq; insolens videtur Iudeis hac tua di-
 unarum promissionum interpretatio.*

Illorum profectò cæcitas huius erroris
 causa est, non meæ interpretationis veri-
 tas, quam ipsi nouitatis insimulant; cùm
 Prophetarum vaticinia & conciones hoc
 æterni Numinis decretum identidem do-
 cuerint, & inculcauerint. Sed ne mei po-
 pulares de mea interpretatione conque-
 rantur, diuini Numinis dicta accuratiùs in-
 terpreciamur. Promissionis autem verba hæc
 Gen. 18. 10.
 Abraham te (inquit Deus) hoc tempore,
 habebit Sara filium; quamuis & ipsa steri-
 lis, & vterque ætate sitis confecti. Itaque
 videt Deus hoc Isaac & Ismaëlis typo gra-
 tiam suam electionem omnium creden-
 tium (sive Iudæi illi sint, sive Gentiles) e-
 us adumbrasse, atque ostendisse; ut eo
 facto compertum faceret, se Deum esse
 omnium & Iudæorum & Gentium; & æ-
 re suos electos ex utroque colligere po-
 Ioan. 1. 12.
 tulo; non carnis propagatione, sed pro-
 Ioan. 3. 15.
 missionis fide & acceptione.
 19.

*qui Iudæi arbitrantur, Ismaëlis & Ismaëlitarum
 electionem aliam habere causam; nempe matris ge-
 nituram.*

nituram. Nam, vt nosti, Hagar erat ancilla Aegyptia, Abrahami concubina, non primaria vxor: itaque eius partus non id iuris habebat, quod Sara liberis conce- debatur. Hęc ob causam Isaac & Isaacii progenies, praestantiam atque dignitatem electi populi habuit: Ismael verò eiusq; posteri reiecti sunt.

P. De legitimo matrimonio Hagaris & Abrahami nolo nunc disceptare, multò etiã minus de iure plis ex eo orta: imò relicta hac quaestione, alterũ exemplũ, cui refragari nequeunt, illis opponã. Neq; enim in Sara atq; Hagaris prole, tãtummodò typus iste electorũ & reiectancorũ propositus est; diuiniq; Numinis eternũ decretũ adũbratũ, & quodãmodo referatũ: sed etiã in Rebecca, ex vno Isaaco patre nostro, vtero ferente geminos, Iacobum nempe & Esauum. Nam eis nondum natis (& ided neque bornatum esset, ex eius gratuita electione, nulla habita ratione operum, aut meritorum; sed, vt vocantis fauor gratuitus apparet, atque permaneret: dictũ fuit ipsi Rebecca à Deo: maiorem seruiturum minori.

Ge. 25, 23.

12.

Ge. 25, 23.

Matt. 1, 2.

R. Memini legere Diuinum hoc responsum Rebecca datum in primo libro legis. Ibi enim narrat Moses, Rebecca sterilem Iouam orasse precibus, & exorasse, vt conciperet: Sed cum foetus in eius vtero constitueretur, satius se mori ducebat, quàm ita cruciari. Atq; idcirco

idcirco ad Iouæ oraculum percontandum adiit: à quo
 responsum hoc accepit: Duae gentes sunt (inquit Iehoua)
 in ventre tuo; duoq; ex utero populi diuiden-
 tur; quorū alter altero plus poterit, minoriq; seruiet
 maior. Deinde, vti narrat Moses, confecto ad parien-
 dum tēpore, ferebat in utero gemellos: quorum prior
 egreditur rufus totus, & villosi cētōnis instar, cui no-
 men Esaus impositū est. Deinde exiit eius frater, Esai
 talcē in manu tenens; is Iacobus nominatus est. Hanc
 esse, arbitror, Historia seriem: quā electionis Gētium
 & reiectionis Iudaeorum typum esse asseris. Quomodo
 autē haec fuerint adimpleta, perlubenter ex te audiā.

Hoc intelliges ex vaticinio Malachiae *Mal. 1.2.*
 Prophetæ, cuius verba sunt hæc: Amo vos,

ait Iehoua. Quod si queratis, in quo vos a-
 mem; Nonne Iacobi frater erat Esaus? in-
 quit Iehoua. Atqui Iacobum amaui, Esau 13-
 autem odi; eiusq; montes in vastitatem &
 possessionē draconū, & solitudinē redegi.

Quod si decreuerint Idumæi se, qui perua-
 staci sint, diruta refecturos, sic dicit ar-
 mipotens Iehoua: quod si construxerint, ego
 euertā; vocabūturq; fines impietatis, & po-
 pulus in quē Iehoua sæuit, in perpetuū. Id
 q; vos vestris oculis spectantes dicetis, ma-
 gnificādū esse Iehouā per fines Israëlitarū.

Dura sanè sententia, sed iustissima: vt ego quidem
 arbitror; neq; solū in typo, sed etiā in antitypo. Hac e-
 nim diuini Numinis iudici, & venerari potius oportet,

Ose. 13.

14.

quàm curiosius perscrutari; estq; ratum atque fir-
 mum apud me, perniciem nostram à nobis esse; salu-
 tem autem à Deo. Sed quia hic agimus Iacobitarum
 causam; qui suæ salutis proram (quod aiunt) & pup-
 pim collocant in sua profapia, in circumcissione, in o-
 peribus denique & meritis adimpletæ legis; eorum
 sanè obiectiõibus respondere oportet. Nam si popu-
 lum Iudeorum semel electũ Deus reijcit, ascitis Gen-
 tilibus, quemadmodum spretus est Esau; & minor
 natu Iacobus ad primogenituræ dignitatem electus
 est: profectò prosopolepsia ac personarum acceptio vi-
 detur esse apud Deum, ne dicam inconstantia. Quid
 ad hæc dicemus, Paule? concedemus ne Iudeis iniqui-
 tatem in Deo esse.

P. Procul hoc à Deo, ut sit iniquus: namq;
 Dei operum æquitas non à nobis, neque à
 nostris cogitationibus pendet. Sed ut ora-
 culo Diuino istorum obstrepentium ora-
 obturemus, sciantq; Deum esse omnium
 gentium Deum; velleque omnes creden-
 tes seruari; vide quid respondeatur Mose
 his verbis cum Deo agenti: Ecce tu (in-
 quit) dicis ad me, duc populum istum;
 tu verò non ostendisti mihi, quem sis me-
 cum missurus; & ais me tibi nominatim ef-
 se notum, & apud te valere gratia; Ergo si
 apud te valeo gratia, doce me tuam viam,
 quò te cognoscam, ut apud te valeam gra-
 tia; simul etiam considera Gentem hanc
 tuam

Exo. 33. 12.

tuum esse populum peculiarem, electum
è reliquis orbis nationibus.

R. *Quasi Deus non sit omnium Deus, aut solis Israëlitis sua clementia atque bonitatis thesauros impertiri decreuerit.*

P. Audi reliqua: tum Iehoua: Ego met præfens ibo vnà (inquit) teque quietum redam. Et Moses: sanè nisi tu ipse præfens sis iturus, malle nos hinc minimè abduci. Sed qua tandem ex re dijudicabimus, me tuumque populum apud te valere gratia? Nonne si nobiscum eas; vt ita ego, populusque tuus populos omnes, quos terra sustinet, antecellamus?

R. *Oter quater ergo, miser as orbis omnes nationes, si ceteris reiectis, vnus tantummodo populus Iudeorum Deo gratiosus sit.*

P. Sine me peruenire quò volo. Iehoua autem Mosi respondit, se iuxta eius postulatū facturum, populoque angelum minimè ducem daturum, sed se potiùs sua præsentia atque fauore introducturum populum in terram promissam.

R. *Oravit ergo Moses, & exorauit.*

P. Verum. Sed maiora etiam petere est ausus, cum dixit: Ostende mihi quæso, Iehoua, gloriam tuam atque splendorem. Exo. 33. 13.

R. *Quid ad hæc Iehoua?*

P. Ego (inquit) efficiam; vt coram te transeat

H s omne

15. *Exo. 33. 19.* omne bonum meum; & exclamabo nomē
 Iehouæ cotam te: miserebor tamen cuius
 miserebor, & visceribus commouebor,
 super quem visceribus commouebor. Ne-
 que vni populo addictus ero, sed totius
 orbis curam habebō.

R. O clementissimum Numen, Deumq̄, in perpetuum
 laudandum; qui suæ misericordiæ viscera non vni po-
 pulo aut nationi addicit, sed pro suo beneplacito de-
 promit suæ clementiæ thesauros in eos quos vult, &
 quando cunque vult! Nunc planè intelligo, sententiā
 hanc Diuinæ manifestationis referri debere ad loci
 circumstantiam. Nam ex Mosis petitione comperta
 euadit Diuini responsi explanatio.

16. P. Ex ista igitur diuini Numinis manifesta-
 tione, ne dicam, definitione, colligere po-
 teris, Deum non esse addictum solis Israē-
 litis: neque illorum merita in causa esse, vt
 populus Dei censeantur. Nam Diuina ele-
 ctio atque vocatio non est volentis, neque
 currentis; sed Dei potiùs miserentis.

R. Reuera ego sic credo; tantamq̄, spem concepi de crea-
 toris nostri bonitate erga humanum genus, vt mi-
 sereri velit non solum Iudeorum, verùm etiam Scy-
 tharum, Assyriorum, Aegyptiorum, aliarumq̄, gen-
 tium, quæ orbis diuersas partes incolunt: modo ne ipsi
 sua diffidentia, animoq̄, refractario, reijciant à se cle-
 mentissimi Numinis fauorem.

P. Rectè sentis; atque hoc ipsum est quod
 Scriptu.

Scriptura de sceleratissimo atque perfido rege Ægypti (quem Ægyptij suo idiomate Pharaonem vocant) prædicat: quem Deus, utpote crudelissimum & immorigerum, his verbis alloquitur: In hoc ipsum excita- *Exod. 9. 16.*
 uite, ad Regium munus euexi, & adhuc vi- *17.*
 uum & incolumem seruaui, ut ostendam in te potentiam meam; & ut annuncietur nomen meum in toto terrarum orbe.

R. *Iustissimum est Dei iudicium, quo fideles confirmat, crudeles tyrannos occæcat, refractarios indurat, obduratis lucem detrahit; & quod maiori dignum est admiratione, non solum eis utitur; sed etiam eorum erratis ad suam gloriam illustrandam. Tam est egregius bonarum rerum artifex, ut prauis impiorum conatibus sua sanctissima porouebat consilia.*

P. Vides ergo apud Deum nullum esse personarum, populorum, nationum, functionum denique aut dignitatum respectum, in puniendis sceleribus ac peccatis: quin potius, ut iustissimum de cet iudicem, ma- *18.*
 lis mala, bonis bona rependere? Misereatur ergo cuius vult: & aduerso autem indurat, quem vult: neque est ullus mortalium, qui cum eo possit iustè expostulare; multò etiam minus eum iniquitatis insimulare.

R. *Hoc minimè concedent Iudæi, qui arbitrantur solum ipsis seruatam esse Diuinam clementiam, ad te-
 gendas*

gendas eorum iniquitates: reliquis autem orbis nationibus paratam esse ex aeterno Dei decreto occa-
 sionem, obfirmationem, cordis indurationem, exi-
 tium denique aeternum. Sed quando semel coepi lu-
 deorum causam patrocinari, quaeso te, ut paucis mihi
 respondeas. Cur Deus succenset Israëlitis Euangelij
 19. doctrinam reiicientibus? Nam si ipse ita vult, quis est
 qui eius voluntati possit resistere? Si, inquam, ludeo-
 rum cecitate & infidelitate fit, ut Deus illustret suam
 gloriam, inter reliquas orbis nationes; quare expro-
 brat Iudaico populo suam diffidentiam atque duri-
 tiem?

P. Scio te alieno stomacho loqui; idcirco
 Iudæo obtrectanti potius respondebo,
 quam tibi; dicamque ista non in te, sed ad
 20. te. O homo, terræ fili, vermibus abiectior,
 Ose. 1. si diuino careas favore. Tu quis es, qui ex
 aduerso respōdas Deo? Si te ipsum inspicias,
 an non vides perniciem tuam ex teipso ef-
 fe? Nam pro duritie tua, & corde pœni-
 tendi nescio, thesaurifasti tibi irā, eò quòd
 copiam benignitatis Dei & tolerantia, ac
 lenitatis contempseris. Quod si, ut Iacobi-
 ta loqueris, Iudaicūq; populi electionem
 urgeas; reducito in memoriam priscorum
 Prophetarum conciones, ipsisque patefa-
 cta oracula; quibus diuini Numinis natu-
 ram, populiq; Israëliti ventura suppli-
 cia ob oculos posuerūt. Nū dicet figmen-
 tum

tum fictori, vt Ieremiæ paradigmate vtar, cur me ita fecisti? An non licet ei, ex sua argilla facere quod libet? An nõ potestatem habet figulus, vt ex eadem luti massa faciat aliud vas ad honorem, ad vsumque rerum odoriferarum, & delicatarum; aliud autẽ ad ignominiam, & ad rerum sordidarum, fœtidarum, atque immũdarum vsum? Sane, qui hoc negat, & figuli potestatem negat; & Dei potestatem mancam esse falsò credit, in gubernandis & prouidendis mortalium negotijs.

21.

Sap. 15. 9.

R. Absit hæc à piis impia persuasio. Verum enim uerò, magna me afficit leticia, dum mihi reducis in memoriam sanctissimam illam Ieremiæ concionem: cuius verba memoriæ mandare volui; nec te (credo) pigebit, Paule, si ea elucidandæ tuæ doctrine gratia recitauero.

P. Imò, vt hoc facias, rogo.

R. Age (inquit Iehoua) Ieremiam alloquens; descende in domum figuli, & ego illic mea dicta tibi enunciaro. Igitur, ego digressus (inquit) in domum figuli, cum offendi opus facientem in rotis. Cumq; in figuli manu corruptum esset vas, quod ex creta faciebat; iterauit, & ex eo vas fecit aliud; vt ei visum est. Tum mecum Iehoua sic verba fecit: scilicet ego non possum vobis facere, vt figulus iste; domus Israëlita (inquit Iehoua?) Qui quidem quod est in figuli manu creta, estis in mea manu, domus Israëlita. Verbi gratia: Mina-

Ier. 18. 6.

bor ali-

bor alicui genti aut regno euersionem, excidium, interitum: Si ea gens, cui minatus fuero, sese à suis sceleribus retraxerit, ego quoque malo temperabo, quod eam afficere cogitaueram. Rursum promittam alicui genti aut regno constructionem, ac stabilitatem: si me offenderit, meis dictis non obtemperando, ego quoque bono temperabo, quod in eum cõferre statueram. Quapropter age, refer Iudeis & Hierosolymitanis hæc verba: Sic dicit Iehoua. Ego malum in vos molior, & quiddam cogito; retrahite vos à sua quisque vitiosa consuetudine, vestrasq; consuetudines & mores corrigite. Minimè verò (inquiunt) quin cogitationes nostras sequemur; & sui quisque animi prauæ obsequemur improbitati.

P. Egregium scilicet responsum ab Israelitis datū ad propugnandam & confirmandam Diuinam electionem; de qua tanto-perè glorientur! Hæccine decent filios Dei ad salutem electos?

R. Quid si adhuc conquerantur de æterni Numinis æconomia? Nam si Deus nouit Israelitas, cœlestis sideris fore desertores, cur eos elegit? cùm verò fœdis fragos vidit, cur non statim reiecit, puniuit, contriuit, atque in nihilum redegit? Denique cur non statim Gentes in populum suum asciiuit?

22. P. Quid hoc est dictu? Si Deus volens suam iram ostèdere, & seueritatem, suamque potentiam declarare; tulit magna patientia ad tempus vasa iræ, pernicipi, reiectionisque

Etioniq̄ue aptata (qualēs reuera sunt increduli & refractarij Iudæi) vt in eos deinde grauius animaduerteret, atque ita potentiam, seueritatemq̄ue suam celebrem, illustrēq̄ue redderet: est ne propterea accusandus? Quid etiā si, vt ampli⁹ declararet sui splendoris amplitudinē in vasis misericordix, Gētes p̄parauit ad gloriā? An propterea humanis meritis hoc ascribi debet?

R. Qui de suis meritis cogitat, planē insanit. Sed vide q̄d rursus Israelitæ obicit: Si Deus (inquiūt) Iudæos perfidos, immorigeros, & refractarios punit, suo sanē vtatur iure: non tamen propter hos sceleratos, abdicandus esset populus Israeliticus sua praestantia & dignitate, quæ nunc trāsfertur ad incircūcisos, diuinisq̄ fœderis expertes: & vt Iudæi existimant, reiectādos. Vt summam dicam: nequaquā Iudæi Deū accusant iniustitia, quia fontes Israelitas punit: sed eum inconstātia insimulant, ex eo quod per Euāgelij prædicationem nouū populū sibi aggreget ac Gētiles ad se vocet: quos aliās spreuisse, adeoq̄, odisse quōdam videbatur.

P. Nihil mirum, si hoc facit. Sic enim creator omnium mortalium Deus ab æterno decreuerat. Nam quos in Diuina sua mente elegit, postea diuinitus vocauit; nō solum ex Iudæis, verū etiam ex Gentibus.

R. Atqui hoc videtur Israelitis nouū & insolens: plenoq̄ gutture clamitāt, doctrinam hanc esse aduentitiā & cōmentitiā, à Diuinisq̄ vaticinijs profus ignoratā.

P. O can-

25. P. O candidos Prophetarum interpretes!
Ose. 2. 23. An non meminerunt, quid Iehoua promi-
1. Pet. 2. 10. ferit per Oseam? Vocabo (inquit) populū,
 26. qui meus non est, populum meum: & eam
 gentem, quæ dilecta non est, dilectam. Et
 erit in loco vbi dictum fuerat eis, non po-
 pulus meus vos; illic vocabuntur filij vi-
 uentis Dei.

R. *Video illustrissimum testimonium de Gentium vo-
 catione.*

27. P. Audi etiam quid ex aduerso Esaias cla-
 met contra Israëlitas reijciendos. Etiam si,
Esa. 10. 22. inquit, fuerit numerus filiorum Israël, vt
 28. arena maris; reliquæ tantū seruabūtur.
 Nam rem seuerè atque semel, idque cum
 iustitia; rem, inquam, seueram faciet Do-
 minus in terra.

R. *Ergo dictum factum, & iure: tam paucos eorum
 seruatum iri prædicit Vates. Res igitur, vt video irre-
 uocabilis, quia iuste decreta.*

29. P. Audi etiam, quid prima concione dixe-
Esa. 1. 9. rit Esaias, de Iudæorum reiectione: Nisi
 Dominus (inquit) exercituum nonnullum
 de nobis semen reliquū fecisset, nos qui-
 dem Sodomæ, Gomorræque similes fuif-
 semus: periissemus omnes prorsus ob no-
 stram perfidiam atque peruicaciam. Nam,
 vt scias, æterni Numinis insigne beneficiū
 est, quod ego, pauciq; alij, Dei Euangeli-
 o credi.

credimus. Nostra enim flagitia æternam
perniciem merebantur.

R. Hoc ego pro comperto habeo. Nec minus arbitror
Diuinæ clementiæ manifestationē effulgere in vestra
vocatione, quàm in nostrâ. Sed obsecro, quid dicemus
ad hoc, quod tam multi Gentiles Messiam ex Iudæis
ortum, Iudæisq; promissum amplexantur; Iudæorum
autem tam pauci credunt? cùm ex Diuina gratia v-
triusq; contingat electio, & vocatio? vnde tam magnū
discrimen, vt ex his tam raris; ex illis verò tam innu-
meri CHRISTVM recipiant?

P. Ego sic sentio: Gentes quæ non sectaban- 30.
tur iustitiam operum, aut humanorū me-
ritorum, apprehēdisse iustitiam; iustitiam, 31.
inquam, quæ à fide manat. Contrà verò
Israëlitas, qui sectabātur ex lege iustitiam,
ad legis iustitiam non peruenisse.

R. Quid causa est? 32.

P. Vt ego quidem arbitror, quia Israëliti- 33.
non ex fide quærunt iusti fieri, sed ex ope-
ribus legis; proram & puppim, quod dici-
tur, suæ fiduciæ in suis factis collantes. Id-
eoque offendunt lapidem offendiculi,
quod etiam Esaias Propheta futurum præ-
dixit; cùm ex ore Dei Iacobidas alloqui- 33.
tur, his verbis: Ecce positurus sum in Sio- Esa. 8. 14.
ne lapidem impactorium, & petram illi- & 28. 16.
sorianam: & quisquis crediderit in eum, non 1. Pet. 2. 6.
pude fiet neque fallatur. Psa. 115. 28.

R. Euentus sanè rei comprobatur Propheticum Vaticinium. CHRISTVS enim lapis est offendiculi incredulis & immorigeris. At ijs quidem qui ei per fidem adhaerescunt, est stabile summae quietis, pacis, felicitatis denique fundamentum. Sed ut verum tibi eloquar, Paule, pessimè audis apud tuos populares ob hanc doctrinam. Arbitrantur enim te ex animi odio loqui; aut gloriam tuam ex eorum incredulitate in caetibus Gentium querere.

Caput 10. P. Frater amantissime, te precor, ut istorum

1. verbis fidem minimè præbeas. Nam certò tibi affirmo, animi mei studium propensum esse erga eos. Et sanè ad DEVM precatione effusa salutem procuro Israëlitarum; eamque summoperè opto, de qua ea Deum urgere non cesso; commiserationis potius tactus, quàm infestationis affectu. Nam
2. de eis hoc testari soleo; eos in CHRISTO, in gratia, in Euangelio vexando, Dei studio, id facere; sed inscitè, neque ex notitia.

R. Id ipsum ego semper iudicavi. Sed audi: sibi quidam videntur, quodam Diuini honoris studio ferri, & ab eo se ad oppugnandam fidei iustitiam impelli. Verùm si quis in eorum animi penetralia irreperet; fortassis videret eos, non ad Deum omnia sua consilia & conatus referre. Intere à loci nolim aliquem damnare. Hoc tamen dicere audeo, eos carere omni excusationis prætextu apud DEVM; licet per ignorantiam peccent.

P. Ostendam tibi mali fontem. Isti igno-^{3.}
 rantes iustitiam, quam DEVS à nobis re-
 quirat, & propriam ex legis actionibus,
 absque vlla fide studentes constituere, at-
 que stabilire; Dei iustitiæ se nolunt subij-
 cere. Diuinæ autem legis obedientia, vt
 non te lateat, sine fidei fundamento, larua
 iustitiæ est potius, quàm DEO grata iusti-
 tia. Porrò obiectum quod fides intuetur,
 coeternalis, & coessentialis Dei sermo est,
 factus caro, verus Messias, sequester hu-
 mani generis: Finis autem legis & extre-^{4.}
 mum, est idem ipse CHRISTVS, ad iu-
 stum & in fontem faciendum quicumque *Gal. 3. 24.*
 ei fidem habet. Vides ergo quantum sit
 discriminis inter iustitiam legis, & iusti-
 tiam fidei? Quam differentiam mei po-^{5.}
 pulares permilcent & confundunt. Mo-
 ses enim agens de iustitia, quæ ex lege est, *Leu. 18. 5.*
 his verbis eam describit: quòd qui præ- *Exo. 20. 11.*
 stiterit ea quæ præcipit lex, viuet per il- *Gal. 3. 12.*
 la; aliàs execrabiles pronunciat eos, qui *De. 30. 12.*
 non permanserint in omnibus, quæ scri-
 pra sunt in legis volumine. At cum i-
 dem Moses disserit de iustitia ex fide
 promanante, ad hunc modum loqui-^{6.}
 tur. Ne dixeris in corde tuo; quis a-
 scendet in cælum? hoc enim perinde est,
 ac si quis vellet filium DEI CHRISTVM è
 I 2 cælo

7. cælo deducere; neque dixeris cum animo tuo: quis descendet in abyssum? hoc enim est eundem CHRISTVM à mortuis excitare, aut reducere.

R. *Quid igitur est quod Moses concludit?*

8. P. Propè (inquit) est verbum in ore tuo, & corde tuo; hoc est: verbum illud fidei, quod nos CHRISTI Apostoli prædicamus.

De. 32. 41.

R. Nunc planè video, & priscis patribus veteris fœderis eundem propositum fuisse scopum, ad quem fides credentium semper collimaret; nempe æternum Dei Sermonem, verum Deum & hominem, Saluatorem Messiam, vera iustitia atque innocentia fundamentum. Cui qui ex animo adharebit, dubio procul saluus erit. Nihil ergo Israelitis opus est; multoq; minus nobis peregrè iter facere, mare transire, cælum conscendere, & maiora viribus conari; vt innocens qui euadat. Satis enim est, fidem habere Euāgelios Christum Patris Verbum amplexari; vnumque cum eo per spiritum renascentia fieri.

9. P. Rem tenes. Etenim si confessus fueris ore tuo Dominum IESVM, & credideris in corde tuo, quòd DEVS eum excitauit à mortuis; seruaberis. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Neque hæc doctrina noua est, aut à nobis, qui in CHRISTVM credimus, excogitata; sed ab ipsis sanctis viribus identidem

tidem repetita & decantata. Propheta enim Esaias, vt alios prætermittam; ita loquitur: Quisquis in eum crediderit, non pudifiet, minimeque falletur. *Esa. 18. 26.*

R. *Vera tu quidem. Sed Iudæi vniuersalem hanc distributionem ad Israelitas tantum restringunt: suntque in ea sententia, vt credant, Gentes exclusas ab hac promissione.*

P. Tota profectò errant via. Nulla enim est inter Græcum & Iudæum differentia hac in parte: pariter à DEO creati sunt omnes, & eius capaces facti, modò adsit fides: promerita quidem, neque in his neque in illis extant: eorum salus non nisi in mera DEI bonitate sita est. Et quia idem est omnium Dominus, diues, & libenter benefaciens omnibus credentibus, eumque ex animo inuocantibus, & ab eo vno omne auxilium salutemque petentibus; idè iuxta Prophetarum vaticinia: Quicumque nomen Domini inuocauerit, saluus erit. *Ioel. 32.*

R. *Memini me legere hanc sententiam in Ioelis Vatis concionibus. Sed est quoddam dubium, quod magno perè angit meum animum. Si enim verum est, quod dicis, DEVM esse omnium mortalium creatorem, hominesque condere beatitatis capaces: quò fit, vt maior mundi pars versetur in veritatis ignoracione? bona etiam pars eorum qui veritatem audiunt, veritati non credant, neque morem gerant? Nam, vt pri-*

14. *mum de Ethnicis & Gentilibus agamus, quomodo illi possunt inuocare eum, in quē nō crediderūt? Quomodo autem credēt ei, quem nō audierūt? quomodo autē audient absq; predicāte? quomodo autē predicabitur nisi à Deo, solo salutis autore, missi fuerint legati?*

P. Acutè sanè ratiocinaris. Nam in eadem sententiam dixit Esaias vates: quàm speciosi & elegantes sunt pedes euangelizantium pacem, & annunciantium bona!

Esai. 52. 7.
Ma. 1. 15.

- R. Vides etiam non omnes Iudeos obtemperasse Euangelio. Nam idem Esaias de eorum incredulitate conqueritur his verbis: Domine, quis credidit sermōni nostro? Hinc ego concludo, damnationis causam non in nobis, sed penes Deum esse; qui hominibus quibusdā denegat gradus, quibus peruenire possint ad veram eius inuocationem, ac perinde salutem.

Io. 12. 38.
Esai. 53. 1.

17. P. Imò hinc colligas oportet, fidem veram & viuam ex auditu esse, auditum autem verum & internum effici per verbum Dei, & per Spiritum sanctum mouentē humanum cor, suaque virtute purificantem & sanctificantem animos hominum.

- R. Hac de re animus meus in dubio non est. Illud interrogo: An ille Gentes ad quas non peruenit Euangelij predicatio, prorsus sint à Deo reiectæ, an aliquid excusationis asferre possint, ob non auditam Dei vocem. Illud, inquam, scire cupio: An aliquid audierint, quod eos ad cognitionem, & inuocationem æterni Nominis incitare aut excitare queat?

P. Enim-

P. Enimvero tale quid audiuerunt. Nam
 ut testatur Vates regius, agens de Diuina
 scholarum creatarum, in qua Deus o-
 stendit suam diuinitatem atq; potentiam
 omnibus Adami posteris: in omnes terras,
 inquit, peruenit eorum sonus; eorumque
 verba ad vltimum orbem. Itaque quod de
 DEO cognosci potest, primum quidem
 manifestum est in ipsis, hoc est, in eorum
 animis: DEVS enim intima quadam lege
 eis manifestum fecit. Deinde ea quæ eius
 sunt in aspectabilia, cuiusmodi est eius sem-
 piterna potentia atque Diuinitas, ea ex
 mundi opificio, dum considerantur per o-
 pera perspiciuntur. Atque idcirco se red-
 dunt inexcusabiles. Quoniam cognito
 DEO, non ei dignam DEO gloriam, gra-
 tiamque tribuerunt: sed vanis cogitatio-
 nibus vsi sunt; caligauitque eorum insi-
 piens animus. Cumque se profitentur es-
 se sapientes, stultiores fiunt. Hinc est,
 quod mutant gloriam incorruptibilis Dei
 efformatam in imaginem mortalis ho-
 minis, & volucrum, & quadrupedum, &
 reptiliū. Quamobrem in impietatis huius
 pœnam, tradit eos Deus cupiditatibus
 cordium suorum ad impuritatem: ut scædent
 corpora sua inter sese; utpote qui veritatem
 Dei mutarint in mendacium, & coluerint

*Psal. 19. 5.
 Sap. 1. 19.*

ac seruiert rebus creatis, præterito at-
que post habito creatore; qui est laude di-
gnus in sæcula, Amen. Hinc malum, hinc
damnatio, hinc eorum, quos dicebas, æ-
ternum exitium.

R. Satis superq̄ meæ dubitationi, his tuis verbis satis-
factum est. Nunc scire cupio, an doctrina hæc, quam
proponis de Iudæorum reiectione ac Gentium voca-
tione, nota fuerit priscis Vatribus. An Israëlita (in-
quam) cognouerint vnquã, tale esse æterni Numinis
decretum; vt si ipsi non crederent, seq̄ immorigeros
præberent, Gentes fore adsciscendas in populum Dei.

19. P. Imò notissima & peruulgata in populo
Israëlitico ab ipso exordio fuit hæc doctri-
na. Nã Moses, primus ille dux Iudaici po-
puli, Dei nomine his verbis cum illis agit.
De. 32. 21. Ego ad æmulationem (inquit) prouocabo
vos per Gentem, quæ non est Gens; per
Gentem, inquam, intelligentiæ expertem
20. ad iram vos prouocabo. Esaias etiã Vates,
maiore vtitur audacia aduersus Iudæos in-
credulos & immorigeros; cum in persona
Dei vocationem Gentium asserit hac ora-
tione. Repertus sum ab ijs qui de me non
Esa. 65. interrogabant.

R. Manifestissima sanè pronunciata de Gentium vo-
catione sunt ista.

21. P. De Iudæorum verò reiectione vide quid
alibi dicat idem ipse Vates in Dei persona:
Tota

Tota die (inquit) expandi manus meas ad populum rebellem & contradicentem. Hic hinc quærendæ sunt Iudæorum reiectionis, occæcationis, & exitij causæ; non in Deo.

R. Enimverò miror Israëlitas tam esse cacos, ut oracula ista tam aperta non videant. Sed, obsecro, reiectio Iudaici populi est ne vniuersalis? Reiecitne populum suum DEVS, ita ut Iudæorum nullus seruetur? Caput II.

P. Minimè verò. Etenim ego Israëlita sum de semine Abrahæ, de tribu Benjaminis; & tamen diuini Numinis fauor separauit me ab utero matris meæ: non solum ut particeps essem Diuinæ gratiæ æternæque felicitatis; verùm etiam ut filij DEI beneficium publicarem, atq; euangelizarem inter Gentes. Itaque non reiecit DEVS populum quem antea agnouit suum, & comprobauit; hoc est, verè in ipsum credentes, morigeros, dictoque audientes. Hos enim cum ab æterno elegerit DEVS; reiectioni minimè sunt obnoxij.

R. Atqui huiuscemodi electorum perexiguus est numerus.

P. Imò maior, quàm vos Gentes arbitramini. An nescitis quid sit de Elia memoriæ proditum? Deum aduersus Israëlitas precabatur, ratus ex tanto Iudæorum numero, se solum permanisse, ob idq; dicebat:

3. Reg. 19. Domine, degeneres Iudæi tuos Vates occiderunt, aras tuas diruerunt; Ego vnus relictus sum, & adhuc ad necem me querunt. Sed quid Dei loquitur mihi feci meministi, credo. Reliqua mihi feci septem hominum millia (inquit Iehoua) qui Baali genua non submiserunt. Arbitraris ex Iudæorum gente nullum alium esse vocatum, quàm me? at ego hoc tibi cõfirmo, in Iudæis magnam esse multitudinem, qui sunt de numero electorum. Quemadmodum ergo Eliæ tempore non omnes fuerunt repudiati; sic & hoc tempore reliquæ supersunt; & quamuis videantur pauci; suos tamen cultores Deus habet, veluti inter alios latentes. Qui cùm vera sint Christi membra, non ex meritis operum felicitatem expectant, sed ex electione gratuita, per meram Dei bonitatem & misericordiam.
6. R. *Et iure mea quidem sententia. Nam si gratis; non ob opera: alioqui gratia, non esset gratia. Sin ob opera; tam gratia non est: alioquin opus non esset opus. Hoc firmissimum argumentum nos Gentiles arripimus, vt stabiliamus nostram gratuitam vocationem. Sed, precor, quid Iudæis respondebimus, qui vrgent totius populi Israelitici electionem tam præclaris sanctorum Vatum elogijs ornatam?*
7. P. Hoc ego respondere soleo, quòd vniuersus

fus Jacobo natorum populus, id non est assecutus, quod requirebat: At electi, id est, credentes, morigeri, diuinis dictis parentes, id sunt assecuti; reliqui verò occalluerunt, & excæcati sunt, in suæ incredulitatis pœnam.

R. Dicebas etiam nuper, incredulos istos salutem non adipisci, eò quòd eam sectarentur, contrà ac fieri debebat; videlicet, non à Dei gratia, sed à meritis operum: Idcirco meritò eos relinqui in sua ignorantia & cecitate.

P. Nec solùm relinquuntur, sed puniuntur 8.

etiam, quemadmodùm meretur eorum infidentia, improbitas, perfidia, atque malignitas.

Esa. 29. 10.

Et 8. 9.

Ob hæc, inquam, Deus iustus iudex (vti à Vatribus prædictum erat) dedit eis

Ma. 13. 14.

spiritum soporis, oculos, vt non videant,

Io. 12. 40.

& aures, vt non audiant, ad hodiernum

Act. 28. 26.

vsque diem. Hoc etiam pacto in illis ad-

9.

impletur id, quo Dauid Regius Propheta olim dixit: Fiat, inquit, mensa eorum la-

Psa. 69 12.

quei, tendiculæ, & offendiculi loco, & in-

10.

talionem. Neque his contentus, subiungit. Obtenebrentur oculi ipsorum, vt non

cernant; & terga ipsorum semper incurua.

R. Quid sibi vult hoc semper? perpetuo ne irascetur Deus huic populo? eo ne pacto impegerunt, vt prorsus concidere eos destinârit?

P. Minimè Gentium; sed per eorum ruinam

salus

salus obtigit Gētibus, vt hac ratione Deus prouocaret Iudæos ad Gentilium æmulationem.

R. Tu ergo vis, Dominum subordinasse istam Gentis Iudæorum reiectionem, vt occasionem vocationi Gentium præberet.

P. Maximè Et hanc rursus vocationē Gentium conuertet ipse Deus, bonarum rerū architectus, in occasionem restitutionis Iudæorum; vt videlicet accensi Gentium æmulatione, tandem & ipsi Euangelium amplectantur. Interea punit mortalium peccata tanquam iustus Iudex.

R. O admiratione laudēq; perpetua dignam sanctissimi Numinis prouidentiam! Sed hoc tamen vereor, ne quemadmodum lapsus Iudæorum nobis Gentibus est salutaris; sic etiam postea eorum salus nobis futura sit perniciosa. Nam si fortassis Iudæi steterissent, Gentēs non fuissent salutem consecutæ.

12. P. Hac de re non sis sollicitus. Nam si Iudæorum ruina est opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia Gentium; quanto magis eorū plenitudo & incolumitas? Etenim si lapsus Israëlitarum vobis Gentibus nūc est salutaris; multò magis illorum incolumitas vobis cedit ad salutem. Nam illis credentibus ac proinde minimè reiectis, eorum exemplo vos etiam fidem præbissetis Euangelio. Sed harum vicissitudinum

dinum adorandam dispositionem diuino Numini relinquamus.

R. Rectè mones. Ergo nostra solummodo interest, altè reponere, quo pacto Deus, veluti sumpta occasione ex eorum lapsu, exprompserit Gentilibus amplissimas sua gratia copias: & eorum paucitas qui CHRISTVM accipiunt, veluti ditiores & ampliores thesauros Dei nobis ostendit; ac proinde ditiores facit.

P. Faxit Deus, vt vestra gratitudo respondeat tot tantisque beneficijs. Cæterùm quod ad me attinet, vobis hoc ingenuè dico Gentibus, quod quamuis ego vester Apostolus sim, meam tamen functionem illustrare, atque cohonestare conor, erga vrosque; in vobis quidem vt CHRISTVS sit efficacissimus, satago: vestrumque profectum apud Iudæos extollo; vt experiar si quomodo ad emulationem prouocè con sanguineos meos, & seruem aliquos ex ipsi: sepiùs interim cum animo meo repetens, quanta sit futura lætitia inter mortales de eorum salute; æternoque Numini indicibilis gloria. Nam si abiectio eorum est reconciliatio mundi; quæ erit Israëlitum assumptio, nisi vita ex mortuis?

De Dei clementia erga Iudaicum populum nihil sanè ambigo. Sed an illi velint respondere diuina voci, oculosque aperire luci eos radiantis, nonnihil dubito; præfer-

*præfertim cum videam nunc eorum duritiem, animamq; refractarium & veritati tantoperè reluctan-
tem.*

2. Ti. 2. 19.

16.

Psal. 1. 6.

P. Nostrum, mi frater, non est iudicare de alicuius salute aut exitio. Nouit Dominus qui sunt sui, etiam in Iudaico populo; cuius primitiæ cum sanctæ sint, sancta etiam est & massa. Et si radix sancta est, rami etiam sanctitatis erunt participes. Quod clariùs sic accipe. Iudæorum quidem gens in genere ipso, & eius radice, id est, Abrahamo considerata, sancta est; etiam si pleriq; eius rami sint excisi. Itaque in iudicandis Israëlitis, non hæredum est in eorù indignitate, vt semel eos omnes abdicatos esse censeamus; sed considerata est fœderis radix; & retrò potiùs ad eorù maiores fideles progredi debemus; vt in illorum posteris benedictionem fœderis residere cogitemus; quæ dubio procul suo tempore manifestabitur.

R. Modestissimè loqueris, Paule, vel de tuis insensissimis aduersarijs; benèq; de illis speras. Atque vtinam nos tuum hoc exemplum imitemur. Sunt enim plerique ex nobis, qui quoniam misericordiam ipsi consecuti sunt à Deo, Iudæis tanquam gratiæ diuinæ contemptoribus insultant, eos despiciunt, pro reiectaneis & perditis ducunt; modisq; omnibus illis exitium moliantur.

P. Tu interea, mi frater, caueto; ne præpō-
 ſteram hanc agendi rationem illorum ho-
 minum aliquo pacto imiteris. Nam mihi
 crede, huiusmodi insolentia non sic e-
 uadet. Quod si nōnulli rami defracti sunt, 17.
 tu verò cum eſſes oleaſter, inſitus es cum
 iſtis, & particeps radicis ac pinguedinis
 oleæ factus es; ne gloriare aduerſus ramos
 amputatos. Quod ſi gloriaris, perpendito, 18.
 quod non tu radicem portas, ſed radix po-
 tius te.

R. At qui illi rami, quos tu naturales vocas, auulſi la- 19.
 pſiſq; ſunt, vt ego inſererer: an non mihi inſitiuo licet,
 quamuis aliquando oleaſter fuerim, gloriari; meque
 naturalibus oliuæ ramis, qui eruti lapſiſq; ſunt præ-
 ponere?

P. Neque hoc, quod dicis, totum eſt, neque
 nihil. Rectè quidem tu gloriari debes; ſed
 in Deo, de tua inſitione; cæterum non in
 aliorum contemptum. Etenim iſti per in- 20.
 fidelitatem detracti ſunt, tu verò per fi-
 dem ſtas: ne effertor igitur animo; ſed ti-
 me potiùs. Nam ſi Deus naturalibus ra- 21.
 mis non pepercit, vide, ne tibi quoq; non
 parcat. Vt in pauca hæc omnia conferam:
 tu, id eſt, Gentes omnes (nam quod vni di-
 co, omnibus dico) tu, inquam, contem-
 plare benignitatem ac ſeueritatem DEI;
 in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatē;
 in te

- in te verò benignitatem: ea tamen conditione, vt tu perman eas in fide acceptæ à Deo benignitatis; alioquin & tu excidèris; quemadmodum illi, qui per incredulitatem excisi sunt. Sed & Israëlita, si non permanserint in infidelitate, iterum inferentur. Potens est enim Deus eos rursus pro sua consueta clementia in resipiscentes, illos inferere. Etenim si tu ex naturali exectus es oleastro, & præter naturam insitus es in veram oleam: quantò magis i qui naturales sunt inferentur propriæ oleæ?

R. Hoc igitur pacto multi ad tempus sunt excisi, id est, extra radicem viuere videntur; qui suo tempore inferentur. Multi quoque aliquatenus, & in speciem nunc insiti sunt, qui tamen sua culpa postea exciduntur; & penitus abijciuntur.

25. P. Ita est. Interea loci velim vos mei fratres (Gentes alloquor) mysterium hoc minime ignorare, vt ne sitis apud vos metipfos arrogantes; obdurationem istam, quæ accidit ex parte Israël, euenisse tantisper dum plenitudo Gentium introierit. Et ita totus Israël seruabitur; quemadmodum literis proditum est; & Esaia testimonio confirmatum; qui huiuscemodi oratione cœleste hoc arcanum nobis manifestauit: Veniet (inquit) ex Sion ille liberator, & auertet

uertet impietates à Iacob. Alibi etiam ad 27.
 hunc modum consolatur Israëlitas, ex ore
 Iehouæ dicens: Et hoc erit illis à me fœ- *Esa. 9. 20.*
 dus, cum abstulero peccata ipsorum. Ut
 paucis absoluam; non sine certa spe abie- 28.
 cta est Iacobeorum gens. Itaque quod ad
 Euangelium attinet, sunt illi quidem ini-
 mici, verùm id propter vos. Quod autem
 attinet ad electionem, diliguntur propter
 maiores & patres. Nam dona & vocatio
 Dei eiusmodi sunt, ut eorum ipsum cle- 29.
 mentissimum Deum pœnitere non possit.

*a. Ergo quia fœdus de vita aeterna cum Hebræa gente
 semel sancitum est, non potest esse irritum.*

p. Non sanè. Illud etiam considerare debes;
 quòd quamuis infideles & refractarij me-
 ritò puniantur; tamen non propriè eius
 gentis odio accidit ista Iudæorum perui-
 cacia. Sed ut veluti locus introducendis in
 Ecclesiam Gentibus pateret; & ut Iudæi
 postea misericordiæ Gentibus factæ æmu-
 latione accensi, fierent & ipsi eiusdem be-
 neficij participes; ac ita constaret, & Gen-
 tes & Iudæos diuinis promissis credentes,
 non ex meritis operum, sed sola Dei gratia
 atque misericordia erga vtrosque, eligi,
 vocari & seruari. Nam quemadmodum &
 vos quondam non paruistis Deo, nunc au- 30.
 tem estis misericordiam cōsecuti per isto-

31. rum contumaciam: sic & isti nunc non parent: vt per misericordiã in vos à Deo colatam, ipsi etiam misericordiam consequantur. Hoc enim omnibus modis adorando consilio vtrumque populum, hoc est, omnes Adami filios, fuit Deus in inobedientiam concludi; vt patefactis suæ clementiæ thesauris omnium misereretur.

R. Summa sanè admiratione & veneratione dignum est hoc diuini Numinis consilium & decretum. Quod quidem exuperat sapientiam atque intelligentiam mortalium. Hac enim ratione ostenditur, diuina gratias, quæ non ita esset manifesta, si vel omnes simul initio in Ecclesiam introduxisset Deus, vel Iudeorum Gen: em absq; ista velut interruptione seruasset. Sed quibus rationibus obsecro probari poterit, hoc esse æternum Dei consilium ac decretum?

- P. O mi frater; arcana hæc diuini Numinis, ex ipsis euentis nobis fiunt manifesta: neque curiosa indagazione sunt peruestiganda; sed animi potius submissione adoranda. Ego enim quotiescunque hæc de rebus cogito (cogito autem sæpius) veluti extra me raptus, ad hunc modum exclamare cogor: O profundas diuitias, tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! Quàm inscrutabilia sunt eius iudicia? Quàm abstrusa eius facta? Ecquis DOMINI mentem

tem nouit? Ecquis vnquam fuit eius con- Sap. 9. 13.
 filiaris? Quis eum beneficio prouoca- Exo. 40. 13.
 uit, vt ei par gratia rependatur? Sanè ab eo 35.
 sunt omnia; & item per eum & ad eum, 1. Co. 2. 16.
 tanquam ad omnium extremum, referun-
 tur. Ei ergo soli fit gloria in sempiternum. 36.
 Amen.

R. *Hic, vt arbitror, finem imponis tractatui de fide
 qua vera iustitia assequenda rationem docet, de que
 Diuina electione credentes reddit certiores. Nunc de
 componendis moribus renatorum precepta abs te as-
 signari intelligis; sed quo ordine id facias, per lubenter
 audiam.*

P. *Cùm duplex sit hominis status conside-
 randus, priuatim videlicet, cùm agit apud
 se, vel cum alijs: id que vel in Republ. vel in
 cætu fidelium; hinc emergit duplex, aut tri-
 plex præceptionum genus. Idcirco primùm adhortor pietatis studio-
 sos, ad diligentissimam sui explorationem;
 vt tantò meliùs incumbant virtutum ex-
 ercitijs, quibus Christiana perseuerantia
 indiget. Quia verò non satis est hominem
 piis virtutibus, honestisque moribus es-
 se ornatum, nisi apud alios, cùm necessitas
 exigit, vitæ exemplo pietatem exprimat:
 propterea secundo loco cõmonefacio ve-
 strates, ne Christianæ libertatis prætextu
 cõtemnât suorũ magistratuum autoritatẽ.*

Porro quia audiueram, inter vos fuisse cō-
tētionēs de rebus adiaphoris, siue medijs,
legisque Mosaicæ ceremonijs; regulas
quasdam assigno, quibus vtrāq; pars, Gen-
tilium scilicet & Iudæorum in bona con-
sciētia versetur coram Deo; & paci frater-
næ atq; tranquillitati consulat. Ut in pau-
ca conferam, habetis in hac secunda meæ
Epistolæ parte præcepta Ethica, Politica,
& Ecclesiastica; si ita appellare libet.

R. Concinnus sanè ordo, nestroq; cœtui maximè ne-
cessarius. Nam plerique hoc tempore pietatem verba
putant; ob idq; garrulitate potius (quam illi facun-
diam & eloquentiam vocant) Euāgelij professionem
ostentant; quàm honestis moribus aut vitæ exemplo,
alios ab errore conantur abducere.

Caput 12. P. Huiuscemodi homines ego potissimùm
alloquor, cùm his verbis ad vos scribo: Igi-
tur, fratres, si ex electorum numero esse
vultis, si spiritum CHRISTI accepistis;
hortor vos per Dei misericordiam, ut vo-
cationem vestram certam faciatis bonis o-
peribus. Atque in primis, obsecro, ut Deo
litetis, non iā mutas pecudes, Iudaico mo-
re, sed vestramet corpora; vos (inquā) vos
ipso, vestrosq; pecuinos affectus immo-
late; veluti hostiam viuētem, sacram, Deo
acceptam: ut cultus vester rationalis & spi-
ritualis sit in conspectu diuini Numinis;
qui

qui mutorum animantium maceratione & *Esa. 1. 11.*
sacrificijs iam minimè delectatur. *Iere. 6. 20.*

R. Breue est hoc praeceptum, Paule, dictu, sed difficile *Am. 5. 22.*
intellectu; longè etiam difficilimum, ut ritè perficia-
tur.

P. Si allusiones istæ ad veteris legis sacrifi-
cia vobis videntur intellectu difficiles, cla-
rioribus verbis animi mei sensa vobis ex-
primam. Hoc est, quod cupio; ut neque *2.*
verbis neque moribus consentiatis, aut
configuremini sæculo isti, vel huic homi-
num generi; quos videtis impietati & im- *Ephes. 5. 10.*
probitati consecratos; sed immutamini
potiùs & transformamini, per mentis ve-
stræ renouationem. Mutare enim vestes,
cibos, locum, vitæ institutum, non admo-
dum est difficile: Renouationi autem mē-
tis perpetuò incumbere, uti operosum est,
ne dicam difficilimum, ita Deo longè gra-
tissimum est sacrificij genus. Taceo quòd
hæc aptissima est schola, in qua fideles pro-
bant, atque exploratum habent, quæ sit
voluntas Dei, quali bonitate ipse delecte-
tur, quid acceptum perfectumque sit in
eius oculis? Nam humana ratio cœlesti lu-
ce destituta, hisce de rebus ad iudican-
dum talpa cæcior est.

Profectò inter nos multæ & magna indies emer-
gunt altercationes de his rebus spiritualibus. Nam
K 3 sunt

sunt quidam, qui volunt esse omnia; qui per fasq; nefasq; excellere atq; eminere inter alios semper volūt, ea animi elatione atq; arrogantia laborantes, ut omnium aliorū velint esse inquisitores; omnibus prescribere velint, quid sit agendum, quidve omittendum: & quod est indignius, quid credendum: à quorum prescripto si vel latum unguem abcesseris; de bonis, fama, vita denique sis periclitaturus.

- P. Homines valde curiosos mihi narras; & in alienis negotijs nimium occupatos. Tātūne illis otij est à re sua domi, aliena ut curent? Atqui ego pro munere mihi dato à Deo vos cōmonefaciendi, dico; non vni, aut alteri; sed vestrū cuius; ne sibi plus tribuat, quàm decet, sed tantū sibi tribuat, ut sobrium eum esse appareat; inseruiat vnusquisque Ecclesiæ pro suo fidei modo, atque mensura, quam Deus partitus atque est ei largitus. Nam quemadmodū in vno corpore membra multa habemus, membra verò omnia eandem non habent actionem: ita multi vnum corpus sumus in CHRISTO, singulatim autem alij aliorum membra. Neque est quod aliquis esse velit totum corpus, omniaque agere atque regere inter vos suo arbitrato.

R. O vtinam leuissima ista atque ambitiosissima ingenia à nobis abessent. Sua enim inconstantia & leuitate

Eph. 4. 4.

4.

5.

uitate omnia permiscet, & confundunt: certamina excitant inter doctores, inquietas reddunt infirmorum conscientias; vt autem præ alijs videantur acutiores, exoticas assertiones obtrudunt, de rebus sibi ignotis, & alijs valde perniciosis.

P. Valeant leues illi cum sua leuitate; vos *1. Pet. 4.*
 verò, humani corporis exemplo, singuli muneribus vestris incumbite. Habetis in vestro cætu diuersa dona, pro gratia, quæ nobis credentibus dari solet. Cui *6.*
 igitur contingit propheticum donum, vt Diuinæ voluntatis sit interpres, siue libros sacros enucleando, siue ex diuini Numinis manifestatione, res futuras prædicendo; is suæ functioni strenuè incumbat, pro fidei portione atque analogia; neque solus velit esse sapiens, solus doctus, solus omniscius.

R. Deus bone, quàm necessarium est hoc præceptum nostræ Ecclesiæ; in qua tam perturbatus ordo iam grassatur, vt tacentibus omnibus, vnus loquatur, vnus concionetur, vnus dicat quicquid illi in buccam venerit; sedentes verò planè obmutescere cogantur. Quid multis opus est? Concionatores nostri veluti Rhetores ac declamatores, rostra conscendunt; quicquid in buccam ipsis venit effutiunt; in quosuis debacchantur, & quasi re bene gesta, domum reuertuntur; suæque stipendia vel colligunt, vel extorquent. *2.*

1. Cor. 14.

P. Atqui in alijs verè Apostolicis Ecclesijs non fit hoc modo. Sed Prophetæ duo aut tres loquuntur; & alij sedentes dijudicant. Quod si quid alij assidenti patefactum est, prior tacet. Hac enim ratione possetis omnes sigillatim prophetare, vt omnes discant, & omnes ad discendum excitentur. Intereà spiritus Prophetarum Prophetis & prophetia subiiciuntur; atque alij aliorum iudicijs se regi sinunt. Neque Deus qui hanc nobis agendi rationem reuelauit, est seditionis author; sed pacis. Obscuro ergo vos, vt omnia decenter & ordine faciatis in vestro cœtu. Si quis habet ministerium, versetur in ministrando; tum is qui docet, in docendo; tum qui exhortatur, in exhortatione: qui eleëmofynas pauperibus distribuit, is cum simplicitate versetur animo integro, fideli & recto. Qui præest, diligenter incumbat suo muneri; qui tactus commiseratione, benignè facit visitando ægrotos, prospiciendo egentibus, consolando afflictos, & reliquis misericordiæ operibus fungendo; non debet ea ægrè & inuitus exequi, sed hilari animo atque lubenti.

R. Faxit Deus, vt in omnibus Christianorum cœtibus omnes hæ functiones & stabiliantur & foueantur. Sed cum actiones erga alios recte esse nequeant, nisi à vera pie-

re pietatis fonte manent; vereor ne charitate refrigerante, munera etiam hæc, vel (vt rectius dicam) Spiritus sancti dona, in larvas pietatis conuertantur. Nam sanè inter nos multi suis potiùs commodis consulunt, quam fratrum.

P. Tantò magis studete vos pietatis cultores, vt vestra charitas fraterna que dilectio simulatione vacet: Cauete, inquam, ne ficta sit, aut personata; sed vt ex animo profluat, omni ope nitimini. Estote olores mali. Et cane peius & angue vitate, quæ alios vel lædere vel offendere possunt. Imò adhærete bono, aliorum vtilitatis studio, in fraternum mutuum que amorem faciles; & ne regnet ambitio, superbia, aliorumve contemptus: honore denique alij alijs præcant.

R. *Vtilissima sanè paræneses. Video enim multum conferre ad mutua benevolentia conseruationem, si alios, vt nobis præstantiores, modestè honore prouocemus.*

P. Sunt & alia interne pietatis officia, quorum exercitio, vt indies proficiamus in fide & charitate, seridè incumbendum est. Estote ergo impigri, parati, solliciti, diligentes ad rectè agendum; spiritu feruentes, tempori seruientes. Nam occasiones & tempestiuitates nosse in nostris actionibus, non minima est sapientiæ portio.

9.
Eph. 4. 2.
1. Pet. 2. 17.

11.
1. Cor. 6. 1.
Hebr. 13. 2.
Ma. 5. 44.
1. Pe. 4. 13.
Luc. 2. 1.

Eccl. 3. 1. R. Sic intelligo ex Salomonis concione; ubi de summo hominis bono differit.

12. P. Et quia perpetuò CHRISTI crux nobis est ferenda: Christianæ etiam tolerantiaæ præcepta retinenda sunt. Ergo in laboribus & ærumnis spe futurorum bonorum gaudete. Ut æquo animo perferatis perpeſſiones atq; illatas vobis iniurias; in aduersis estote patiētes. Quia verò æquanimis assiduis precibus acquiritur; oportet vos esse perseuerantes in precatione.

R. *O arduam viam & perdifficilem!*

Mar. 9. 23.

13.

P. Bono es animo. Omnia enim possibile sunt credenti. Consentaneum præterea pietati est, ut acceptorum à Deo bonorum fideles sitis dispensatores; omnium necessitatibus succurrētes; præsertim verò sanctorum & fidelium egestati communicantes. Nam quamuis Christiana charitas erga omnes se debeat ostendere; domesticis tamen fidei obstrictior est. Colite etiam hospitalitatem, & quantò quisq; est remotior à suis, tantò diligentius in vestro hospitio recipiatur; atq; benignius tractetur.

R. *Exemplum imitatione dignum habemus in sancto patriarcha Abrahamo, & in eius nepote Lotho. Sed non raro vsu venit, ut hospitum loco exploratores & sycophantas recipiamus. Idq; remoratur nonnullorum diligentiam in recipiendis hospitibus.*

P. Bona

P. Bona verba, mi frater; Decet enim nos, (nos, inquam) CHRISTI mansuetudinis professores, bene precari ijs, qui etiam infestant nos: precamini ergo bene ne imprecemini. Hoc enim exigit Christiana dilectio, ut non solum ofores nostros, nostraque; innocentiae calumniatores diligamus; verum etiam eò progreditur, ut omnia eorum bona, tum mala, perinde atque nostra sentiamus. Quamuis verò isti, quos tu sycophantas nominabas, vobis aduersentur; 14. gaudere tamen debetis ipsis gaudentibus; ac simul flere cum ipsis flentibus.

R. *Dura profectò lectio. Ecquis est, qui ferre potest quorundam insolentiam, quia ob nescio quam literarum cognitionem, vel sanctimoniam simulationem reliquos prae se aspernantur?*

P. Hinc illae lachrymae; ubi omnes excellere cupiunt, similtates esse oportet. Idcirco ego vos hortor, ut eodem animo inter vos sitis mutuo affecti; non elatè de vobismet ipsis sentientes, sed humilibus obsecundantes. Neque vobis placeatis, quasi sitis alijs prudentiores, & praeclearius de vobis quam par est, aut veritas ipsa fert, sentiatis. 16.

R. *Quid si praestitis omnibus hisce dilectionis Christianae officijs, adhuc sint qui nos insectentur, proscindant, in vincula coniiciant, Vulcano consecrent, excogitatis etiam tormentis excrucient, nihil denique intactum relinquunt, ut nos exitio dent?*

dent? existimásne huiuscemodi nefarios equo animo esse ferendos? An non nobis licet par pari referre? meru asq; vindicta poenas à nostris hostibus expetere?

- P. Hæc carnalis prudentiæ dictata redolent, mi frater, non Christianæ mansuetudinis.
- Pro. 3. 27. Cui si vos vultis incumbere, oportet, vt nõ
 1. Pe. 3. 9. solùm nemini malum malo vicissim repē-
 17. datis; verùm etiam, vt honesta, sancta &
 recta procuretis apud omnes homines, vel
 18. infensissimos vobis hostes: & si fieri po-
 test, quantum in vobis est, cum omnibus
 hominibus in pace viuatis. Quod si alto-
 rum ingenia tam fuerint agrestia, morosa,
 & intractabilia, vt vobis pacem meditan-
 tibus, ipsi bellum adornent; vos precor,
 Psa. 120. 7. fratres charissimi, ne vos ipsos vlciscami-
 ni; ne illatas vobis iniurias persequamini;
 19. ne vestra iræ laxeris habenas, sed iracun-
 diam potiùs cohibentes, Diuinæ iræ atque
 vltioni locum date; Dei iustitiæ vestram
 causam iudicandam & vdicadã permit-
 tite. Veniat vobis in mentem sanctissima
 illa diuini Numinis sententia, qua se & iu-
 dicem & vindicem nostrarum iniuriarum
 ostendit; cùm ait: Ad me vltio pertinet, e-
 go rependam, dicit Dominus. Cùm ergo
 vlcisci, Dei munus sit, non vestrum; inte-
 gra res eius tribunali relinquatur; suis cui-
 que mortalium meritis dignum præmium
 reddi.

reddituro. Itaque si esurit inimicus tuus, 20.
 da ei comedere: si sitit, da bibere: hac enim ratione, vt sapientissimi Regis verbis *Prou. 25.*
 vtar, carbones ignis coaceruabis in caput *De. 32. 35.*
 eius. His enim acceptis beneficijs, aut *Heb. 10. 30.*
 vtrorum hostium animus frangetur, & emollietur: aut testimonio propriæ conscientia vretur, atque æstuabit: quod sanè non minima pars est Diuinæ vltionis. Vt breuibus complectar verbis, mi frater, huius doctrinae summam, hanc meam commonefactionem retineto. Ne vincitor ab 21.
 eo quod malum est: sed vince potiùs tua bonitate alterius malignitatem & peruicaciam.

R. *cuperem, vt doctrina hac tam utilis & necessaria ad conciliandam animi quietem, apud omnes locum haberet. Sed, ô malum, plerique ex nostro catu incipiunt iam non solum vindictam petere contra suos persecutores: verum etiam, arreptis armis, audet resistere Magistratibus, & Iudicibus; qui Euangelij prädicationi sunt impedimento.*

P. *Qui perpeffiones fidelium putant esse impedimenta ad retardandum Euangelij cursum, magnoperè falluntur: nam martyrum sanguis irrigat Ecclesie hortum: vt magis ac magis augetur & floreat eius plantæ. Vos autem quibus pietas cordi est, 1. Pet. 2. 13.*
 retinete hoc meum præceptum: vt omnis *Sap. 6. 4.*
 homo

- homo siue Israëlita ille sit, siue è vobis quæ
piã, præcedētibus potestatib⁹ subijciatur.
Quorsū enim in superiore gradu sunt col-
locati, nisi vt inferiores sint eis subiecti?
- R. *Quid si successione gradu mali regnent principes?
Quid si populi electione, studio partium diuisi, crude-
les contingant, consules, senatores & pratores. Istis-
ne parendum censēs?*
- P. Quid ni? Hi enim qui alijs præ sunt, ne-
quaquã cōsiderantur, veluti priuati homi-
nes; sed eos potius reueremur, quia à Deo
constituti sunt. Nam, vt scias, nulla est po-
testas, quæ à Deo non sit. Quæq; extant po-
testates, vt magistratus, vt regnotum prin-
cipatus, vt ceteri potentatus, hæc à Deo sta-
tutæ sunt, ad nostram vtilitatem, quacunq;
gubernēt ratione. Nam, si Dei metu tracti
pietatem promouent, vides quātum com-
modi afferat bonum eorū exemplum. Et-
enim, vt dici solet, Regis ad exemplum to-
tus componitur orbis. Si secus agant, con-
sideranda est diuini Numinis vltio, qui re-
gnare facit hypocritas & simulatores ob
populi peccata. Hæc autem Diuina œco-
nomia suam etiam affert pijs vtilitatem.
- R. *Tu igitur, Paule, non es in ea sententia, vt existimes
nobis esse licitum, bellum gerere contra nostros prin-
cipes, & magistratus; quamuis Euangelij cursum,
nosq; è medio tollere conentur.*

P. Ita

P. Ita sentio, atque hæc adiicio: veluti con- 2.
 clusionis loco: quòd quisquis se opponit
 potestati, Dei ordinationi resistit: qui au-
 tem resistunt, ipsi sibi condemnationem
 auferent, meritasq; pœnas dabunt. Nam
 cùm huius ordinis author sit Deus; sciant
 qui rebelles sunt magistratibus, sese cum
 Deo ipso bellum gerere: cùm fieri non
 possit, quin maximas calamitates sibi ac-
 cersant.

P. O deplorandum seculi nostri statum! in quo vi-
 demus tot ciuilia bella, seditiones populares, subdito-
 rum prodiones, principum crudelissimas carnifici-
 nas, & plusquam barbaricas lanienas in subditos per-
 petratas! atq; hæc omnia religionis prætextu fiunt.

P. Hæc omnia accidunt vtriusque fortassis 3.
 partis culpa, populi nempe & gubernato-
 ris. Nam plebs sui officij oblita, principis
 fortè auctoritatem contemnit: Rex con-
 trà non veluti gregis pastor, sed veluti im-
 manissimus tyrannus, sæuit, minimè con-
 siderata Regij muneris obligatione. Nam
 magistratus non sunt terrori bonis operi- 4.
 bus, sed malis: idcirco non rectè, sed præuè
 facientibus timorem incutere debent. Et
 propterea Deus euexit eos ad tantã digni-
 tatè, vt eorũ opera bonos cõseruet, malos
 autè coërceat. Ergo si tu (cùm autè te allo-
 quor, oēs alloquor) tu, inquã, si nõ vis me-
 tuere

tuere potestatem: rectè agito, & ab ea & laudem & præmium consequeris; tantum abest, ut e te velis opponere.

R. Optima sanè ratio ferendi hoc iugum, alioquin importabile; ferendi, inquam, non modò sine molestia, sed etiam maximo cum fructu: sed serò sapiunt Phryges, ut dici solet, utinam hæc doctrina tam esset multorum cordibus insculpta, uti ore tenus à multis decantatur. Eo enim pacto fidelium animi interna quiete potirentur: & Respubl. maiori tranquillitate & pace frueretur.

P. Vbicunque tu fueris, hanc importunè, opportunè, increpando, obsecrando, atque docendo obtrudito sententiam; magistratum nempe esse à Deo electum, statutum, & gubernandi muneri præfectum: ut in eos animaduertat, qui praua faciunt; boni verò studiosis solatium afferat. Quod si feceris quod malum est, metue: non enim temerè gladiū gestat. Nam Deus, qui potestates euehit, eas etiam armat gladio ultore. Itaque Dei minister est rex, princeps, præfectus, siue quisquis alius inferioris conditionis est qui magistratu fungitur; ultor ad iram ei, qui, quod malum est, fecerit. Ut breuiter dicam, necesse est subijci potestatibus, non solum propter iram: sed etiam propter conscientiam. Etenim Christiani est officij superioribus obsecundare.

R. Ergo

R. Ergo parendum censes magistratui, non modò pœnæ metu, sed multò magis, qui etiamsi magistratus in conscientiam ius non habet; tamen cum Dei minister sit, bona conscientia ei resisti non potest?

P. Sic sentio. Ob idque ostendendam internam animi vestri obedientiam, debitum- *Ma. 17. 22.*
que officium, tributa magistratibus solui- 6.
tis. Siquidem ministri Dei sunt in hoc ipsum
incumbentes, ut rerum publicarum curam
gerant, fontesque puniant, & insontes lau- 7.
dent. Reddite ergo quod cuique debetur.
Cui tributum debetis, tributum pendite;
cui vectigal, vectigal; cui item metum de-
betis, metum soluite, atque obedientiam;
cui honorem, honorem; sicuti debetur om-
nibus superioribus.

R. O si nosses, Paule, quot quantæq; lites sint inter nos de reddendis tributis, soluendisq; vectigalibus; sanè mirareris. Sunt enim quàm plurimi, qui Christianæ libertatis prætextu, nullam esse bonorum proprietatem asserunt; quiduis ad se rapiunt, rixas excitant, magistratibus molesti sunt, communionem bonorum vrgent, lites & iurgia fouent. Sunt rursus alij, qui ut opinioniones istas confutent, adeò tenaciter, adeò auarè se gerunt in omnibus; ut quo iure, quaq; iniuria litibus & contentionibus rapiant aliorum ad se bona.

P. Malefaciunt vtrique. Ego autem vobis ostendam, quo modo futurum sit, ut quàm paucissima iudicia inter vos exercentur:

L

nempe

8. nempè si vitam ita instituatis, vt nemo quicquam possit à vobis meritò flagitare, præter id vnum, quod ex charitatis lege alij aliis, perpetua quadam obligatione debemus. Nemini ergo quicquam debete, nisi hoc vt alij alios diligatis. Nā mihi credite, contentiones istæ & iurgia oriuntur inter vos, quia charitas fraterna que dilectio languet, & friget. Vt autem hoc obiter vobis dicam; Icitote charitatem legis esse epitomen. Nam qui diligit alterum, legem impleuit. Siquidem illud, non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, nō cōcupisces, & si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summam comprehenditur; Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nam charitas proximum nō afficit malo. Vt numero dicam, aut ego prorsus fallor, aut legis expletio charitas est.

R. Deus bone; nescio quo malo fato fit, vt nunc postquam Christi doctrinā sumus amplexati, minus inter nos vigeat fraterna dilectio. Antea enim cum tenebris ignorantia, veluti obruti essemus, versaremurque in superstitione & falsorum cultuum caligine, ea videbatur inter nos concordia, ea dilectio, id virtutis studium, vt prauæ cupiditates non ita regnarent, vt nunc videmus vbique grassari.

P. Hoc, mi frater, nequaquā Euangelij prædicatio-

dicationi tribuendū est, quod eo recepto,
 sitis peiores (si, vt dicis, peiores estis) sed
 hoc potiùs Diuinæ legi acceptū ferre de-
 beris; quod pristinā illam vitā vestram me-
 liùs nūc dignoscitis. Nam laruata charitas,
 charitatis nomē non meretur; fucatū pro-
 bitatis studium, diuina laude & cōproba- 11.
 tione caret. Ergo nūc Euāgelij luce collu-
 strati, veræ dilectioni, veræq; probitati in-
 cumbite: idque perspecta opportunitate;
 videlicet tempestiuū iam sit à somno ex-
 pergisci. Nūc enim, postq̄ eternus Dei ser-
 mo factus homo, mūdo apparuit, propin-
 quior nobis est salus q̄ cū existimabamus
 omnia in tuto esse. Maiores enim pietatis
 progressus iā fecimus, quàm habebamus
 in initio, cum Euangelio credidimus; dis-
 cessit ignorantia nox, dies autem cœlestis
 luminis accessit. Deponam⁹ ergo tenebra 12.
 rū opera, & induamus arma lucis, vt Chri-
 stianis virtutibus ornati, honestè gradia-
 mur, vt in die incedere oportet, & vt pios 13.
 decet, nos geramus. Non comeffationi-
 bus & ebrietatibus nauemus operam; non 14. *LII. 21. 34.*
 desidia torpeamus; non petulantia in-
 dulgeamus; non æmulationi, non liuori;
 aut inuidia habenas laxemus. Sed in hoc
 potissimū ingenij neruos intēdamus oēs,
 vt Dominum Iesum Christum induamus; 14.

taleque sit sanctimoniam studium in nobis, tantaque dilectio, ut qui viderint nos, vera Christi membra se vidisse dicant. Ergo carnis curam nequaquam gerite ad eius cupiditates explendas; sed spiritus potius paci & gaudio consulite. Hac enim ratione diuino Numine afflati, non solum vestris magistratibus obtemperabitis: verum etiam mutuam dilectionem inter vos fouebitis.

R. Si Euangelij professores ad hunc modum suos mores componerent, eorum exemplum alliceret quamplurimos ad amplectendam caelestem veritatem: sed (ut ingenuè dicam, quod res est) licetiosa nostra vita absterret imperitorum animos ab Euangelij receptione. Deinde quid tibi narrem, Paule, de certaminibus, altercationibus, ad conuitia vsque & iniurias, propter res medias & ceremoniales? Quarum observatio homines, ut ego quidem arbitror, nec reddere potest meliores, nec Deo gratiores. Simul ut coaluit hac nostra Ecclesia Romae; insurrexerunt quidam vel ex Iudeis oriundi, vel in Iudaea versati, vel, quod magis credo, ab Hierosolymitanis doctoribus instituti atque excitati: ij, inquam, tam vehementi studio urgent legis Mosaeicae ceremonias, ciborum delectum, festorumque, atque sacrorum dierum observationes, atque alia huius generis; ut suo zelo omnia permisceant ac perturbent: nostrates vero ex aduerso in contrariam partem, veluti consultò propendentes, omnes res medias nihil faciunt;

faciunt; & quod deterius est, earum doctores & professores etiam aspernantur: indignisque sannis irrident.

P. Peccant utriusque, studio partium nimis Caput 14.
 addicti, & fortassis conscientia reluctante.
 Vos autem veræ pietatis professores, si operatis animo esse tranquillo, nullique præbere offendiculum, hæc in rebus mediis servate præcepta. Si quis inter vos est fide 1.
 infirma, qui nondum veræ libertatis Christianæ lucem habet; huic subvenite incunctanter, nullaque cum animi dubitatione: non ut certamina, aut disceptationes cum illo ineatis; sed potius ut leniter & patienter eum erudiatis. Nam alius, videlicet qui 2.
 perfecta fide est, credit sibi licere omnibus vesci; modò ne natura sint noxia corpori? At, qui debilis est fide, is oleribus vescitur, aut carne in lege Moïsis non vetita. Lex igitur hæc sit inter vos. Qui vescitur 3.
 omnibus, libertate nempe Euâgelica præditus, is non vescentem quovis ciborum genere, sed se à nonnullis continentem, ne contemnit. Nam CHRISTIVIVUM membrum, quamvis infirmum, contemnere nefas est. Qui autem ex aduerso vesci quibuslibet veretur (quoniam non fecit eos progressus in Christianæ libertatis cognitione, quos oportuit) is, inquam, vescentem

quouis cibi genere, non statim impietatis
 arguat, aut condemnet. Etenim Deus & il-
 lum qui edit, & hunc qui non edit, vti
 CHRISTI membra (modò fide id faciant)
 amplexatur. Idcirco nec contemni, qui
 non edit; nec condemnari qui edit, meri-
 to potest. Sanè si isti coram me essent, hac
 cum illis oratione agerẽ; ac primùm qui-
 dem compellarem illum, qui tantum iuris
 sibi vsurpat, vt alienum seruũ condemnet:
 Quis tu, obsecro, es; qui contemnis alie-
 num famulum? Proprio Domino stat, aut
 cadit; stabilietur autem: potest enim Deus
 eum stabilire. Quòd si vel maximè iste la-
 batur, perdat, damnetur; Deo, non tibi,
 labitur, aut perditur. Quòd attinet ad de-
 lectum dierum, alius quia adhuc in igno-
 rantia versatur Christianę libertatis, diem
 à die discernit, festum profesto antepo-
 nens. Alius cognitione illustratus, diem
 eodem loco habet; nullo festos à pro-
 festis discrimine discernens. Inter hæc duo
 extrema tutò versari debet Christiana con-
 scientia. Oportet enim, vt vnusquisque in
 animo suo plenè certus sit, hoc est, vt plenè
 de sua libertate ei constet, quanam sit vi-
 delicet; & cuiusmodi eius vsus. Infirmi vi-
 cissim quotidie debent proficere, longio-
 resque progressus in Christiana libertatis
 cogni-

cognitione facere. Hoc enim pacto, neq; illi abutentur Dei dono; neq; isti in sua infirmitate sibi semper placebunt. Vt paucis transigā, habeant vtriq; suā exploratā conscientia, & sententiā; summa ope huc nitantur, vt qđ faciunt, id se rectè facere, credāt.

R. *Saluberrimū profectò consiliū: nam quādiu homines inconsulta conscientia pēdent ab aliorū dictis, vel exemplo, semp̄ animus fluctuat; atq; dū in dubio est, paulo momēto huc & illuc, p̄ tēporis mutatione, impellitur.*

P. Melius intelliges meā regulā, si exemplis quibusdam illustretur. Erit autem eadem ratio de rebus similibus. Vide, obsecro: Ille qui diē curat, discriminēq; aliquod ponit inter diē & diē iuxta legis Mosaicæ præceptū, is dubio p̄ hoc facit, ne Dñs offēdatur; qui discrimina dierū in sua lege præceperat, neq; enim didicit adhuc libertatē Christianam de sublato dierū discrimine: quare laudādus est potius, quā vituperandus, quod non audeat aliquid facere nondum confirmata conscientia. Cōtrā verò, qui nō curat diē, & peræquē æstimat diem quemuis nullo assignato discrimine, inter festū & profestū: hoc etiā in gratiā Domini agit; quia scit vsū Euangelicæ libertatis Deo esse gratū. Eodē etiā pacto de ciborū delectu iudicādū est. Qui enim cibus vescitur, lege Mosaicæ vetitis, modò sit præditus

Christiana libertate, Domino vescitur: nā Deo gratias agit. Quique abstinet, ob fidei infirmitatem, Domino abstinet; & æquè atque alter ille Deo gratias agit: vides ergo vtrumque, Deum honore afficere; & si rem totam bene perpendas, DEVM solum esse istarum actionum iudicem. Consentaneum ergo est, vt depressa animi nostri elatione, qua alii alios, aut contemnimus, aut condemnamus; vni Deo relinquamus potestatem iudiciariam absoluendi atque damnādi; præsertim cū eius serui omnes

7. simus. Nullus enim nostrū sibi ipsi vit, & nullus sibi ipsi moritur. Nam siue viuimus, Domino viuimus: siue morimur,

8. Domino morimur. Vt paucis perstringā, nō est quod de ciborum vel dierum, vel aliarum mediarū rerū vsu, disceptemus: sed in hoc potissimum ingenij neruos omnes intendamus, vt siue viuamus, siue moriamur, Domini simus. Nam hanc ob causam

9. & mortuus est, & resurrexit, reuixitque CHRISTVS, vt tum mortuis, tum viuentibus dominetur. Tu verò (scis quos allo-

10. quar) tu, inquam, cur fratrem tuum infirmum, cōmiseratione potiùs dignū quàm insectatione, condemnas; pro cuius salute CHRISTVS mortuus est? aut tu iactabunde de tua Christiana libertate, cur es tam

arro.

arrogans, vt fratrem tuum tam elato supercilio pro nihilo habeas? Deberes sanè timidam illam agendi rationem non diffidentiae infimulare, sed candidè interpretari; Deoque & eius CHRISTO, iudicium relinquere. Omnes enim ad CHRISTI tribunal sistemur; vti testantur sacrarum Scripturarum pronuntiata. Præsertim *ve-* 11.
rò Esaias ad hunc modum Iehouen nomine *Esa. 45. 23.*
loquitur: Sic viuam, inquit Dominus, vt *Phi. 2. 10.*
 mihi flectetur omne genu, omnisque lingua Deum celebrabit. Itaque cum vnus- 12.
 quisq; nostrum causam dicturus sit, apud Deum pro seipso, non autem pro alio: quæ sit vt inter vos tam multi sint de aliena salute curiosi. An tantum illis otii à re sua est, aliena vt curent? Valedicite ergo, precor, huiuscemodi contentionibus, neque amplius alius de alio iudicetis. Sed hic potius 13.
 adhibete iudicium; vt ne offendiculum ponatis fratri, aut scandalum.

R. Vt ingenuè tibi aperiam meum animum, Paule, non nihil commoueor nouitate huius doctrine. Vix enim possum percipere, quo pacto legis pedagogia abrogata sit; CHRISTI beneficio, is qui libertatem Evangelicam norunt; cum dicas, oportere nos, in huius libertatis usum considerare, quid expediat, vt fratri infirmo consulatur: asserisq; hoc pacto, minimè amitti Christianam libertatem.

14. P. Meam mentem hac de re tibi paucis explanabo. Ego quidē scio, & fidei luce certus sum, per Christum Iesum, nihil esse suapte natura prophanum, ut possit animalium coinquinare. Liberum igitur tibi est, vesci quovis; modò tuæ naturæ id conveniat. Nam Christi præsentia ablatæ sunt legis umbræ, omneque ciborum genus mundum purumq; est mundis, atque puris, id est, verè credentibus; adeò ut nullares per se prophana sit, aut impura. Sed animadvertè, quod dico: prophanum enim aliquid est, soli prophanum esse existimanti. Verbi gratia: Putat quis, se vescendo peccare, is aut abstinere debet, aut superstitionem illam religionem abiicere. Quòd si ea minimè deposita, vetitis cibis vescatur; peccat sine dubio. Deinde si propter esum tuum liberum, nulla habita differentia ciborum, frater tuus aut offenditur, aut sinistrè de te cogitat, aut si aperte tecum nõ exoptulat, saltem interno tangitur dolore: iam istud sanè tuum factum Christianæ charitati minimè est consentaneum: quòd eo præsentè escis in lege prohibitis vesceris. Est quidem omne ciborum genus per se mundum, & tu id non vesci: itaque liberum tibi est quibuslibet vesci? Sed ista tua libertas debet charitati obsequi;

sequi; debesque abstinere, si videas, vescente te, infirmos offensum iri. Quamquam enim tu liber es, non tamen vesci cogaris. At alios non offendere, semper cogaris; itaque hinc peccas, si vesceris.

R. *Crudelis profectò animi est, pluriis facere escam, quam fratris salutem.*

P. Ne ergo esu tuo, quæ res vilis est, parvique momenti, eum perde, pro quo Christus mortuus est. Bona quidem est Evangelij libertas, sed tam præstanti bono vos abuti non debetis, ad aliorum offensio-
nem. Ne ergo committite, ut vestra culpa malè audiat bonum hoc libertatis Evangelicæ, quia vos abutimini: Nam regnum Dei non est cibus & potio, neque in edendo aut bibendo consistit. Sed ibi potius regnat Deus, ubi est innocentia, ubi pax, ubi gaudium in Spiritu sancto. Atque hinc emanat pietas, hinc probitas, hinc denique spes æternæ beatitudinis potiundæ: ac mihi crede, qui in his Christo servit, is & Deo acceptus est, & ab hominibus probatur.

R. *Satis fecisti planè mea dubitationi, facileq; tibi assentior in hac Divini regni descriptione. In eo enim sentire esse arbitror, si Spiritus S. animos nobis ita aperire illustraverit q; ut fidei luce, Dei bonitatem penitus sentiamus: eadèq; fide, veluti manu clementiss. Numinis miseri-*

miseri cordiam in suo Christo amplexemur: vt hoc pacto iusti & salui simus: tranquillaq̄, conscientia in Dei conspectu, cum timore & tremore, versemur.

19. P. Rem tenes. Igitur omni adhibita diligentia sequamur nos Euangelii professores, atque ea quę pacis, quęque mutuę instructionis sunt, sectemur: neve esus causa, vel, vt rectius dicam, tuę libertatis abusu destruas opus Dei. Omnia quidem, vt nuper dicebam (fulgente Euangelii claritate, & ablata Mosaicę legis pædagogia) pura sunt, perque Christum munda, intaminata, & sincera: sed in eo malū est, si quis cum alterius offensione vescitur: vt verbo dicā, peccat hīc Euangelicę libertatis assertor, vel propugnator: non quia vescitur quibusuis, sed quia repugnante charitate vescitur.

R. *Vtinam omnes Euāgelici intelligerent vsū Christiana libertatis. Hoc enim pacto fieret, vt nos omnes totam nostram vitam ad mutuam potius ædificationem referremus, quàm ad ostentandam libertatem nostram magno cum aliorum offendiculo.*

- P. Vide, quanti ego faciam mutuam hanc piorum ædificationem. Meministi quę dixerim, de rerum creaturarum natura, pura, & munda omnibus puris & mundis: vnde colligere potes, mihi licere, quouis vti potu aut esu. Nihilominus consultissimum esse

esse existimo, non vesci carnibus, neque bibere vinum, neque quicquam sumere, in quo frater meus impingat, aut offendatur, quamdiu infirmus est.

R. *Perdificile est, hoc doctrinæ genus ab vtrisque retineri; ab ijs nempe, qui Euangelij libertatē agnoscunt: & ab alijs qui tanta fidei firmitate præditi non sunt.*

P. Imò facilè mea quidem sententia, vtrique vtentur hac doctrina; modò vnusquisque caueat præcipitia. Audi prius cautionem valde necessariam ei, qui in Euangelij cognitione longiores fecit progressus, atque idcirco Christianam suam libertatem ostentare vult. Hunc sic ego alloquor: Tu fidem habes, apud te ipsum habe coram Deo. Tu, inquam, qui firmus es, & certam notitiam Euangelicæ libertatis es adeptus, thesaurum hunc seruato penes te, quo videlicet tempestiuè, prudenter & vtiliter vtaris. Ac mihi crede, illum esse beatum, qui non damnat seipsum, in eo quod probat. Noui enim quàm plurimos ore quidem tenus iactantes Christianam & Euangelicam libertatem: non quia reuera à DEO edocti, hoc intus & in conscientia sentiant; sed quia ex aliorum oratione, aut scriptis id dedicerunt. Ille autem felix est, qui ex conscientia sensu, &

22.
ex di-

ex diuini Numinis afflatu improbanda, probandaque callet.

R. Bene multos ego noui istius scholæ discipulos: qui cum primùm aliquid legunt in aliorum libris, aut ex eorum dictis & concionibus colligunt: statim veluti numeris omnibus absolutam fidem sint assequuti, ea dicunt, quæ non intelligunt: ea aggrediuntur, quæ nõ agnoscunt: ea deniq; faciunt, quæ propria conscientia nequaquam approbant. Sed his relictis querimonijs: quam, doces cautionem ijs qui in fide adhuc sunt infirmi?

23. P. Breuissimam sanè & vtilissimam, vt ego arbitror. Qui discriminẽ facit ciborum, animoq; adhuc ambigit; si ederit, condemnatus est. Ratio est, quia nõ edit ex fide: quicquid verò ex fide non est, peccatũ est. Non igitur temerè solo aliorum exẽplo incitati, titubante interim cõscientia quicquã debemus agere; quoniã sine peccato id fieri non potest; quod fit reluctante consciẽtia. Si ergo vides alios Euãgelica vti libertate, fidem tuam consule, antequàm eos imiteris: vt nihil prorsus aggrediaris, quod comprobante conscientia, & spiritus testimonio, Deo esse gratum non agnoueris.

Caput 15. R. Nunc planè video, quantum sit periculi in ostentanda Euangelica libertate, nõ iacto prius fidei, Diuiniq; metus fundamento: vnde proficiscitur fraterna charitatis studium. Sed, vt dicam, quod res est, Paule, populates

pulares tui nimium retardant Euangelij cursum in
 nostra Ecclesia, mordicus adhuc retinentes legales
 obseruationes: nos autem imbecillos istos minimè to-
 lerandos arbitramur. Hinc inter nos iurgia, hinc cer-
 tamina, & contentiones.

P. Atqui ego contrarium sentio. Debe-^{1.}
 mus enim nos qui sumus robustiores, fir-
 mioresque, ac fortiori fide præditi, debe-
 mus, inquam, imbecillitates infirmorum
 portare, & humeris (vt ita dicam) charita-
 tis sustentare; non autem nobis ipsis plae-^{2.}
 cere: Quin potius nostrum quisque alteri
 placere, indulgere in bonum, atq; ad eius
 ædificationem & instructionem studere,
 charitatis officio tenetur. Quod ex Chri-
 sti exemplo, vel maximè colligi potest; qui
 nihil non pertulit, vt non infirmos modò,
 sed etiam crudelissimos hostes, patientia
 victos, ad patrem adduceret. Itaque hic^{3.}
 Dei & hominum mediator, non indulsit
 sibi ipsi, non sibi tantùm placere studuit:
 sed (quemadmodum à Propheta Regio li-^{Psal. 69.}
 teris mandatum fuerat: conuicia eorum
 qui cõuiciantur tibi, inciderunt in me) o-
 mnes contumelias, dedecora, cruciatus
 denique, & infamias in se ipse suscepit.

Ita ne arbitraris sententiam illam Dauidis, vati-
 cinium esse de Messia: nosq; eius exemplo ad patien-
 tiam per Prophetam admoneri.

P. Sic

4. P. Sic existimo. Nam quæcunque in maiorum nostrorum libris scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus. Credendum est enim, cum sint sacri spiritus verba: non esse inutilia, aut vana; sed ad instructionem nostram facere.

R. *Mirum est, nos semper versari in sacrorum librorum lectione, & tam parùm proficere in his virtutibus. Nam quotusquisq; est hodie, qui norit virtutem à Deo dari fortibus, non ut debiles condemnet; sed ut eis auxilium ferat? Quis etiam est, qui ex librorum sacrorum lectione solatium spiritus accipit, tam copiosum, ut in rebus aduersis non succumbat?*

P. Virtutes hæ, mi frater, à literis non pendunt, sed à spiritu diuini Verbi, in literis latente; quem nisi habeatis, in literæ cortice semper hærebitis. Ego autem precor, ut Deus, qui patientiæ & consolationis autor est, suo spiritu vos doceat, vobisque donet, ut eodem animo inter vos mutuò affecti sitis. secundum Christum Iesum; utque eius postulat doctrina & exemplum; atque hoc pacto concorditer vno ore glorificetis Deum, ac Patrem Domini nostri Iesu Christi. Cuius animi lenitatem imitantes, vos precor, ut alij alios assumatis; fratribus infirmioribus subueniatis, sicut & Chri-

5.
2. Co. 1. 10.

6.

& Christus nobis subuenit, nosque assum-
psit: in eum tantum finem, ut patrem suum
nostrumque Deum gloriosum redderet.
Habetis, scio, inter vos bene multos ex
meis popularibus adhuc imbecillos, & in-
fide infirmos: sed Christi exemplo oportet,
ut eorum curam geratis, habita ob o-
culos cœlestis Magistri imitatione, qui Iu-
dæos, quantumuis indignos, tamen pro-
pter promissiones cum patribus eorū san-
citas, eo honore dignatus est, ut etiam mi-
nistri officio sit apud eos incredibili cum
patientia defunctus. Quod si Dei filius
tanti fecit istos homines: pietati consenta-
neum est, ut vos non solum eos non reij-
ciatis, aut aspernemini; verum etiā spiritu
charitatis accēsi eos suscipiatis, doceatis,
atque prudēter magis ac magis ad Euāgelicę
libertatis cognitionem promoueatis. Sic
enim ego docere soleo, Iesum Christum
ministrum fuisse inter circumcisos; ut pa-
tris fidem in eo conseruaret; quod ille ma-
ioribus promiserat. Itaque pro Dei verita-
te & promissionum confirmatione, nihil
non præstitit Christus apud Israëlitas.

R. *Vera quidem sunt, sed eorum ingratitude ad tan-
tam diuini Numinis beneficentiam, in causa est, ut
illis reiectis, nos simus Dei populus.*

P. *Eorum sanè peccata, reiectionis causa
sunt;*

9. sunt; sed vestri receptio ab incomprehensibili quadam clementissimi Numinis bonitate pendet. Atque idcirco vos Romani non debetis animo insolescere; sed pro misericordia potius vobis collata, Deum glorificare; quemadmodum in sacris oraculis edocti estis. Videtis enim quid Propheta Regius dixerit: Propterea, inquit, confitebor tibi inter gentes: & nomini tuo psallam. Et rursus dicit: Gaudete gentes cum populo eius. Et rursus: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Propheta etiam Esaias æternum Dei decretum de gentium vocatione confirmans, sic ait: Erit radix Iessæ, & qui exurger ad imperandum Gentibus, in ipsum gentes sperabunt. Hinc colligere potestis, vos esse vocatos ad cœlestis Regni participationem; non propter Iudæorum peccata, multo etiam minùs ob vestra merita: sed quia Dei bonitas ita voluit. Oportet ergo, ut quemadmodum ille suam misericordiam ostendit erga nos: sic etiam ut nos vicissim misericordes simus erga alios.

R. *Vtinam hæc doctrina altas radices agat inter nos omnes.*

13. P. Ego etiam precor, ut Deus spei autor, & in quo vno spes omnium sita esse debet; omni vos gaudio spirituali, tranquillitateque &

Psal. 118. 50.

2. Re. 21. 50.

De. 32. 43.

Psal. 117. 7.

10.

11.

Esa. 11. 10.

12.

que & animi & conscientia pace repleat, atque hoc in vera fide: vt credendo, spe abundetis per virtutem Spiritus sancti. Nam mero Dei beneficio spiritus vi, atq; fidei opera, ad hæc Christiana pietatis ornamenta peruenire homines possunt.

R. Vt iam tandem finem imponamus huic nostro colloquio, Paule, non possum satis mirari tuam hanc liberrimam agendirationem erga nos. Nequaquam enim te latet, quanta sit dignitas atque excellentia huius vrbis, quæ caput est orbis. Ausus est autem scribere ad nos Epistolam hanc quasi sacrarum rerum ignaros; vel quasi inter nos nulli essent doctores, atque pastores, quorum opera, oratione & scriptis diuina voluntas nobis patefieret.

P. Equidẽ, mi frater, hoc ipsum quod dicitis, 14.
de vobis persuasum habui. Vos, inquã, bonitatis studio plenos esse, omniq; scientiarum diuinarum refertos; aded vt possitis vos inter vos alij alios cõmonefacere, & in Christi disciplina instituere atq; cõponere. Vnde ad vos scribẽs nolui mihi vlturpare 15.
re doctoris, aut censoris dignitatem: sed vt vobis memoriã refricãre, scripsi ex parte
audacius, iure mihi à Deo concesso, vt qui 16.
sim Iesu Christi minister gentibus administrando; & pro re augustissima, prædicando Dei Euangelio: vt libatio, qua Deo
gentes offero, fide purificatas; accepta

Deo sit; quum iam sit sacro afflatu sacrata. Ergo non vestri docendi, multò etiam minus arguendi causa, sed submonefaciendi potiùs, literas has scripsi.

R. Atqui non pauci sunt, qui audax facinus hoc appellent, elatig, animi morbo tribuant. Tui presertim populares, sinistros de te spargunt rumores, vt apud imperitos tuo ministerio inuidiam consent. Aegre enim ferunt, quod Iudæis veluti spreis, ad gentes tu conferas, inter quas non multum adhuc promoueris. Quid autem impedimento sit tuæ prædicationis; me prorsus lateet.

P. Istorum hominum rumores ego nequam moror, de meo autem munere, quo sum (Dei beneficio) ornatus, vt eius quasi instrumentum sim in gentibus, Euangelio instruendis, Deo quæ offerendis; habeo sane quod gloriar; si non superbè apud homines; at certè submissè apud DEVM, in CHRISTO IESV, cui omnia bona accepta fero. Quod ad fructum meæ prædicationis attinet; equidem non sustinuerim quicquam loqui, quod nõ effecerit Christus per me, in adducendis ad obedientiam Gentibus: adducendis, inquam, tum verbis tum factis: factis quidè, virtute signorum & prodigiorum; verbis etiam & oratione, in qua Dei spiritus suam virtutem & energiam exerit: adeò, vt ab Hierosolymis & cir-

& circumiacentibus regionibus vsque ad Illyricum, impleverim prædicandi Evangelij CHRISTI munus.

Quid alij Apostoli qui viderunt CHRISTVM, an non ipsi quoq; in illis regionibus prædicarunt?

Quid alij fecerint, meum non est iudicare. Hoc possum bona conscientia asserere, me animo cõtendisse, & vt ita dicam, ambiuisse, vt mea Evangelij prædicatio fieret, non vbi iam cognitus CHRISTVS & nominatus est; sed vbi eius ne mentio quidem vlla facta fuisset.

Quas ob causas?

Habui quidem huius mei consilij bene multas, quas recensere opus non est. Id inter alia obseruavi, ne super alterius fundamento superstruerem: habebamque semper ob oculos vaticinium illud Esaiæ, quo Evangelij enunciatio inter Gentes manifestissimis verbis describitur. Quibus, inquit, non est enunciatum de eo (loquitur autem de diuini Numinis manifestatione, qui CHRISTVS est) videbunt: quiq; nunquam de eo antea inaudiuerunt, intelligent. Atque hoc erat quod in huius Epistolæ exordio dicebam esse impedimentum; quo veluti detentus, venire ad vos non poteram: quamuis sæpè hanc professionem in votis habuerim. Nunc verd

24. cùm non amplius habuiffem locum in illis regionibus, tenerer autè defiderio veniendi ad vos: & certè multis ab hinc annis, iter meum sic institueram, vt in profectiōne Hispanica inuiferem vos: sperabam enim fore, vt hac præteriens viderem vos; & à vobis deducerer illuc. Ea tamen conditione, vt prius vobiscū aliquot dies versatus, meam vestri auiditatem nō nihil expleuiffem; & vestra cōsuetudine quodammodo meo defiderio satisfeciffem. Tunc
 25. enim cùm Epistolam hanc scripsi, proficiscebar Hierosolymam; vt ministrarē sanctis, qui Euangelio CHRISTI nomen dederant. Visum enim fuerat Ecclesiæ Macedoniæ atque Achaïæ, nonnullum ex suis rebus munus conficere; ad pauperes sanctorum Hierosolymæ degentium subleuandos: sic enim illis Ecclesiis visum est, &
 26. quidem eis debent. Nam quamuis voluntariæ sunt eleëmofinæ, eas tamen ex charitatis lege debemus. Consentaneum enim pietati est, vt si spiritualia Israëlitarum bona gentes participarunt; debeant etiam ipsæ gentes mortalia & peritura bona illis communicare. Sed, vt redeam ad institutū, hoc cum perfeciffem, atq; sanctis Hierosolymitanis eleëmofynam illam consignaffem, abire hac in Hispaniam decreueram.

2. Cor. 9. 11.

27.

28.

ram.

ram. Conceperam etiam magnam spem ^{29.}
 de diuini Numinis erga me liberalitate; at-
 que certo certius noueram, me cum ve-
 nirem ad vos, vacuum non esse venturum;
 sed cum plena potiùs benedictione hu-
 bertate, ornamentis, donis deniq; & fru-
 ctibus Euangelij. Tantum enim mihi pol-
 liceor de Dei amore erga meum ministe-
 rium, vestramque Ecclesiam. Idcirco pre- ^{30.}
 cabar vos per Dominum nostrum Iesum
 Christum, & per charitatem spiritus, vt
 mecum certaretis: mihi que auxiliaremini
 vestris apud Deum precibus; primùm, vt ^{31.}
 liberaret me ab iis qui in Iudæa (proh do-
 lor) rebelles sunt, & contumaces: deinde,
 vt ministerium illud meum ac benignita-
 tis donum, quod eis tanquam eorum mi-
 nister ac Diaconus afferebam Hierosoly- ^{32.}
 mam, gratum esset sanctis; vt absoluto hoc
 officio, postea cum gaudio venirem ad vos
 per voluntatem Dei; vnaque vobiscum re-
 focillarer. Sed vides, mi frater, quam di-
 uersum exitum dederit Deus meo consi-
 lio atque deliberationi.

R. Nouum hoc non est, Paule. Sic enim solet Deus
 non raro agere cum suis seruis; vultque interea lo-
 ci, vt toti pendeamus ab eius nutu & prouiden-
 tia; atque certo nobis statuamus, eum rerum

exitum ei esse gratiorem, nobisq̄, vtiliorem, non qui nobis arridet; sed qui eius prouidentia placet. Si tum temporis venisses Romam, hinc postea abiturus in Hispaniam, fortassis aliquid tribuisses tue diligentia. Caro etiam, vt est gloria cupida, suos optasset triumphos, quòd in tā celebri loco auderes enunciare Christi Euangelium. Nos denique non exuti pristinis affectibus, Euangelij progressum inter nos tribuissimus prorsus tuo aduentui & tuis concionibus. Nunc autem venisti tu quidem ad nos, sed non eo tempore, quo optabas; neque ea qua volebas libertate. Nam, vt i vides, nūc carcer, custodes, compedes, boina, catenae sunt triumphus tui Apostolatus; vt Christi crux suam gloriam retineat in hac tua inter nos predicacione. Nequaquam me latet, fore quàm plurimos ex nostris ciuibus, qui lubenti animo audirent tuas conciones; si in publico tibi liceret Euangelium predicare: nunc autem vinculis tuis offensi, ne te quidem adire dignātur. Sed quid? valeat carnis prudentia cum sua ambitione; regnetq̄, Christus vel cum sua cruce. Quae Iudaeis quidem scandalum est, Gentibus autem stultitia; nobis verò credentibus, Christus crucifixus Dei potentia est ac sapientia.

33. P. Exhilaras me sanè tua ista oratione, sensu pietatis plena: Deumq̄ precor, bonorum omnium autorem, & largitorem, vt pro isto tuo erga me officio, vel pietate potius, tibi omnibusq̄ Christi Euangelium amplexan-

amplexantibus det gratiam, pacem, atque prosperitatis genus omne.

R. Amen.

P. Postrema huius meæ Epistolæ pars commendationes cōtinet, & salutationes. Pri- CAPUT 16.

mum quidem commēdabam vobis Phœ-

ben, sororem nostram, Ecclesiæ Cen- 1.

chreenensis ministram. Ut eam suscipere- 2.

tis in Domino, atque ita ut sanctos decet ei faueretis, in quocunque tandem ne-

gotio vestra indigeret opera. Nam & ipsa multis adfuit; tum etiam mihi ipsi.

R. *Fœminam vidi sanè honestissimam, tuâque commendatione dignam: nec immeritò ei tribuis tam egregia epitheta. Vocas enim eam sororem, id est, ut ego arbitror, eiusdem religionis consortem. Sed quare ministram appelles, non intelligo.*

P. Fortassis vos non stabiliuistis adhuc in vestra Ecclesia huiuscemodi ministerium.

Ego autem vbicunq; Euangelium annuncio, & Ecclesiæ ordinem constituo, ibidem

inspicio, an sit aliqua mulier vidua, liberis orba, à rerum domesticarum cura libera;

& talis, ut cum anus sit, & honestè sancte q; vixerit, nulla in eam suspicio cadere posse

videatur. Hanc, inquam, si inuenio (quando hæc rara avis est) in publicum Ecclesiæ

illius famulatum admitto: sanctorum necessitati ministraturam. Talis erat hæc fœ-

M s mina,

mina, quam hisce elogiis ornavi. Adhortabar autem vos ad humanitatem exercendam erga illam, sumpta ratione à vestro officio. Debetis enim vos, ex idolorum cultoribus facti Evangelij professores, amanter complecti omnes; & potissimum eos, qui de Ecclesia bene sunt meriti.

R. *Præstitimus illi quicquid à nobis petijt; quod nostra facultate perfici potuit.*

P. Atqui non eò pertinuit solùm huius sceminae ad vos commendatio, ut ei essetis adiumento: sed etiam volui, ut matronæ vestræ Romanæ, quæ iam Christo nomen dederant, illius exemplo discerent; cum pietatem & honestatem; tum etiam sedulum studium inseruiendi toti Ecclesiæ, & bene merendi de pauperibus afflictis, ac decumbentibus, qui sceminarum indigent ministerio.

R. *Non prorsus fuit inane aut irritum hoc tuum consilium, Paule. Nam illa honestissima scemina suo exemplo, & colloquijs, abduxit multas ex nostratibus à mundano luxu, voluptatibus, & delicijs huius vrbis, quæ (mea quidem sententia) omnium quæcunque in toto orbe sunt, voluptatibus deditissima est.*

3. P. Salutabam etiam Priscam & eius maritum Aquilam, meos olim in Christo Iesu

4. adiutores: qui pro mea vita ceruces suas obic-

obiecuerunt; idque tanta cum charitate; ut meam, quam suam, vitam maioris & ad Dei honorem, & ad aliorum salutem momenti esse duxerint. Ideoque vitam suam sponte morti opposuerunt, ut meam seruarent; neque capitis periculum suscipere, meam vitam tuendam causa renuerunt.

R. *Multa hic audiuius de istorum coniugum pietate, & vita sanctimonia. Tuus etiam Lucas in sua historia scripsit de illorum studio in promouendo Evangelio; & erga sanctos charitate; & quo pacto ab ipsis fueris exceptus domo, quando Corinthum venisti. Debemus sane istis multum, omnesque Gentium Ecclesie, quae Euangelium profitentur. Nam cum tu nobis Apostolus a Deo peculiariter sis designatus; qui tuam seruauit vitam, in nos etiam magnum contulit beneficium, qui tua predicatione veram animi vitam & salutem sumus consecuti. Salutabas etiam Epinatum praestantissimum profectum virum, & in tuenda veritate constantissimum. Sed nescio quare illum voces primitias Achaiae.* Act. 8.

P. Non est mirum. Nam vos Romani non estis admodum assueti Hebraeorum idiotismis. Cum autem istum ego vocaui Achaiae primitias; allusi enim ad sacrificia, quae in lege Mosaica fiunt ex primis fructibus; quibus ego comparo eos, qui priores conuertuntur ad Christum. Iste autem Epinatus vir, ut nosti,

- nosti, integerrimus; primus omnium in Achaia Christum amplexus est; seque Deo sacrificari & dicari permisit, tanquam hostia Deo gratissima. Hæc sunt nostra sacrificia, mi frater, & aliorum sacerdotum novi testamenti. Huius generis hostiis litandis, vellem omnes Christianos, tum maximè
6. Dei ministros, incubere. Rogabam etiam, ut meo nomine salutareris Mariam, quæ
7. multum laboravit erga nos. Salutareris etiam Andronicum, & Iuniam cognatos meos, & concaptivos meos; qui sunt insignes inter Apostolos; qui etiam ante me fuerunt in Christo.
- R. *Ita ne istos Apostolorum albo inscribis? Atqui multi sunt in nostra Ecclesia, qui arbitrentur munus hec Apostolicum tantummodo ad vos pertinere; foreque temporarium.*
- P. Apostolos ego generali nomine voco, omnes à Deo missos ad prædicandum filij sui Evangelium. Optoque, ut quamdiu Christiana fuerit ecclesia: quamplurimi sint veri Apostoli, id est, à Deo missi qui eam doceant.
8. R. *Salutabas etiam Ampliam tibi dilectum in Domino.*
9. *Item Urbanum, quem vocas tuum adiutorem in Christo; & Stachyn tibi dilectum. Item Apellen, quem dicis probatum in Christo.*
- P. Est sanè. Multis enim experimentis exploratam

ploratam habeo eius pietatem. Rogabam etiam, vt meo nomine salutareris eos, qui sunt ex Aristobuli familiaribus. Item Herodionem cognatum meū; etiam eos qui sunt ex Narcissi familiaribus, & necessarios eius in Domino coniunctos. Neque tradidi obliuioni Tryphenam & Tryphosam, quos audiebā Domini causæ incumbere. Etiam salutabam Persidam dilectam; quam multum in Domino laborare intellexeram. Recordatus etiam sum Ruphi, viri selecti in Domino; matrisq; eius; quæ tot me beneficiis affecit; vt pro mea ducā. Credo etiā salutastis meo nomine Asyncritum, Plegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum eis sunt fratres. Item Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius. Item Olympam, & qui cum eis sunt, sanctos omnes.

R. *Salutationes ista tua nobis omnibus fuerunt longè gratissima: nam, vt nosti, Romani ciues gaudent vel maximè hoc salutandi officio. Itaque multorum animos hac ratione tibi conciliaasti.*

P. Venit quidem mihi in mentem, tum temporis, iste mos apud vos receptus. Sed & alia fuit causa, ob quam nominatim salutarerim istos homines, nempe, vt eos vobis proponerem, veluti exemplaria quædam veræ probitatis & sanctimonix. Nam, si tu
verum

16. verum fateri vis, sunt isti homines digni, non solum honore & pretio, verum etiam tales, ut eos possitis vobis in pietatis negotio proponere imitandos. Rogabam etiam vos, ut osculo sancto, casto & verè Evangelico & Christiano vos alij alios salutaretis; quo etiam pacis osculo Ecclesiæ Græcorum vos salutabant.

R. *Apud vos Iudeos sanctiori animo vitæq; puriori dantur & recipiuntur oscula pacis: apud nos verò multum est impunitas & lasciuia; presertim inter phanos.*

P. Hoc me minimè latebat; ideoque adieci sanctitatis epitheton, ut vestra oscula longè absint à prophanissimis illis & sceleratissimis osculis, quibus impudici solent suam ostendere impunitatem. Sed his commetationibus relictis, ea te & alios vellem perpendere, quæ hinc admovebam; suntque maximi momenti. Precabar enim vos; uti meos fratres & charissimos in Christo: ut specularemini dissidiorum & scædalarum autores, qui inueherent aliquid præter eam doctrinam, quam vos didicistis; utque ab eis caueretis & declinaretis.

R. *Necessaria profectò admonitio, & qua debebat nos reddere vigilatiores: ne pura Evangelij doctrina, contaminaretur humanis inuentis, ne dicam nugamentis. Sed cum ista legeremus, magnoperè sumus mirati, quò fieret, ut cum tam longum catalogum tenuisset eorum,*

eorum, quos nobis commendas, & tuis salutationibus ornas: nullum tamen hic nominatim nobis ostenderis, quem fugere debeamus.

P. Non decet Christi Apostolos & Evangelij annūciatores, leues ob causas quoslibet nominatim infamare, aut suis scriptis toti Ecclesiæ suspectos reddere. Cōtingit enim non rarò, vt plus detrimenti afferant publicæ istæ infamiæ notæ, q̄ emolumentum; nō tātūm iis quos monitos volumus; sed etiā illis, à quibus cauendū esse suademus.

R. Experimento proprio didicit nostra Ecclesia, ista quæ ais esse verissima. Nā initio cū Euāgeliū annūciaretur inter nos domatim, & priuatim, multi alioqui minime mali, noluerunt interesse nostris priuatis catibus. Quidam autē ex nostris, bono quidem Zelo, sed imprudenti, vt existimo, eos taxādo, & nominatim perstringendo reddiderunt quāplurimos, & nobis aduersarios; & Euangelio hostes insensissimos. Qui si cōsuetudine Apostolica (qua tu hic vt eris erga istos) fuissent tractati: dubio procul spes erat magna eos curandi, atq; ad nostrum cōtū adducendi.

P. Ergo istorum edocti exemplo, fugite hāc præposteram agendi rationē; Christumq; potius imitami; q̄ dans Cæsari, quæ erāt Cæsaris, magistratibusq; relinquēs vitiorū correctionem: ipse neminem nominatim læsit; cōtra nullū famosos libellos scripsit; nemini infamiæ notas inussit; sed mansuetissimo

tissimo, modestissimoque animo se gessit erga omnes; vel animi malignitate illi aduersantes. Satis vobis erit, si adhibita omni diligentia, veluti in specula excubias agentes, prospiciatis eos qui dissidia excitant in vestro cœtu; & offendicula ponunt infirmis sua vita, aut malis prauisque persuasionibus doctrinæ (quam didicistis) cōtrariis. Et cum noueritis hos esse tales, quorum colloquia & exempla, vobis possint esse nocumento; declinate ab eis, Deū inter eā pro ipsis orantes, vt illis det spiritū resipiscentiæ, melioremque & sanctiorem mentem. Nollem autem disseminari inter vos similitates, discordias, dissidia, aut certamina; multo etiam minùs spargi scripta cōiitiis, dictariis & scommatibus referta, aduersus eos qui vobis minimè adhærent; non malo fortassis animo; sed quia adhuc mordicus retinēt, veteris, quam ab incunte ætate imbibere religionis principia.

R. O Paule, vlcus nostræ Ecclesiæ veluti digito tetigisti. Sed ne erremus hac in re, quibus notis, obsecro, poterimus dignoscere eos, quos declinandos atque cauendos suades? De doctoribus loquor, quorum iam magnus est numerus apud nos; & alij contra alios certamina mouent; tam acriter, vt misera plebs quod se vertat, nesciat: multo etiā minùs, cui fidem præbeat; tã sunt contraria inter eos de religionis dogmatibus sententiæ.

P. Multas

P. Multas notas posuit CHRISTVS, ad discernēdos pseudodoctores, & pseudoprophetas; quas credo didicistis. Sed hīc ego vobis aliquot assigno, quæ mea sententia, satis cantos & prudentes vos possint reddere. Sit hæc prima nota, quæ duas habet partes. Quando videritis doctores, & Evangelij præcones Domino Iesu Christo non seruire, sed potiùs suo ventri; hos veluti lupos truculentissimos vitate. 12.

P. *Quid vocas seruire Christo?*

P. Multa complector hac loquutione, quæ nunc lōgum sit singulatim enucleare. Sed cōsiderata nostri colloquij circumstantia, seruire in Evangelij prædicatione est Iesum, nostrum cognoscere Dominum; illique soli seruos, & discipulos, non autem nobismetipsis acquirere. Ut planiùs dicā, quando tu videris doctorem aliquem, erigentem propriam sibi scholam, discipulos sibi acquirētē, de catholica & vniuersali Ecclesia nihil cogitantem, sed in hoc potiùs incumbentem, ut multos habeat amicos, sectatores, laudatores, suarumq; concionum & scriptorum admiratores: hic niger est, hunc tu Romane caueto. Nam mihi crede, Domino nostro Iesu Christo iste non seruit, sed sibi: non quærit gloriam redemptoris, sed suæ studet; suoque ven-

tri omnibus modis consultum cupit. Ventris autem nomine, non solum intelligas conuiuia aut ferculorum lautitias, quas isti ut sobrij videantur, non raro spernunt, sed intellige etiam diuitias, inanem gloriam, famam inter alios mortales; quam, quo iure, quaque iniuria semper isti aucupari solent. Et modo inter alios possint excellere, atque eminere, nihili faciunt Christianae charitatis vincula; quam tamen alias miris encomiis euehunt, & plenis (quod dicitur) buccis detonant.

R. *Hoc ne vocas ventri seruire? nil minus mihi veniebat in mentem. Nunc plane video, non paucos esse iam inter nos huius farinae doctores. Sed ais istos dignosci posse ex blandiloquentia, & assentatione; quid obsecro, vocas blandiloquentiam?*

P. *Vt or hic duabus vocibus, quae hypocritarum & simulatorum naturam graphicè depingunt. Sunt enim isti praediti $\chi\epsilon\upsilon\sigma\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$. Vocant Graeci autem $\chi\epsilon\upsilon\sigma\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\mu$, eum qui verbis multum pollicetur; re autem nihil praestat; tum illum, quem si audias, dicas de te & commodis tuis magis quam de seipso sollicitum; cum interea sibi soli consultum cupiat. His virtutibus ornati sunt $\gamma\lambda\omega\sigma\omicron\gamma\acute{\alpha}\sigma\epsilon\sigma$ isti, ut tecum Graecè loquar, cane peius & angue fugiendi. Vt or etiam altera voce $\sigma\upsilon\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\varsigma$, quae benedictionem sonat; quae isti simu-*

sti simulatores vti solent, ad prædicandas cum verbis, tum scriptis, sibi fauentiũ laudes: vt non Euangelij doctores, sed assentatores Heroum, & magnatum potiũs dici debeant. Hac ratione solent isti decipere homines, cæteroqui non malos, atque in suas classes adducere: vel, vt rectiũs dicam, casses irretire.

R. *Adeone arbitraris, nos esse stupidos, vt istorum circulatorum ingenia, & mores minimè cernamus?*

P. Scio quidem vos esse prudentes, sed illa vestra audiendi propensio atque obediendi (simplicitatem enim vocare nolo) illa, inquam, facilitas recipiendi quicquid vobis proponitur, omnibus notissima est. Quam quidem virtutem ego magnifacio, modo ad sit iudicium. Et gaudeo vos huiusmodi obediẽtia esse præditos: sed cupio mirum in modum, vt sitis sapiẽtes, & prudentes in rebus bonis: simplices verò & innocentes in malis. Et quamuis ex mei muneris officio, vtar hisce commonefactionibus erga vos: non dubito tamen, quin ipse Deus pacis princeps cõtriturus sit Satanã sub pedes vestros: idq; citò, vt spero. Habet enim ille clemẽtissimus pater, suorum filiorum curam: neque sinet eos serpentinis cõsiliis abduci à pietatis tramite. Ideoq; precor, vt gratia, fauor, atque pro-

Gen. 3.

20.

rectio Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum, qui vos à pessimorum hominum insidiis semper tueatur, Amen.

31. R. *Salutant nos etiam, vti ais, peculiariter Timotheus ille tuus adiutor atque symmista. Item Lucius, Iason, & Sosipater, cognati tui. Etiam ille tertius anagnostes tuus & amanuensis, qui te dictante hanc scripsit Epistolam; nequaquam voluit praeferre suas amantissimas salutationes. Mentio etiam hic fit Gaj hospitii tui, totiusq; Ecclesia. Item Erasti procuratoris Urbani, & Quartii fratris: hos omnes ferè ex facie nouimus, ob idq; lubentiùs accepimus illorum salutationes.*

P. *Hac ego ratione vti soleo, non solùm ad fouendam mutuam coniunctionem inter Græcas Ecclesias & vestram: verùm etiam, vt totidem veluti scriptoribus confirmata hæc mea Epistola, plus apud vos ponderis habeat. Tanti enim facio meorum fratrum consensum in meis scriptis, vt illorù etiam testimonio, & subscriptione cõprobatam cupiam meam doctrinã. Neq; enim decet modestiam Apostolicã, aliis adiutoribus veluti spreto, priuatam tantùm famã querere. Verum enim verò in his omnibus, de quibus vos monitos cupio, rectè peragendis multum est periculi: ideoq; precor iterum atque iterum, vt gratia & fauor Dei nostri sit cum omnibus vobis, Amen.*
Nam

Nam mihi credite, abstrusissima sunt antiqui Serpentis consilia, neque humana sapientia absque Dei spiritu potest ea rimari: multo etiam minus reterege, aut euadere. Hanc ob causam semper in meis precibus ego illum oro, qui potens est vos stabilire, ut vos confirmet secundum Euangelium meum, quod prædico inter gètes: & iuxta præconium ipsius CHRISTI cælestis doctoris, qui nobis à patre datus est, ut omnibus patefaciat mysterium illud: quod æternis quidem temporibus tacitum fuit: nunc autem factum est manifestum: cum per CHRISTI seruatoris nostri prædicationem, tum etiam per Scripturas propheticas. Idque ex imperio sempiternoque decreto æterni Dei, ut sacratissimum illud arcanum omnibus declaretur: in eum finem, ut omnes obediant fidei, Deum vnicum creatorem agnoscant, eiusque vnigenitum filium IESVM CHRISTVM amplectentur: in hoc ipsum à patre clementissimo in mundum missum, ut diuini Numinis clementia & misericordia omnibus patefiat. Huic soli Deo sapienti sempiterna sit gloria per eundem IESVM CHRISTVM in sæcula, Amen.

Magnifica sanè est hæc tua gratiarum actio, qua prædicas Dei potentiam & sapientiam. Quæ virtute

tes, cum in omnibus Dei operibus mirifice ostendantur, in nostri vocatione omniumque gentium per Evangelij predicationem potissimum elucet. Sed audi, cum haec Epistola ad nos fuit perlata e Corintho, per Phœben ministram Cenchreensis Ecclesiae: nostri senatores videntes huiuscemodi tabellarium, eleuabant maxime Apostolicam tuam auctoritatem: eod quod non haberes alios viatores, & honorificos tabellarios, uti habent Pontifices nostri, per quos mitteres literas tuas ad Ecclesias quibus scribis.

P. *Ista omnia sunt, mi frater, mundanae laruae, quibus indiget superstitiosa doctrina; eod quod nihil habeat solidi fundamenti, quo nitatur. Euangelium autem CHRISTI, non necesse habet huius mundi praesidiis, neque eius annunciatore, alios quorum tabellarios, viatores, bedellos, aut ministros, quam Diuino metu praeditos, quibus utuntur ad propagandam Euangelij gloriam. Vos ergo (ut tandem finem faciamus) abiecto fastu huius immundissimi mundi, crucem CHRISTI amplexemini, neque pudeat vos discipulos esse illius, qui cum Dominus esset, se seruum fecit vestri causa. Tibi autem peculiariter gratias ago, pro hac tua visitatione; Deumque precor, ut tibi pro hoc tuo praestito erga me humanitatis officio, sui spiritus dona magis ac*

gis ac magis adauget. Si posthac me in-
uideris, eris mihi longè gratissimus.

R. Adero certè aliàs, quoties per otium licebit sinterim
Deum vicissim precor clementissimum, vt in his vin-
culis tibi semper adsit, animumq; tuum sui spiritus
virtute corroboret. Vale.

FINIS.

FRANCOFVRTI,
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA
Nicolai Bassæi.

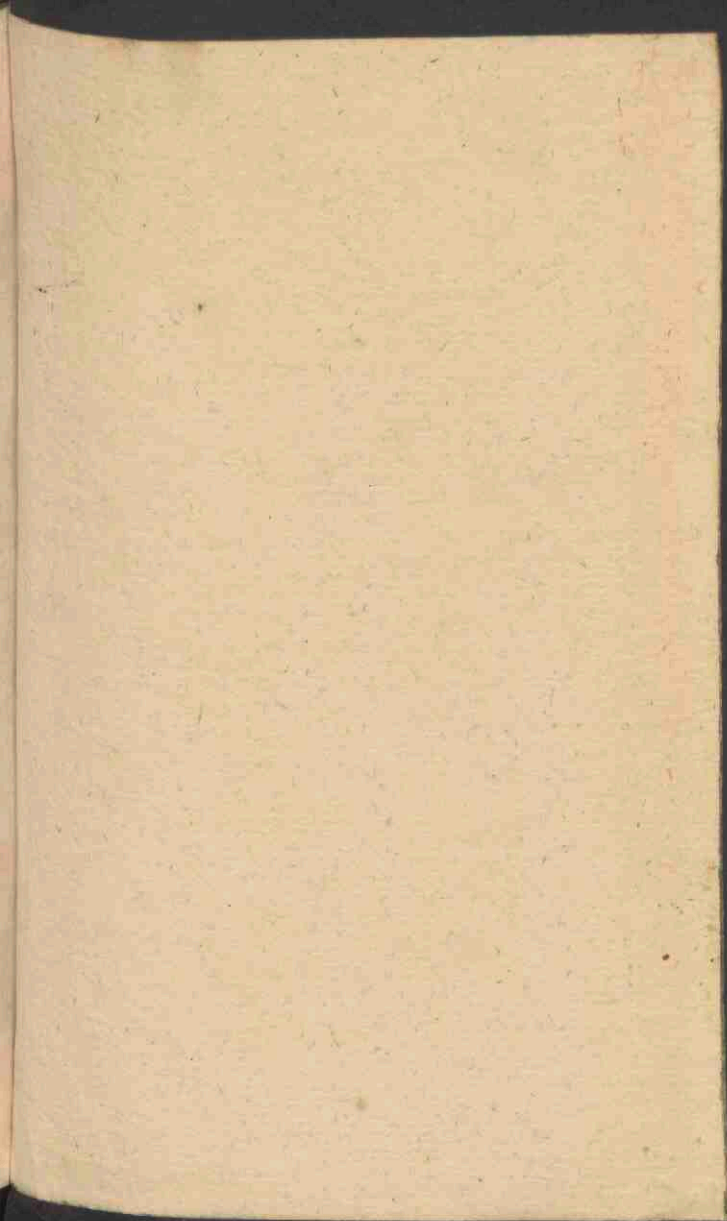
clō. 15. LXXXVII.

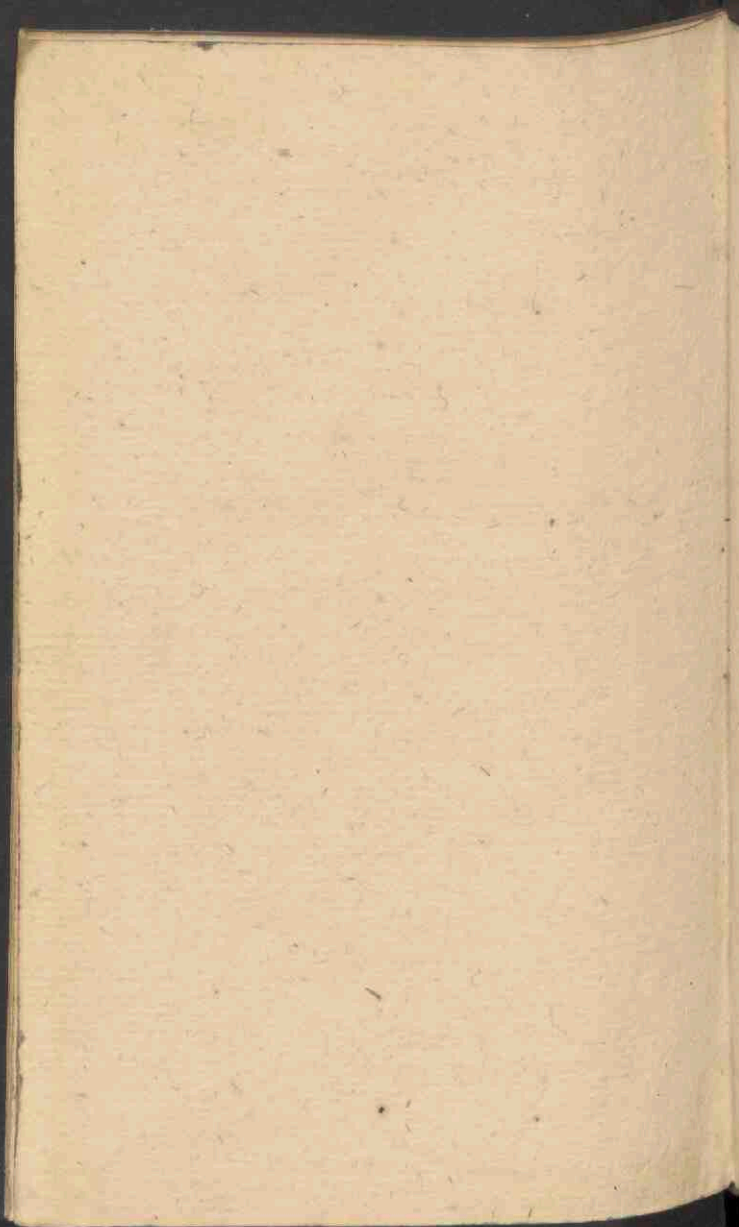
100
L'art de la magie est un art
qui a été inventé par les
magiciens de l'antiquité.
C'est un art qui a été
transmis de génération en
génération.

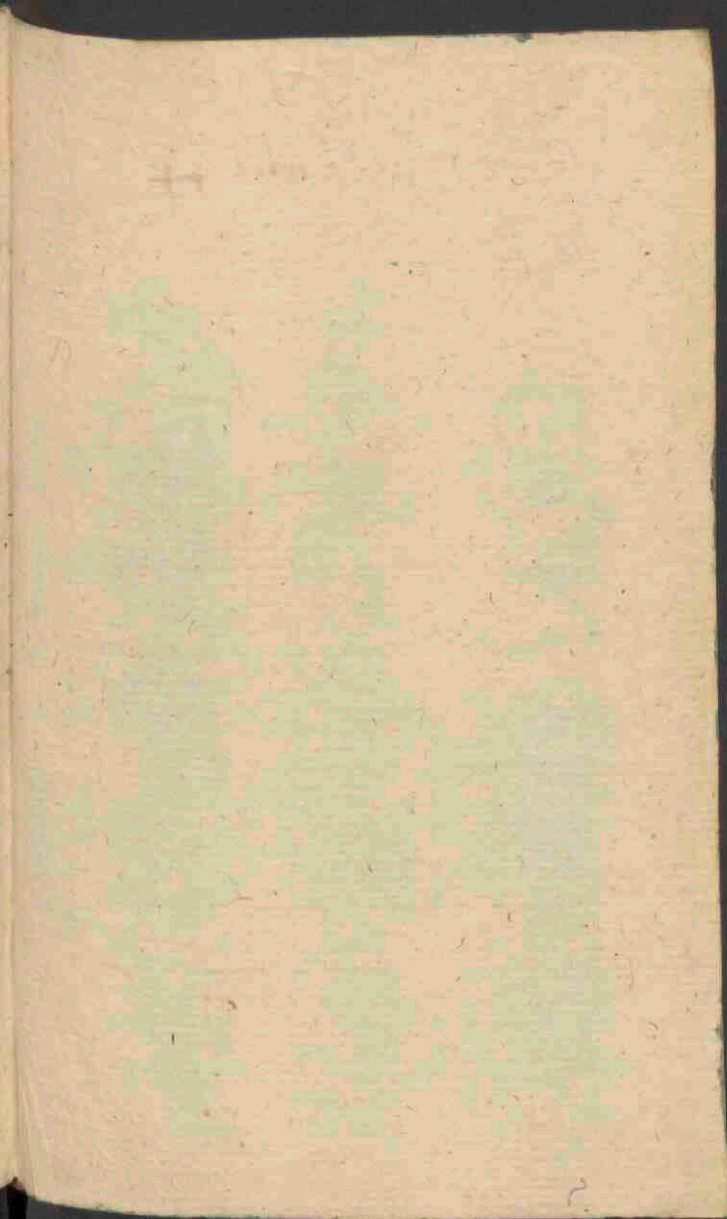
FINIS

Par le sieur de la Roche
Le sieur de la Roche
Le sieur de la Roche
Le sieur de la Roche

ligatura 7 att pka 2 3erh 44

939 - 40

